کوردستان

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بڵاوی دەکاتەوە

www.kurdistanmedia.com

ژمارە ٩١٦ شەممە، ١٥ی خاکەلێوەی ١٤٠٥_ ٤ی ئاپریلی ٢٠٢٦

دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکراتیکی فێدراڵدا

پێشەوا لە ژیان و مەرگی ئازادانە و سووقراتانەی خۆیدا، ڕەمزی کەسێتییەکی کۆکەرەوە و دابەشنەبووی هەردوو ڕەهەندەکە بوو: موسڵمانێتی و کوردبوون، ناسیۆنالیستبوون و دێموکراتبوون، ویژدانی عەدالەتخوازی ئیسلامی و کۆمەڵایەتی، دڵ و عەقڵێکی هەرگیز نەخەوتوو بۆ ڕزگاری کورد و سەربەخۆیی کوردستان، لێبوردەیی بەرامبەر ئەوی دیی ئاینی و مەزهەبی و نەتەوەیی، و لەخۆبوردوویی جوامێرانە لەپێناو شکۆی نەتەوەدا.

ل ٤

لە بزووتنەوەی ژینادا ژنی بەهێز لە بەرانبەر سەرکوتدا خۆڕاگری دەکات، جەستە و ژیانی خۆی وەردەگرێتەوە و گێڕانەوە فەرمییەکان تووشی ئاڵنگاری دەکات. ژنی دڵخوازی ڕێژیم لەم فیلمەدا ژنێکی گوێڕایەڵە، لە کاتێکدا کە ژنی ڕاستەقینەی نێو کۆمەڵگەی ئێران، ژنێکی ناڕازی، وشیار و مافخوازە. ئەم فیلمە هەوڵێکە بۆ پێناسەکردنەوەی «ژنی دڵخوازی ڕێژیم»، ئەویش لە کاتێکدا کە ئەو پێناسەیە بەتەواوەتی تێک چووە.

ل ٩

خاڵی کۆتایی نیزامێکی ئایدۆلۆژیک و قەیرانخولقێن

ئەو داڕمان و کارەساتە بەرهەمی حاکمییەتی سیاسیی کۆماری ئیسلامییە

د. ئاسۆ حەسەنزادە:

ئەگەر ئێمە ئێتنیکین، ئەدی ئێوە چین؟

ناسنامەی نەتەوایەتی هەڵبژاردن یان باوەڕێکی تاکەکەسی نییە، واقعیەتێکی عەینییە لە ڕەهەندی بەکۆمەڵدا کە بۆ هەموو ئێمە وەک یەک گرینگە. لێرە دۆستان جۆرێک وشەی ئێتنیک و ئێتنیکەکان بەکار دەبەن کە هەر دەڵێی بەشێک لە مرۆڤەکان لە ئێران بەپێچەوانەی ئەوانی دیکە نێوچاوانی خۆیانیان تاتۆ کردووە! ئەگەر ئێمە ئێتنیکین، ئەدی ئێوە چین؟

مافی هاووڵاتی بەتەنیا ناتوانێ وڵامدەری پێویستیی ڕەنگدانەوەی فرەیی فەرهەنگی لە بەستێنی سیاسی و پێکهاتەی حکومەتیدا بێ، چونکە باس لەو کۆمەڵگەیانەیە کە خۆیان پێ گەل یا نەتەوە و خاوەنی مافی دیاریکردنی چارەنووسە. ئێستا هەروەک بەڕێز عەلیجانی دوێنێ ئاماژەی پێ کرد کە بۆ ئێرانی سبەینێ کەس نابێ بەدوای لانیزۆرخوازیدا بێ، ئەگەر وای دابنێین نەتەوەیەک لانی زۆری مافی خۆی کە سەربەخۆییە داوا نەکا و بۆ نموونە بە ویستی خودموختاری یا فیدرالیزم قەناعەت بکا، ئەمن لە ئێوە دەپرسم لایەنی بەرامبەر واتە ناوەندگەراکان ئامادەن لەو لانی زۆرەی بۆخۆیانیان داناوە، چ مایەیەک دابنێن؟

(هەموو وتارەکە لە لاپەڕەی ٣دا بخوێنەوە)

لە مانگێدا ٨٨ جار بە مووشەک و درۆن هێرش کراوەتە سەر حیزبی دێموکرات

کۆماری ئیسلامیی ئێران لە ماوەی مانگی مانگی یەکەمی شەڕی ئەمریکا و ئیسڕائیل لەگەڵ ڕێژیم ٨٨ جار هێرشی کردووەتە سەر حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران. لەم هێرشانەدا کتێبخانە، نەخۆشانە و بنکە دەرمانییەکان و ماڵەکان لە کەمپە مەدەنییەکانی حیزب و شوێنی نیشتەجێبوونی بنەماڵەکانی حیزب لە نیزیک کۆیە و هەولێر (ئازادی، ئامرییە، زەویەسپی، دێگەڵە، جێژنێکان و گردەچاڵ) و مەقەڕی پێشمەرگەکانی حیزب لە بالیسان بە مووشەک و درۆن بە ئامانج گیراون.

هاوکات لەگەڵ بەئامانجگیرانی حیزبی دێموکرات و چەند حیزبێکی دیکەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ژمارەی ئەو مووشەک و درۆنانەی لە ماوەی ئەم مانگەدا ئاراستەی ناوچە جیاوازەکانی هەرێمی کوردستان کراون، ٦٥٠ مووشەک و درۆنی تێپەڕاند کە بەهۆیەوە ١٤ کەس شەهید بوون و ٩٣ کەسیش بریندار بوون. شەش کەس لە شەهیدەکان پێشمەرگەی کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران، سازمانی خەباتی کوردستانی ئێران و پارتی ئازادیی کوردستانن.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران پێشتریش ڕایگەیاندووە هێرشی مووشەکی و درۆنی سپای تێرۆریستیی پاسدارانی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر بنکەکانی حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و ناوەندە سەربازی و مەدەنییەکانی هەرێمی کوردستان کە لە ڕۆژەکانی یەکەمی هەڵگیرسانی شەڕەوە بەردەوام بوون، پێش هەموو شتێک دەرخەری دژمنایەتیی ئەو حکوومەتە جینایەتکارە لەگەڵ نەتەوەی کورد لە هەموو بەشەکانی کوردستانە.

حیزبی دێموکراتی کوردستان:

پێشەوامان فێری کردین یەکڕیز و یەکگرتوو بین

پێشەوا قازی محەممەد فێری کردین یەکڕیز و یەکگرتوو بین، لە هەمان کاتدا فێری کردین لەپێناو بەدەستهێنانی مافەکانماندا لە هیچ ئەگەرێک نەترسێین و خۆمانی بۆ ئامادە بکەین، هەر بۆیە لە وڵاتی ئێمەدا هەزاران پێشمەرگەی گیانلەسەردەست، هەزاران چالاکی مەدەنی، هەزاران خەڵکی خوێنگەرم و ڕاپەڕیو گیانی خۆیان بۆ بەدەستهێنانی ئامانجەکانمان بەخت کردووە. هەر چەند مانگ لەمەوبەر بوو کە وا ڕۆڵەکانی نیشتمان لە پارێزگاکانی ئیلام و کرماشان و تەنانەت لە شارەکانی ئێرانیش، بۆ بەگژداچوونەوەی دەسەڵاتی دیکتاتۆریی کۆماری ئیسلامی، ڕاپەڕین و شەقامیان پڕ کرد لە هاواری ڕزگاری، بەڵام بەداخەوە بە دڕندانەترین شێوە سەرکوت کران. ئەمە ئەو ڕاستییەمان پێ دەسەلمێنێ کە نەتەوەکەمان لە دانی تێچوو ناترسێ و سەرکوت و سێدارە ئەگەر وڵامدەر بووایە، ئێمەی کورد لەدوای شەهیدبوونی پێشەوامان چیی تر ڕێی ئازادی و ڕزگاریمان نەدەگرتە بەر. (لاپەڕە ٢)

هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران:

خەباتمان بۆ مافی دیاریکردنی چارەنووسمان بەردەوام دەبێ

لە ٧٩ ساڵەی شەهیدکرانی پێشەوا قازی محەممەددا هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران پێداگری لەسەر ڕێبازی پێشەوا و هەموو ئەو سەرکردە و تێکۆشەرانەی لە شۆڕشی نوێی کوردستانی ڕۆژهەڵات دەور و کاریگەریی تایبەتیان بووە دەکاتەوە و ڕادەگەیەنێ خەباتمان بۆ وەدیهێنانی مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەکەمان بەردەوام دەبێ. لەوەش دڵنیاین کە کۆماری ئیسلامی ناتوانێ بە قەیرانخولقێنیی نێوخۆیی و دەرەکی و دروستکردنی شەڕ و تەنگەژە لەگەڵ ئامریکا و ئیسرائیل، دەنگی ئازادیخوازیی خەڵکی کوردستان کپ بکات. بۆیە خەباتی ئێمە هەتا ڕووخانی ئەو ڕێژیمە بەردەوام دەبێت و دژی هەموو جۆرە شەڕخوازییەکی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی دەوەستینەوە. پێ لەسەر ئەوەش دادەگرینەوە کە یەکڕیزیی هێزە سیاسییەکان تاقە وەڵامی بەهێزە بۆ مایەپووچکردنەوەی پیلانەکانی ڕێژیم و پاراستنی کوردستان لە هەر ئاڵۆزییەکی نێوخۆیی و ناوچەیی. (لاپەڕە ٢)

پێگەی کۆمەڵایەتیی هاوبەشی ڕێفۆرمیست و شاپەرەستان
تاهیر قاسمی
٥

پێڵاوی ژمارە ٤٢
ئیبراهیم لاجانی
٦

ئاناتومیی دێموکراسی بۆ ئێرانی داهاتوو
غالب حەبیبی
٧

بنیاتنانەوەی متمانە یان قووڵکردنەوەی کەلێنەکان
زانیار حوسێنی
٨

ناسیۆنالیزم، سەربەخۆییخوازی و ئەستێرەکانی ئوورووپا!
برایم فەرشی
١٠

پێشەوا فێری کردین یەکڕیز و یەکگرتوو بین و لەپێناو بەدەستهێنانی مافەکانماندا لە هیچ ئەگەرێک نەترسێین

(پەیامی حیزبی دێموکرات
بە بۆنەی ٧٩ ساڵەی لەسێدارەدانی پێشەوا قازی محەممەد)

خەڵکی مافویستی کوردستان!
بنەماڵەی سەربەرزی شەهیدان!

٧٩ ساڵ بەسەر لەسێدارەدانی پێشەوا قازی محەممەد، یەکەم سەرۆککۆماری کوردستاندا تێدەپەڕێ. ١٠ی خاکەلێوەی ١٣٢٦ی هەتاوی ئەو ڕۆژە بوو دامەزرێنەری یەکەم دەسەڵاتی مۆدێرن و دێموکراتیکی نەتەوەی کورد بە بڕیاری دادگایەکی فەرمایشی و زاڵمانەی دەسەڵاتی نگریس و دیکتاتۆریی پەهلەوی گیانی پاکی لێ ئەستێندرا. پاش هەشت دەیە لەو ڕووداوە تاڵە ئێستا کە دەڕوانینە ڕابردووی نەتەوەی کورد بەتایبەت لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بۆمان دەردەکەوێ کە دەسەڵاتە ناخەڵکی و ستەمکار و داگیرکەرەکان مەحکووم بە لەنێوچوون و نەمانن. ئەو وانەی مافویستییەی لە کۆماری کوردستان و دامەزرێنەرەکەیەوە بۆ ئێمە ماوەتەوە، هەردەم لە یادماندایە و هەمیشە چرای ڕێی تێکۆشانمان بووە؛ هەر بۆیەشە ئەو ڕێکەوتە بۆ ئێمە نەک هاوتای تازیەباری و دەستبەئەژنۆوەگرتن نەبووە، بەڵکوو هاندەر و دنەدەرێک بووە بۆ درێژەدان بەو ڕێ و ڕێبازە.

پێشەوا قازی محەممەد، ئەو کەسایەتییە هەڵکەوتووەی نەتەوەی کورد کە بە وتەی شەهید دوکتور عەبدوڕەحمانی قاسملوو "گوڵێک بوو و لە سەحرادا ڕوابوو"، هەموو ژینی کورت بەڵام پڕبەرهەمی سیاسیی خۆی تەرخانی کۆکردنەوەی هێز و یەکڕیزیی و سەروەریی نەتەوەکەی کرد، و لە وەسیەتی خۆیدا بۆ نەوەکانی داهاتووش - کە ئێمە و پاش ئێمەشە - چارەسەری تەبایی و یەکڕیزیی بۆ بەجێ هێشتووین. ئێستا پاش چەند دەیە لە شەهیدبوونی سەرکردەی شەهیدانی نەتەوەی کورد، ئێمەی کورد وەک ڕۆڵەکانی پێشەوا قازی محەممەد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، هەموو هەوڵی خۆمان داوە ئەو یەکڕیزییە بەجێ بێنین و وانەکانی پێشەوا لە یاد نەکەین.

لە دۆخی هەستیار و مێژوویی ئێستادا یەکڕیزی و هاوخەباتیی هێزە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، یەکێک لە گەورەترین دەسکەوتە سیاسی و مێژووییەکانە و مایەی دڵخۆشیی میلیۆنان کوردە لە هەموو چوار پارچەی کوردستان، لە هەمان کاتیشدا چقڵی چاوی دەسەڵاتە دیکتاتۆری و پاشماوەی دەسەڵاتە دیکتاتۆرییەکانە و بووەتە کۆسپێکی گەورە لە بەردەم ملهوڕییاندا؛ ئێمە لەسەرمانە نەک تەنیا ئەم هاوپەیمانی و یەکڕیزییە بپارێزین، بەڵکوو دەبێ هەموو هەوڵی خۆمان بدەین بۆ بەرینترکردنەوە و بەهێزترکردنی هاوپەیمانییەکەمان و مزگێنیی پێشوەختەی سەرکەوتن بە نەتەوەکەمان بدەین.

پێشەوا قازی محەممەد فێری کردین یەکڕیز و یەکگرتوو بین، لە هەمان کاتدا فێری کردین لەپێناو بەدەستهێنانی مافەکانماندا لە هیچ ئەگەرێک نەترسێین و خۆمانی بۆ ئامادە بکەین. هەر بۆیە لە وڵاتی ئێمەدا هەزاران پێشمەرگەی گیانلەسەردەست، هەزاران چالاکی مەدەنی، هەزاران خەڵکی خوێنگەرم و ڕاپەڕیو گیانی خۆیان بۆ بەدەستهێنانی ئامانجەکانمان بەخت کردووە. هەر چەند مانگ لەمەوبەر بوو کەوا ڕۆڵەکانی نیشتمان لە پارێزگاکانی ئیلام و کرماشان و تەنانەت لە شارەکانی ئێرانیش، بۆ بەگژداچوونەوەی دەسەڵاتی دیکتاتۆریی کۆماری ئیسلامی، ڕاپەڕین و شەقامیان پڕ کرد لە هاواری ڕزگاری، بەڵام بەداخەوە بە دڕندانەترین شێوە سەرکوت کران. ئەمە ئەو ڕاستییەمان پێ دەسەلمێنێ کە نەتەوەکەمان لە دانی تێچوو ناترسێ و سەرکوت و سێدارە گەر وڵامدەر بووایە، ئێمەی کورد لەدوای شەهیدبوونی پێشەوامان چیی تر ڕێی ئازادی و ڕزگاریمان نەدەگرتە بەر.

ئێمە ئەمڕۆ لە کاتێکدا و لە ١٠ی خاکەلێوە یادی ڕێبەرانی شەهیدمان بەرز ڕادەگرین کە نەتەوەکەمان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان زیاتر لە هەر کاتێک لە سەرکەوتن و ڕزگاری نزیک بوونەتەوە و لەگەڵ هەموو شەهیدانی ڕێی ڕزگاری و سەرفرازیی نەتەوەی کورد پەیمان نوێ دەکەینەوە و بەڵێنیان پێ دەدەین لەسەر ئاوات و ئاواتەکانیان پێداگر بین. داوا لە هەموو جەماوەری کوردستان دەکەین یادی ئەم ڕۆژە مەزنە بەشکۆوە بەڕێوە بەرن و کوردستان و مێژووەکەی و ویست و مافەکانی بەزیندوویی ڕابگرن.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
٩ی خاکەلێوەی ١٤٠٥ی هەتاوی

یەکڕیزیی هێزە سیاسییەکان تاقە وەڵامی بەهێزە بۆ مایەپووچکردنەوەی پیلانەکانی ڕێژیم و پاراستنی کوردستان

ڕاگەیەندراوی هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران بەبۆنەی ١٠ی خاکەلێوە، ڕۆژی شەهیدکرانی پێشەوا قازی محەممەد

کۆمەڵانی خەڵکی تێکۆشەری کوردستان!
تێکۆشەرانی ڕێگای ئازادی و ڕزگاری!

١٠ی خاکەلێوەی ئەمساڵ ٧٩ ساڵ بەسەر لەسێدارەدانی پێشەوا قازی محەممەد، سەرکۆماری کوردستان تێپەڕی. ٧٩ ساڵ بەر لە ئێستا لە بەرەبەیانیی ١٠ی خاکەلێوەی ١٣٢٦ی هەتاویدا پێشەوا قازی محەممەد، سەیفی قازی و سەدری قازی لەلایەن حکوومەتی حەمەڕەزاشای پەهلەوی لە چوارچرای شاری مەهاباد لەسێدارە دران. لە ڕۆژانی پێش و دوای ١٠ی خاکەلێوەی ١٣٢٦شدا، کۆمەڵێکی زۆر لە ڕێبەران و کاربەدەستانی کۆماری کوردستان ئێعدام کرابوون و بەمجۆرە شەهیدانی کۆمار بوونە سەرقافڵەی کاروانێک کە هەتا ئێستاش لەپێناو وەدیهێنانی ئامانجەکانی نەتەوەی کورددا هەر بەردەوامە.

پێشەوا قازی محەممەد کەسایەتییەکی ئایینی، ڕووناکبیر و نەتەوەیی کورد لە بنەماڵەیەکی ڕێزداری ناوچەی موکریان بوو. زانایی و پێگەیشتوویی قازی محەممەد بووە هۆی ئەوەی دوای وەرگرتنی ئەندامەتی لە "کۆمەڵەی ژێکاف"دا زوو ببێتە سەرۆکی ئەم ڕێکخراوە سیاسییە و دواتر بە دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستان ڕێگە بۆ ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان خۆش بکات. بێگومان دامەزرانی کۆماری کوردستان لەو کات و سەردەمەدا بڕیارێکی بوێرانە و بیرێکی بەهێزی نەتەوەیی و نیشتمانیی پێویست بوو کە پێشەوا و هاوبیرانی بوویان و بە لەخۆبوردوویی و گیانفیداییەوە خەونی نەتەوەیەکی بندەست و مافزهوتکراویان بەدی هێنا.

پێشەوا قازی محەممەد لە سەردەمێکدا کە دیکتاتۆریی پەهلەوی باڵی ڕەشی بەسەر ئێران کێشابوو و هەموو نەتەوەکانی لە مافە نەتەوەیی، سیاسی و مەدەنییەکانیان بێبەش کردبوو، خەباتی سیاسی بۆ ڕزگاریی کوردی لە فۆڕمی مۆدێرنی حیزبیدا ڕێک خست و بە دامەزراندنی کۆماری کوردستان نموونەیەکی سەردەمیانە و هەرە پێشکەوتووانەی لە حوکمڕانیی کوردی پێشان دا. بەڕێوەبردنی‌کۆماری‌کوردستان بەو پەڕی‌لێوەشاوەیی، بەشداری تێکۆشەرانی کورد بۆ پشتیوانی لە کۆمار، پێکهێنانی زۆرترین تەبایی لەنێو کۆمەڵی کوردەواری، بەدیهێنانی کۆمەڵێک دەسکەوتی مێژوویی لە بوارەکانی پێشمەرگایەتی، ئەمنییەت، فەرهەنگی، کۆمەڵایەتی و پەروەردەدا، دامەزراندنی کۆمەڵێک ڕێکخراوی سینفی کە تا ئەوکاتە لە مێژووی کورد و تەنانەت ناوچەکەشدا وێنەی نەبیندرابوو، ژیری و پێگەیشتوویی و گەورەیی کەسایەتیی پێشەوامان بۆ دەردەخەن.

دادگاییکرانی قازی محەممەد لە بێ‌دادگای ڕێژیمی پاشایەتیی پەهلەویدا ڕەهەندێکی دیکەی کەسایەتیی پێشەوای کوردی سەلماند. پێشەوا کە بە بڕیاری ئازایانە و قۆستنەوەی هەلێکی مێژوویی توانیبووی کۆماری کوردستان دابمەزرێنێ و کۆمەڵێک دەسکەوتی گرینگ بۆ کورد بەدی بێنێت، هەروا بوێرانەش لە بەندیخانە و بێدادگاکانی حکوومەتی پەهلەویدا بەرگریی لە مافە ڕەواکانی نەتەوەکەی کرد و بە سەربەرزییەوە گیانی خۆی فیدای کورد و نیشتمانەکەی کرد. ٧٩ ساڵ دوای شەهیدبوونی پێشەوا قازی محەممەد و هاوڕێیانی، بەردەوامبوونی ڕێبوارانی مەکتەبی پێشەوا لەسەر خەبات و تێکۆشان بۆ ڕزگاریی کوردی ڕۆژهەڵات لە بندەستی، بیری پێشەوا قازی محەممەدی لەنێو خەڵکی کوردستاندا بە زیندوویی هێشتۆتەوە. بۆیە لەمێژ ساڵە پێشەوا قازی محەممەد بووەتە گەورەترین سیمبول و ناونیشانی خەبات بۆ ڕزگاریی نەتەوەیی لە هەموو شار و ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و ڕێگا و ئامانجەکانی بوون بە خاڵی لێککۆکەرەوەی هێز و ڕێکخراوی سیاسیی جۆراوجۆر و چین و توێژە جیاوازەکانی کۆمەڵی کوردەواری. ساڵوەگەڕی شەهیدکرانی پێشەوا قازی محەممەد لە کاتێکدایە کە ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی بە درێژەپێدانی هەمان سیاسەتی سەرکوتکەرانەی ڕێژیمی پەهلەوی، نەک هەر نەتەوەی کوردی لە سەرەتاییترین مافەکانی بێبەش کردووە، بەڵکوو بە سیاسەتە شەڕخوازانەکانی، چارەنووسی ئێران و سەرجەم پێکهاتەکانی ئەم وڵاتەی بەرەو هەڵدێر بردووە. بێگومان هەتا ئەو ڕێژیمەش مابێت، نە نەتەوەکانی ئێران مافەکانیان وەدی دێن و نە ئەمنییەت و سەقامگیری لە نێوخۆی ئێران و هەروەها لە وڵاتانی ناوچەشدا سەقامگیر دەبێت.

لە ٧٩ ساڵەی شەهیدکرانی پێشەوا قازی محەممەدا هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران پێداگری لەسەر ڕێبازی پێشەوا و هەموو ئەو سەرکردە و تێکۆشەرانەی لە شۆڕشی نوێی کوردستانی ڕۆژهەڵات دەور و کاریگەریی تایبەتیان بووە دەکاتەوە و ڕادەگەیەنێ خەباتمان بۆ وەدیهێنانی مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەکەمان بەردەوام دەبێ. لەوەش دڵنیاین کە کۆماری ئیسلامی ناتوانێ بە قەیرانخوڵقینیی نێوخۆیی و دەرەکی و دروستکردنی شەڕ و تەنگەژە لەگەڵ ئامریکا و ئیسرائیل، دەنگی ئازادیخوازیی خەڵکی کوردستان کپ بکات. بۆیە خەباتی ئێمە هەتا ڕووخانی ئەو ڕێژیمە بەردەوام دەبێت و دژی هەموو جۆرە شەڕخوازییەکی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی دەوەستینەوە. پێ لەسەر ئەوەش دادەگرینەوە کە یەکڕیزیی هێزە سیاسییەکان تاقە وەڵامی بەهێزە بۆ مایەپووچکردنەوەی پیلانەکانی ڕێژیم و پاراستنی کوردستان لە هەر ئاڵۆزییەکی نێوخۆیی و ناوچەیی.

سڵاو لە گیانی پاکی پێشەوا قازی محەممەد و سەرجەم شەهیدانی کوردستان!

شەکاوە بێت ئاڵای کوردستان و سەرکەوێ خەباتی ڕەوای گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان!

هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران
٩ی خاکەلێوەی ١٤٠٥ی هەتاوی (٢٠٢٦/٣/٢٩)

ڕاگەیەندراوی حیزبی دێموکرات سەبارەت بە لەسێدارەدانی دوو زیندانیی سیاسی

بەوپەڕی داخ و پەژارەوە ئاگادار بووینەوە بەیانیی ئەمڕۆ دووشەممە ١٠ی خاکەلێوەی ١٤٠٥ی هەتاوی دوو کەس لە بەندکراوە سیاسییە تێکۆشەرەکان بە ناوەکانی "محەممەد تەقەوی" و "ئەکبەر دانشوەرکار"، لە ئەندامانی ڕێکخراوی موجاهیدینی خەلقی ئێران، لەلایەن ڕێژیمی دژەمرۆیی و سەرکوتکەری کۆماری ئیسلامیی ئێرانەوە لەسێدارە دراون. ئەم کارە نائینسانی و سەرکوتکەرانەیە، جارێکی تر نیشاندەری ماهییەتی سەرکوتکەر و دژەمافی مرۆیی ڕێژیمی حاکم بەسەر ئێراندایە، کە لە بەرامبەر داخوازییە ئازادیخوازانەکانی گەلدا، لەبری وەڵامدانەوە، پەنا دەباتە بەر توندوتیژی و سڕینەوەی فیزیکیی نەیاران و دژبەرانی سیاسی. سەپاندن و جێبەجێکردنی سزای لەسێدارەدان دژی چالاکوانان و نەیارانی سیاسی، پێشێلکردنی ئاشکرای سەرەتاییترین پرەنسیپەکانی مافی مرۆڤ و دژ بە هەموو بنەما و پابەندبوونە نێودەوڵەتییەکانە.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران وێڕای مەحکوومکردنی ئەم تاوانە، سەرەخۆشی و هاوخەمیی قووڵی خۆی ئاراستەی ڕێکخراوی موجاهیدینی خەلقی ئێران و بنەماڵە داغدارەکانی ئەم دوو گیانبەختکردووە دەکات و خۆی بە شەریکی خەم و پەژارەیان دەزانێت.

ئێمە لە هەمان کاتدا هۆشداری دەدەین کە لە گەرمەی گرژی و تێکهەڵچوونەکاندا کە ڕێژیمی ئێران و بەکرێگیراوانی ناوچەییەکەی دژی گەلی ئێران و کۆمەڵگەی جیهانی هەڵیانگیرساندووە و نیشتمانەکەمان و تەواوی ناوچەکەیان بەرەو شەڕ و وێرانکاری بردووە، ڕژێمی کۆماری ئیسلامی بە بڕینی ئینتەرنێت و سنووردارکردنی کەناڵەکانی پەیوەندی بە جیهانی دەرەوە، ئەم دۆخەی وەک دەرفەتێک بۆ چڕکردنەوەی سەرکوت، پێشێلکاریی بەربڵاوی مافەکانی مرۆڤ و ئاشکراکردنی زیاتری دوژمنایەتی و شەڕی خۆی دژی گەلی ئێران قۆستووەتەوە. هەر بۆیە، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران داوا لە هەموو ناوەند، ڕێکخراو و کۆڕ و کۆمەڵە نێودەوڵەتییەکانی داکۆکیکار لە مافی مرۆڤ، لەوانە نەتەوە یەکگرتووەکان، یەکێتیی ئەورووپا و ناوەندە پەیوەندیدارەکانی تر دەکات کە بە مەحکوومکردنی توندی ئەم لەسێدارەدانانە، هەنگاوی کردەیی و کاریگەر بۆ گوشار خستنە سەر ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیی ئێران بگرنە بەر، تاوەکوو ڕێگری لە بەردەوامیی ڕەوتی سەرکوت، لەسێدارەدان و پێشێلکاریی بەربڵاوی مافەکانی مرۆڤ لە ئێراندا بکرێت.

ئێمە هەروەها لەسەر ئەو بڕوایەین کە لە بارودۆخێکی وەها هەستیاردا، پێویستە کۆمەڵگەی جیهانی و هەموو ئازادیخوازان بە جیدییەت و هەستکردن بە بەرپرسیارێتیی زیاترەوە پشتگیری لە بزووتنەوەی ئازادیخوازیی گەلی ئێران بکەن و ڕێگە نەدەن پێشێلکاریی سیستماتیکی مافەکانی مرۆڤ لەژێر سێبەری قەیرانە ناوچەییەکاندا پشتگوێ بخرێت.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران جارێکی تر جەخت دەکاتەوە کە بێدەنگیی کۆمەڵگەی جیهانی لە ئاست ئەم جۆرە تاوانانە، دەبێتە زەمینەخۆشکەر بۆ بەردەوامی و چڕتربوونی ئەم کارانە. هەر بۆیە، هەنگاوی بەپەلە و بەرپرسانە بۆ بەرگریکردن لە گیانی بەندکراوە سیاسییەکان و پشتگیریکردن لە مافە بنەڕەتییەکانی گەلی ئێران بە پێویستییەکی حاشاهەڵنەگر دەزانین و داوای هەنگاوی جیدی لەم بوارەدا دەکەین.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
کۆمیتەی پەیوەندییە ئێرانی و کوردستانییەکانی دەرەوەی وڵات
١٠ی خاکەلێوەی ١٤٠٥ی هەتاوی

"ئەگەر ئێمە ئێتنیکین، ئەدی ئێوە چین؟"

(دەقی قسەکانی دوکتور ئاسۆ حەسەنزادە بەرپرسی هەیئەتی حیزب لە کۆبوونەوەی "کۆنگرەی ئازادیی ئێران" لە لەندەن)

• ئەگەر ئێمە کوردەکان میوانین، ڕێز لە خۆتان و سروودی نەتەوەیی و ئاڵا و ئەو موزیکە سەتا سەت فارسییانەی دوێنێ لێرە لێ دران، دەگرین. بەڵام میوان لەبەر ئەوەی کاری هەیە، دەبێ بڕوا و سەرەنجام هەر دەڕوا. بەڵام ئەگەر هەروەک دەڵێن کوردەکان خاوەنماڵن و ئێمە لە سازکردنەوەی ئێرانی سبەیدا سووژەی دامەزرێنەرین، ئێمە بە جێگە و پێگەیەکی کەمتر لە یەکسانیی تەواو لەگەڵ نەتەوەی حاکم لە پێناسەکردنەوەی ئێراندا، چ هێماکانی چ پێکهاتە سیاسییەکەی، ڕازی نابین.

• ئێستا هەروەک بەڕێز عەلیجانی دوێنێ ئاماژەی پێ کرد کە بۆ ئێرانی سبەینێ کەس نابێ بەدوای لانیزۆرخوازیدا بێ، ئەگەر وای دابنێین نەتەوەیەک لانی زۆری مافی خۆی کە سەربەخۆییە داوا نەکا و بۆ نموونە بە ویستی خودموختاری یا فیدرالیزم قەناعەت بکا، ئەمن لە ئێوە دەپرسم لایەنی بەرامبەر واتە ناوەندگەراکان ئامادەن لەو لانی زۆرەی بۆخۆیانیان داناوە، چ مایەیەک دابنێن؟

ئاماژە: لە ڕۆژانی ٢٨ و ٢٩ی مارسی ٢٠٢٦ کۆبوونەوەی بەرینی "کۆنگرەی ئازادیی ئێران" بە بەشداریی نزیکەی ٤٠٠ کەس لە کەسایەتی و چالاکان و نوێنەرانی لایەنە سیاسی و مەدەنییەکانی نەیاری کۆماری ئیسلامی لە لەندەن بەڕێوە چوو. جگە لە ڕێکخراوی موجاهیدینی خەلق و کەمپی ڕەزا پەهلەوی، نوێنەرانی زۆربەی نزیک بە تەواوی ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامی لە دەرەوە و نێوخۆی وڵات (لە کۆماریخواز، مەشرووتەخواز و چەپەکانەوە بگرە تا لایەنەکانی سەر بە نەتەوەکانی ئێران و پێکهاتە سینفی و مەدەنییەکان) چ بە حزووری و چ بە شێوەی ئانلاین لەو کۆبوونەوەیەدا بەشدار بوون. کۆبوونەوەی ئامادەکاریی کۆنگرەی ئازادیی ئێران مانگێک پێشتر هەر لە لەندەن بەڕێوە چووبوو کە لەوێدا کاک خالید عەزیزی، وتەبێژی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران وەک نوێنەری حیزب بەشدار ببوو.

لە دوو ڕۆژ کاری کۆبوونەوەکەدا کۆمەڵێک وتاربێژ و پانێلیست ڕوانگەکانی خۆیان بۆ ئێرانی پاش کۆماری ئیسلامی خستە ڕوو. تەوەرەکان بریتی بوون: ژێندەر و دێموکراسی، ڕۆڵی هاووڵاتییان و پشتیوانیی کۆمەڵگەی نێونەتەوەیی، گەشەسەندنی ئابووری و دادپەروەریی کۆمەڵایەتی وەک پێشمەرجی دێموکراسی، لێکگەیشتنی ئۆپۆزیسیۆنی فرەچەشن، حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکان وەک مۆتۆری بزوێنەری دێموکراسی، نەخشی بزوتنەوە کۆمەڵایەتییەکان و کۆمەڵگەی مەدەنی لە دێموکراسی پایەداردا، ئێرانی بێ هەڵاواردن لە ڕێگای بەشداری و کۆدەنگییەوە.

کۆنگرەی ئازادیی ئێران ئیدیعای ڕێبەری و ئالترناتیڤ سازی ناکا و جارێ تەنیا فۆڕۆمێکی بە زەرفییەتە بۆ دیالۆگ و گفتگۆی ڕوانگە جیاوازەکان لەمەڕ ڕێگاکانی تێپەڕین لە کۆماری ئیسلامی و بنیاتنانی ئایندەیەکی دێموکراتیک لە ئێراندا. لە کۆتایی کارەکانی ئەم کۆبوونەوەیەدا ڕاگەیاندراوێک بڵاو کرایەوە کە جەخت لەسەر پێویستیی درێژەدانی ڕەوتی شکڵگرتنی کۆنگرەی ئازادیی ئێران دەکاتەوە و کۆمەڵێک سازوکاری نوێ بەتایبەتی دروستکردنی سکرتاریایەک لە پەنای شوڕای هەماهەنگیی کۆنگرەکە بۆ بردنەپێشی کار و بەرنامەکانی ئایندەی ئەو کۆنگرەیە دەخاتە ڕوو.

لەو کۆبوونەوەیەدا هەیئەتەکانی سێ حیزبی ئەندام لە هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران (حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی کوردستانی ئێران و پارتی ژیانی ئازادی کوردستان)، هەروەها چەند کەس لە ئەکادیمییەکانی کورد، بەشدار بوون. هەیئەتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە سەرپەرستیی دوکتور ئاسۆ حەسەنزادە و پێکهاتوو لە ئاسۆ ساڵح، دوکتور مەنسوور سۆهرابی، مەولوود سوارە و ڕزگار ئالانی لە پەراوێزی کارەکانی ئەو کۆبوونەوەیەدا لەگەڵ زۆربەی کەس و لایەنەکانی شوێندانەر لەو کۆبوونەوەیەدا دیدار و چاوپێکەوتنیان هەبوو و ڕوانگەکانی حیزبی دێموکراتیان لە پێوەندی لەگەڵ بنەماکانی یەکگرتنی ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی لە گۆشەنیگای بەرژەوەندیی کورد و نەتەوە ژێردەستەکانی ئێرانەوە بۆ شی کردنەوە.

پێویستە بگوترێ کە مەسەلەی نەتەوەکانی ئێران باڵی بەسەر بەشی هەرە زۆری باس و خواسەکانی ئەو کۆبوونەوەیەدا کێشابوو. بەتایبەتی وتاری ڕاشکاوی پێشکەشکراو لەلایەن نوێنەرانی سەر بە نەتەوە ژێردەستەکانی ئێرانەوە کاریگەریی لە بردنەسەری وشیاریی ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی لە پێوەندی لەگەڵ پرسی نەتەوایەتی لە ئێراندا هەبوو. ئەو کوردانەی لەو کۆبوونەوەیەدا وتاریان پێشکەش کرد بریتی بوون لە د. ئاسۆ حەسەنزادە کە سەرەتا لەلایەن وتەبێژی حیزبیشەوە وتەیەکی پێشکەش کرد، ناهید بەهمەنی، د. مەنسوور سۆهرابی، د. بێهرووز چەمەنئارا، د. شوکریە برادۆست. ئەوەی خوارەوە دەقی قسەکانی د. ئاسۆ حەسەن زادە لەو کۆبوونەوەیەدایە:

سڵاوتان لێ بێ. لە سەرەتادا بە پێویستی دەزانم لەلایەن کاک خالید عەزیزی، وتەبێژی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانیشەوە شتێک بڵێم. هەروەک دەزانن حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بەڕێزیانی ڕاسپاردبوو کە لە ڕەوتی پێکهێنانی کۆنگرەی ئازادیی ئێراندا نوێنەرایەتیی حیزب بکا. ناوبراو لە کۆبوونەوەی ئامادەکاریی ئەو کۆنگرەیەدا لێرە چالاکانە بەشدار بوو. بەڵام بۆ ئەم کۆبوونەوە گرینگەی ئەمجارە، سەرەڕای ئەوە ناوبراو دەیویست لێرە بە حزووری بەشدار بێ، بەڵام بەهۆی هێندێک کۆسپ و پێشهاتی لەپڕ و تایبەتی نەیتوانی تەشریف بێنێ. هەربۆیە ئەمنی ڕاسپارد هەتا لەسەر ئەوە جەخت بکەمەوە کە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران پشتیوانی لە هەر جۆرە هەوڵێکی جیدی بۆ پێکهێنانی چوارچێوەی هەمەلاگیر بۆ یەکگرتنی ڕاستەقینەی هێزە سیاسی و مەدەنییەکانی نەیاری کۆماری ئیسلامی و خوازیاری گۆڕان لە ئێراندا دەکا. بەتایبەتی حیزبی دێموکراتی کوردستان بە گرینگی دەڕوانێتە ئەم چوارچێوەیە کە لێرە لە حاڵی شکڵگرتنەدایە. ئەو حیزبە لە سەرەتای کارەکەدا لەگەڵتان بوو و لە درێژەی کارەکەشدا لەگەڵتان دەمێنێ. دیارە بە لەبەرچاوگرتنی بنەما سیاسییەکانی حیزبی دێموکرات و هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران، ئێمە لە درێژەی ئەو ڕەوتەدا و لەپێوەندی لەگەڵ ئەو بڕیارانەی لێرە لەبارەی دەرکەوتی کۆبوونەوەکە و ئەو سازوکارانەی لێی دەکەوێتەوە تێبینیی خۆمانمان دەبێ، بەڵام بەهەرحاڵ لە درێژەی هاوکاریی حیزبی دێموکرات دڵنیا بن.

ئێستا، لەبەر ئەوە کە بە سیفەتی شەخسیی خۆشم لە پانێلدا بووم، دەمەوێ وەک پانێلیست باسەکەی خۆمتان پێشکەش بکەم. "دەمەوێ وتەکانم (بە زمانی کوردی) بە تاقیکردنەوەیەک دەست پێ بکەم. ئێمەی کورد لەو کۆبوونەوەیەدا کەمینەین. بەڵام ئێستا ئەمن دەتوانم تەنیا لە ڕێگای زمانەوە زۆرینەی ئێوە کە لە من تێناگەن بخەمە دۆخێک کە لەودا دەسەڵات لەلای ئێمەیە و ئەوە ئێوەن کە دەچەوسێنەوە، چونکە لە من تێناگەن.

ببوورن، لەبیرم چوو، دەبێ بە فارسی قسە بکەم. زۆرینەی بەشدارانی ئەم کۆبوونەوەیە فارس زمانن یان فارسی دەزانن و ئێمە کوردەکان لێرە کەمایەتیین. سەرەڕای ئەوەش، هەر ئێستا ئەمن تەنیا بە گوتنی چەند وشەی کوردی دەسەڵاتم گرتە دەست و ئێوەم لە دۆخێکی نادڵخواز و نالەبار دانا. واتە هەمان ئەو شتەی زیاتر لە سەت ساڵە لە ئێران لە ئارادایە و بەشێک لە خەڵکی وڵات کە هیچ داتایەکی زانستی نایسەلمێنێ زۆرینەی دانیشتووانی وڵات بن، لە ڕێگای ناسنامەی نەتەوەیی و لە ڕێگای زمانەوە بەسەر ئەوانی دیکە کە ناسنامەی فەرهەنگی و زمانییان جیاوازە و بە ئەگەری زۆر ئەوان زۆرینەن، حوکم دەکا.

بێگومان منیش وەک دۆستانی دیکە سوپاسی بەڕێوەبەرانی ئەو کۆبوونەوەیە دەکەم کە توانییان تەیفێکی ئەوەندە بەربڵاو و فرەچەشنی نەیارانی کۆماری ئیسلامی لێرە کۆ بکەنەوە. بەڕاستی جێگای دەستخۆشییە. ئەمنیش لەو زەرفیەت و لێبوردەییە بێوێنەیەی لێرە بەدی دەکرێ، خۆشحاڵم. بەڵام ئەگەر دەتانەوێ ئەولاتر لەو مەرامنامە متەوازیعە بڕۆن کە لە سایتی کۆنگرەی ئازادیی ئێراندا بڵاو بۆتەوە، پێکهێنانی بەستێنێکی لەبار و بەزەرفییەت بۆ دەنگە جیاوازەکان بەس نیە. تەنانەت دەنگە جیاوازەکان دەتوانن ببنە هۆی کاکۆفۆنی (ژاوە ژاو). هونەر ئەوەیە فرە دەنگی بکەن بە هاودەنگی. بۆ ئەوکارەش ئێمە پێویستیمان بە زیاتر لە لێبوردەیی هەیە، لێبوردەیی ئاکامدار، فرەیی ڕاستەقینە کە لە ڕوانگەی من و لە ڕوانگەی ئێمەوە لە گرینگترین ڕەهەندی خۆیدا واتە خیسڵەتی فرەنەتەوەی ئێران بەو جۆرەی دەبێ لێرە دانی پێدا نانرێ. فەڕانسەوییەکان دەڵێن گای کەڵ دەبێ بە شاخەکانی بگری. ئەمن هێشتا ئەوە لێرە نابینم.

ئێمە زۆر باسی ئازادی و یەکسانی دەکەین بەڵام نالێین ئەو پرەنسیپانە بە چ شێوەیەک لە پێکهاتەی سیاسی و بەڕێوەبەریدا ڕەنگدانەوەیان دەبێ. دۆستان! چۆن دەکرێ باسی ئێرانی فرەچەشنی و نەهێشتنی هەڵاواردن بکەین بەڵام فرەیی پێناسە نەکەین و دیاری نەکەین کە مەبەستمان لە هەڵاواردن، هەڵاواردنی کێیە و قوربانیی هەڵاواردن بە ڕەسمی نەناسین؟ چۆن دەکرێ باسی یەکگری و کۆدەنگی بۆ ئێرانی سبەینێ و نموونە هەڵگرتنەوە لە سازوکارەکانی بەشداریی سیاسی بکەین، بەڵام نەڵێین ئەوانەی وا بەنیازن ئێرانی سبەینێ سەرلەنوێ ساز بکەنەوە کێن: حیزبەکانن، تاکەکانن، هاووڵاتییانن، نەتەوەکانن؟ و بیر لە ڕێکارەکانی دابەشکردنی دەسەڵات نەکەینەوە.

دوێنێ لە تەنیشت ئەو قسە باش و هیوابەخشانەی کران، هێندێک کەس بەداخەوە بابەتی میللییەتەکانی ئێرانیان دابەزاندە ئاستی ناسنامەی تاکەکەسی و گوتیان دەرمانی هەموو دەردەکان لە ئێرانی سبەینێ دا تەنیا و تەنیا مافی هاووڵاتییە.

دۆستان! ناسنامەی نەتەوایەتی هەڵبژاردن یان باوەڕێکی تاکەکەسی نیە، واقعیەتێکی عەینییە لە ڕەهەندی بەکۆمەڵدا کە بۆ هەموو ئێمە وەک یەک گرینگە. لێرە دۆستان جۆرێک وشەی ئێتنیک و ئێتنیکەکان بەکار دەبەن کە هەر دەڵێی بەشێک لە مرۆڤەکان لە ئێران بەپێچەوانەی ئەوانی دیکە نێوچاوانی خۆیانیان تاتۆ کردووە! ئەگەر ئێمە ئێتنیکین، ئەدی ئێوە چین؟

مافی هاووڵاتی بەتەنیا ناتوانێ وڵامدەری پێویستیی ڕەنگدانەوەی فرەیی فەرهەنگی لە بەستێنی سیاسی و پێکهاتەی حکومەتیدا بێ، چونکە باس لەو کۆمەڵگەیانەیە کە خۆیان پێ گەل یا نەتەوە و خاوەنی مافی دیاریکردنی چارەنووسە. ئێستا هەروەک بەڕێز عەلیجانی دوێنێ ئاماژەی پێ کرد کە بۆ ئێرانی سبەینێ کەس نابێ بەدوای لانیزۆرخوازیدا بێ، ئەگەر وای دابنێین نەتەوەیەک لانی زۆری مافی خۆی کە سەربەخۆییە داوا نەکا و بۆ نموونە بە ویستی خودموختاری یا فیدرالیزم قەناعەت بکا، ئەمن لە ئێوە دەپرسم لایەنی بەرامبەر واتە ناوەندگەراکان ئامادەن لەو لانی زۆرەی بۆخۆیانیان داناوە، چ مایەیەک دابنێن؟ هیوادارم لێرە کەس لەوە کە ئەمن وشەی نەتەوە بۆ کورد بەکار دەبەم نەڕەنجێ! ئەگەر خەڵکی کاتالۆن و کێبێک و ئێسکاتلەند بە ڕەسمی و لە بەستێنی حکوومەتیدا بە نەتەوە ناو دەبرێن، بۆ دەبێ کوردەکان ئەو مافەیان نەبێ؟

ئەوە کە یەکیەتیی سیاسی و فرەیی فەرهەنگی لەگەڵ یەک ناکۆک بن یا نا، بە دەست خۆتانە. ڕاستە خوێندنەوەی مێژوویی و ڕوانینمان بۆ جێگە و پێگەی گرووپەکان و ڕێگاچارە نیهادییەکان زۆر جیاوازە. بەڵام ئەگەر ئیرادە هەبێ و بەجێگای مەزنیخوازی و لەیەکتر ترسان، لە جێگە و پێگەی وەکیەکی سیاسی و لە بەستێنی قانوونیدا بەدوای ئامانجی یەکسانی و دادپەروەریدا بچین، گەیشتن بە سەنتێز تەواو مومکینە، هەروەک لەو وڵاتانەدا کە دێموکراتیک و فرەنەتەوەن مومکین بووە، بۆ نموونە هەر لەو وڵاتەی ئەو دانیشتنەی تێدا بەڕێوە دەچێ.

ئەوەندەی دەگەڕێتەوە سەر حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران، نەک تەنیا چاوەڕوانیی خەڵکی کوردستان بەڵکوو پەسندکراوەکانی ئێئتلافیش دەروەستیان دەکا کە ئەندامەتی لە هەر ئێئتلافێکی سەراسەریدا بە بەڕەسمی ناسینی فرەنەتەوایەتی لە ئێراندا ببەستنەوە. ئەگەر ئێمە کوردەکان میوانین، ڕێز لە خۆتان و سروودی نەتەوەیی و ئاڵا و ئەو موزیکە سەتا سەت فارسییانەی دوێنێ لێرە لێ دران، دەگرین. بەڵام میوان لەبەر ئەوەی کاری هەیە، دەبێ بڕوا و سەرەنجام هەر دەڕوا. بەڵام ئەگەر هەروەک دەڵێن کوردەکان خاوەنماڵن و ئێمە لە سازکردنەوەی ئێرانی سبەیدا سووژەی دامەزرێنەرین، ئێمە بە جێگە و پێگەیەکی کەمتر لە یەکسانیی تەواو لەگەڵ نەتەوەی حاکم لە پێناسەکردنەوەی ئێراندا، چ هێماکانی چ پێکهاتە سیاسییەکەی، ڕازی نابین.

لە کۆتاییدا دەمەوێ بڵێم دروستکردنەوەی متمانە کە دوێنێ لێرە باس کرا، زۆر شتێکی باشە. بەڵام بە باوەڕی من، سەت ساڵ بێمتمانەیی بە سەت وشەی جوان قەرەبوو ناکرێتەوە. لە مێژوو و ژیانی گەلاندا هێندێک برین هەن کە بۆ سارێژ بوونەوە دەبێ لەپێشدا بکرێنەوە دوایە سەرلەنوێ بدوورێنەوە. دەزانم کارێکی ئاسان نیە و پشوودرێژی و ئازایەتی و باجدان لە هەموو لایەکەوەی دەوێ. بەڵام بە شاردنەوە و پێچ و پەنا هیچ کێشەیەک چارەسەر ناکرێ، بگرە درزەکان قووڵتر دەبنەوە و لێک دوور کەوتنەوە دەگاتە خاڵی بێ گەڕانەوە.

سوپاستان دەکەم.

کوردستان
ژمارە ٩١٦
١٥ی خاکەلێوەی ١٤٠٥ _ ٤ی ئاپریلی ٢٠٢٦

بیناکردنەوەی نێوەڕۆکی چەمکی مەرگ و ژیاندنەوەی نەتەوەیەک

ئەبووبەکر کاروانی

قسەکردن لەسەر شەهیدبوونی پێشەوا، شەهیدانی دیکەی کۆمار، خودی کۆماری کوردستان و ناسیۆنالیزمی کوردی، کۆیەکی لەیەکجیا نەکراون و خوازیاری عەقڵ و بیرکردنەوەیەکی پێکهاتەخوازی ناسادەیە. تێکەڵبوونی چەندین چەمک و پرسی جۆراوجۆر لەگەڵ یەکتر، خوازیاری بیرکردنەوەیەکی هەمەلایەنەیە. چونکە ئەوەی باسی دەکەین ڕاستە لە مێژوودا ڕووی داوە، بەڵام ڕووداوێکی ئاسایی نەبوو. پێش هەموو شتێک، ڕووداو بوو؛ ڕووداو وەک چەمکێکی فەلسەفی لە پێشهات جیایە، بە حوکمی ئەوەی تەنیا لە ناو مێژوودا ڕوونادات، بەڵکوو مۆرک و ڕەنگ و ئاراستە و واتاش بە مێژوو دەبەخشێت. لێرەشەوە دەتوانین باسکردن لە دیاردەی مێژوویی بێنینە کایەوە؛ دیاردە بە واتای تێپەڕاندنی حاڵەت و دۆخی تێپەڕو، و قسەکردن لەسەر ئەو بەستێنانەی مێژووسازن و بەرجەستەی وەرچەرخانی مێژوویی دەکەن. هەر مێژوو واتا بەم نادات، بەڵکوو ئەمیش لە ناسنامەدان بە مێژوو و قۆناغی مێژووییدا بەشدار دەبێت.

دەمەوێت بڵێم ئێمە لەم یادەدا باس لە ڕووداوێکی مێژوویی فرەڕەهەند دەکەین، کە زیاتر لە لقێکی فەلسەفە و ئایین و ئەدەب و هونەر بەشدارن لە پێکهێنان و واتاپێدانیدا. هەربۆیە دەبێت بەشداریش بن لە خوێندنەوە و تێگەیشتن و دیاریکردنی ئاسۆکانیدا.

بۆ ئەوەی یاد و ڕووداوەکە تەنیا ڕووخسارێکی سیاسیی ڕووت بەخۆوە نەگرێت، بەڵکوو ڕەگە قووڵە فەلسەفی و ئاینی و ڕۆحی و هونەرییەکانی ئامادەبن. ئەم دیدە ئەگەر بەگشتی و بۆ ڕووداوە هاوشێوەکانی نەتەوەکانی ترش ڕاست بێت، بۆ کورد ڕاستتر و پێویستترە، چونکە لە سۆنگەی دۆخی بێدەوڵەتییەوە، نەتەوە بەو جۆرەی ئەنتوان سەعادەی سەرۆکی پارتی نەتەوەیی سووری لە کتێبی «سەرهەڵدانی نەتەوەکان»دا دەڵێت؛ هێندەی کائینێکی زیندووی ڕۆحی و فەرهەنگییە. فەرهەنگ و زمان و بەهاکان بەشداری لە خەملاندنیدا دەکەن.

ناسیۆنالیزمی کوردی هەوڵ دەدات لە ڕێی خەملاندنی وشیارییەکی بەکۆمەڵ، ڕۆڵەکانی لە دەوری ئامانج و خەمی هاوبەش کۆ بکاتەوە؛ دیاردەیەکی سیاسی-جوگرافیی تەنیا نییە. ئەم خۆ پێناسەکردنە لە دۆخی سەختی بەربەرەکانی و بەرەڤانی نەتەوەییدا، وادەکات کورد و ناسیۆنالیزمەکەی لە یەک کاتدا لە هەوڵی ئەوەدا بن بچنە ناو مێژوو و خۆیان لە چنگی ڕزگار بکەن.

لێرەشەوە دەتوانین باس لە زیاتر لە فۆرمێکی مێژوو و دژایەتیی ئەم فۆرمانە بۆ یەکدیی بکەین. هەروەها پشت بەو دیدە فەلسەفییە مێژووییە کۆنکرێتییە هەمەلایەنە بکەین، کە مێژوو وەک کۆیەکی دابەشنەکراو و تەومێکی چارەسەرنەکراوی ئاراستە بۆی دیاریکراوی پێشوەختە دەبینێت، کە بە حوکمی ئەم تێگەیشتنە، بەهێزەکان لەسەر ئاستی نەتەوە و دەوڵەت و مەڵبەندە شارستانییەتەکان، ڕوح و نێوەڕۆک و ئاراستەی دیاری دەکەن. نەتەوەیەکی بێدەوڵەت و زەبرچێشتوو وەک کورد، لەم دیدە مێژووییە تۆتالیتارەدا یەکسانە بە هیچ.

لە کاتێکدا مێژوو خۆی سەلماندی -لە کەمتر لە سەدەی ناسیۆنالیزمی خوێناویی خۆرهەڵاتدا، واتە سەدەی بیستەم- توانی بەرگەی یەکێ لە توند و تیژترین هەوڵەکانی نەتەوەسازیی باڵادەست و هەوڵی تواندنەوە و شوێنبزرکردنی لە مێژوودا بگرێت. بە زیندوو مانەوەی یادی پێشەوا و درێژەدان بە دەستگرتن بەو ئامانجانەی ئەو هاوڕێبازانی بۆی تێدەکۆشان و مکوڕبوون لەسەر بەدیهێنانیان، بەڵگەن لەسەر ئەوەی خستمانە ڕوو.

هەربۆیە کاتێک مێژوونووسیی نەتەوەی باڵادەست هەوڵ دەدات مەرگی ئەوان بۆ ئاستی مردنی فیزیکی بچووک بکاتەوە -کە یەکسانە بە بوونەوە بە خاک و خۆڵ و لەبیرچوونەوە- و دامەزراندنی کۆمار لە ماهییەتە نەتەوایەتییەکەی دابڕێت و بکاتە پەیکەری خیانەت، ناسیۆنالیزمی کوردی ئەوان دەکات بە گیانێکی ڕووت و دەیانکات بە بەشێک لە فەزایەکی مەجازیی ڕۆحی، بەڵکوو بە ئەفسانە. واتە سنووری عەقڵیشیان پێ دەبڕێت و دەیانگەیەنێتە مەملەکەتی خەیاڵێکی دەستپێڕانەگەیشتوو.

لەم ڕوانگەوە و بەم هەستە میتۆدی و فکری و ئەخلاقییەوە، دەخوازین لەم بۆنەدا بەشداربین لە کردنەوەی دەرگا و پەنجەرەیەکی نوێ بۆ قسەکردنێکی ئایندەیی جیاواز و قووڵتر لەسەر بابەتەکە لەلایەن توێژەر و بیرمەندە بەتوانا و گەنجە کوردەکان. لەپێناو ئەوەی ڕەگ و پاڵپشتێکی تیۆریی قووڵتری خۆماڵی بە ناسیۆنالیزمی کوردی ببەخشین، زیانناسی بۆ بەشێکی گرنگ لەو زەبرە مێژووییانە بکەین کە لە ڕابردوودا ئایدۆلۆژیا -بەتایبەتی چەپ- بابەتەکەشمان لە ڕوانگەی وەڵامدانەوە بە دوو پرسیاری مەنهەجی و جددی دەخەینە ڕوو:

یەکەم لە ڕوانگەی فەلسەفەی مێژووەوە، چۆن ١٠ی خاکەلێوە مانا و مەفهومی «مردن»ی لە فەرهەنگی سیاسیی کورددا گۆڕی؟ دووهەم چۆن شیکاری بۆ ئەم تێپەڕینە بکەین لە کایەی «نەبوونی فیزیکی»یەوە بۆ «بوونێکی مێژوویی و ڕەمزی»، کە تێیدا مەرگی پێشەوا دەبێتە چرکەساتی لەدایکبوونەوەی نەتەوە؟

بۆ وەڵامدانەوە بەو پرسیارانە دەبێت بە باس و خواس لەسەر چەمکی مەرگ و بیناکردنەوەی نێوەڕۆکەکەی لە پەیوەندی بەم بابەتەوە دەست پێبکەین، بۆ ئەوەی مەرگ یەکسان نەبێت بە فەوتانی یەکجارەکی و لەبیرچوونەوە؛ و بەڵکوو لەوەش زیاتر، یەکسانی مەرگی فیزیکیی کۆی زیندەوەران -و لەوانەش مرۆڤ- فرەڕەنگی چەمکەکەمان بیر نەباتەوە. بەو واتایەی کە باس دێتە سەر جۆری مردن و مەرگەکان و بەستنەوەیان بە کاریگەری و ئاسەوارەکان لە دوای مردووەکان، دەتوانین باس لە مەرگەکان بکەین. چونکە لە ئاستە ڕۆحی و ئەخلاقییەکەدا هەمووان وەک یەک ناژین تاکو وەک یەک بمرن؛ ژیانی جیاواز، مەرگ و مردنی جیاوازیشی بەدوادا دێت.

مەرگ یاخود مردن، هەمیشە بابەتێکی ئایینی، فەلسەفە، ئەدەب و هونەر بووە، بە حوکمی ئەوەی پرسێکی وجودییە. بە ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ تێکەڵ بە خەیاڵدان و دەروون و ڕەهەندە میتافیزیکییەکەی مرۆڤ بووە. یەکێ لە ئەرکە گەورەکانی ئایین و فەلسەفە و ئەدەب و هونەر، بە درێژایی مێژووی مرۆڤایەتی، واتادان بووە بە مردن، بۆ ئەوەی مرۆڤ بەرگەی ژیان بگرێت؛ چونکە جۆری تێگەیشتن لە مردن، شکڵ بە جۆرێکی ژیانکردن دەدات. لەو چوارچێوەیەدا، وێناکردن و واتادانە فکری و دەروونی و ڕۆحییەکان ڕۆڵی گەورەیان هەبووە لەوەی مردن نەک تەنیا نەبێتە مێردەزمە و مۆتەکەیەکی هەمیشەیی، بەڵکوو بگۆڕێت بە پردی پەڕینەوە بەرەو دنیای هێمایی و نەمر و فۆرمێکی پێگەیشتووتری ژیان. بەم جۆرە، مردن تەنیا کۆتایی نییە، بەڵکوو سەرەتایە بۆ ژیانێکی هەمیشەیی کە تێیدا مردن دەمرێت و مرۆڤ لەم کەم و کورتییە وجودییە ڕزگاری دەبێت.

چەمکی شەهیدیش، بە هەردوو واتاپێدانە ئیسلامی و نەتەوەییە هاوچەرخەکەوە، یەکێکە لەو چەمکانەی کار لەسەر دووبارە بیناکردنەوەی نێوەڕۆکی چەمکی مەرگ دەکات؛ مردنی ئاماژەدار و پەیامدارانە دەگۆڕێت بە فۆرمێکی تر لە ژیانێکی بەردەوام و ڕەمزیی هەتاهەتایی.

دیارنەمانی بوونی فیزیکیی مرۆڤی شەهید یەکسان نییە بە لەداردانی هەتاهەتایی، بەڵکوو پانتاییەکی زەینی و ڕۆحییە بۆ دووبارە لەدایکبوونەوەیەکی جاویدانە. بەو واتایەی، لە کاتێکدا بکوژ و وەردیانەکان وا دەزانن لوتکەی هێز و غرووری خۆیان لە کردەی شەهیدکردندا بەسەر جەستە و ڕۆحی شەهید پیادە دەکەن، لەو ڕاستییە بێئاگان کە بەم کارەیان بۆ هەتاهەتایە دەسەڵات و هەژموونیان بەسەریەوە لەدەست دەدەن. چونکە ئیدی قۆناغی ژیانی مەعنەوی و واتایی لە ویژدانی ئەوانیدا دەست پێ دەکات؛ بەوەش شەهید لە هەموو شوێنێکدا هەیە و لە هیچ شوێنێکیشدا نییە. بۆ ڕەمزە گەورەکانی هاوشێوەی پێشەوا و شەهیدەکانی دیکەی کۆماریش، مەسەلەکە لە ویژدانی تاکەکەس تێدەپەڕێت بەرەو قووڵایی ویژدانی بەکۆمەڵ و نەتەوەیی، کە گوزارشتە لە کەسێتیی مەعنەویی نەتەوە لە دۆخی هەستکردن بە کەرامەتدا.

شەهید لەم چوارچێوەدا هەست و خەون و خۆزگە و ئاوات و خەیاڵە، لە عەقڵ و ڕۆح و ویژدانی ڕۆڵەکانی نەتەوەدا بە گشتی. ئەوەش کورت و پوخت ئەو شتە بوو کە سەبارەت بە پێشەوا و هاوڕێبازەکان ڕوویدا. دیارە ڕەگی ئەم تێگەیشتنەش لە نەمریی شەهید و درێژەدان بە ژیان لە فۆرمێکی تری ئیلهامبەخشدا دایە. بە حوکمی زۆرینە موسڵمانبوونی کۆمەڵگەی کوردستان و بەیەکداچوونی عەفەویی و عەدالەتخوازانەی ڕۆحییەت و فەرهەنگی ئیسلامی و نەتەوەیی لە ئەزموونی ژک و کۆمار و کەسێتی پێشەوادا، بە فەرهەنگی دینیی ئێمەدا ڕۆچووە.

خۆ ئەگەر سەیرێکی قورئان بکەین و سەبارەت بە جۆری تێگەیشتن لە چەمک و دۆخی شەهیدبوون و مرۆڤی شەهید سەرنج بدەین، دەبینین هەوڵ دەدات دەستکارییەکی قووڵی تێگەیشتنی مرۆڤی باوەڕدار بۆ مردن و ژیان بکات؛ تێگەیشتنێک سنووری ژیان و مردنی فیزیکی تێپەڕێنێت و ڕەهەندێکی مەعنەوی و ڕۆحیی قووڵتری پێ دەبەخشێت. هەربۆیە شەهید لە «مردوو» بە واتای فیزیکی و جەستەییەکەی لەیەکتری جیادەکرێتەوە. داوا لە باوەڕداران دەکرێت شەهیدان بە مردوو پێناسە نەکەن، چونکە ئەوان میوانی خودانن و لە فۆرمێکی کامڵتردا زیندوون و درێژە بە ژیان دەدەن؛ فۆرمێک لە ژیان کە مەرگ ئاسۆکانی دیاری ناکات و بەشداری لە نێوەڕۆکپێدانیدا ناکات، بەڵکوو بۆ هەتاهەتاییە. هەربۆیە بەرجەستەی ژیانێکی ڕاستەقینە دەکات، واتە قووڵایی ماناکانی ژیان لەو دایە.

لە دوای سەرهەڵدانی ناسیۆنالیزمیش، هاوشێوەی بەسکیۆلارکردنی زۆر چەمکەکانی تر لە چوارچێوەی مۆدێرنەی خۆرئاوادا، هەمان بۆچوون لە سیاقێکی چەمکسازی و دووبارە بیناکردنەوەی واتایی و ئەرکدارکردنی نوێدا دەبێتە بەشێک لەو گوتارەی مامەڵەی پێ لەگەڵ مەرگی تێکۆشەری نەتەوەیی و ئامانجدارانە دەکرێت.

ئەم تێگەیشتنەش دیدی مرۆڤ لە مردنی جەستەییەوە بەرز دەکاتەوە بۆ ئاستی مانەوە و زیندوویەتیی ڕۆح و بەردەوامبوونی ژیان لە فۆرمێکی باڵاتر لەوەی لە جەستەدا خۆی پیشان دەدات. مەرگی پێشەوا و شوێنی ئەو لە بیرکردنەوە و ویژدان و خەیاڵدانی مرۆڤ و کۆمەڵگەی کوردیشدا، بە کامڵترین شێوە، دەچێتە نێو ئەم چوارچێوەوە؛ واتە مردن لە مێردەزمە و مۆتەکەوە دەگۆڕدرێت بە دەروازەی نەمریی و درێژەدانێکی شکۆمەندانە و ئیلهامبەخش و هێمایی بە ژیان و مانەوە.

ئەوەی تایبەتمەندیی بەم مەرگە بێدەنگ و لە هەمان کاتدا کەرنەڤاڵیی و قووڵەی پێشەوا بەخشی، ئامادەبوونی چەمکی شەهید بوو بە هەردوو ڕەهەندی ڕۆحی و نەتەوەیی و ئیسلامییەکەیەوە. واتە ناسیۆنالیزم وەک چەمکێکی مۆدێرنی سکیۆلار، لە سۆنگەی گەشەکردنی بەراییەکانی خۆی لە ئەزموونی کوردی لە ئامێزی تۆڕە سوننەتییە ئیسلامییەکەی کۆمەڵگەدا و دەرەنگ بە جەماوەرییبوون و کەمڕەنگبوونی چەپ لەو قۆناغەدا، یەکسان نەبوو بە دابڕان لە ئاماژە دینییەکانی شەهید؛ بەڵکوو زیادکردنی ڕەهەند و بارگاویکردنی بوو بە کۆمەڵێک ئاماژەی نوێ کە بەستنەوەی هەستی موسڵمانێتی بە جوگرافیایەکی دیاریکراو، ئەرکەکانی ناسیۆنالیزم دەیخوازێت.

پێشەوا لە ژیان و مەرگی ئازادانە و سووقراتانەی خۆیدا، ڕەمزی کەسێتییەکی کۆکەرەوە و دابەشنەبووی هەردوو ڕەهەندەکە بوو: موسڵمانێتی و کوردبوون، ناسیۆنالیستبوون و دێموکراتبوون، ویژدانی عەدالەتخوازی ئیسلامی و کۆمەڵایەتی، دڵ و عەقڵێکی هەرگیز نەخەوتوو بۆ ڕزگاری کورد و سەربەخۆیی کوردستان، لێبوردەیی بەرامبەر ئەوی دیی ئاینی و مەزهەبی و نەتەوەیی، و لەخۆبوردوویی جوامێرانە لەپێناو شکۆی نەتەوەدا.

هەموو ئەم ڕەگەز و سیمایانە لە دووتوێی کەسێتیی ئەودا بە جۆرێک ئاوێتە بوون کە لێکجیاکردنەوەیان ئاسان نەبوو. ئەو ڕەمزی سەردەمی پڕ لە ئازاری پێش سەرهەڵدانی دووانەییە نامۆ و دەستکردەکانی کوردەواری بوو. هەربۆیە تاکو ئێستاش، هیچ ئایدیۆلۆژیایەکی تاکڕەهەند نەیتوانیوە لە قووڵایی ناسنامە و ڕۆح و هەستی مرۆڤی کورد و کۆمەڵگەی کوردستان، شکۆ و ڕەمزبوون و ڕەوایەتی مێژوویی و هارمۆنییەتی ناوەکیی کەم بکاتەوە.

ئەمە جگە لەوەی بەرهەمی تایبەتمەندیی کەسێتیی خۆی بوو، ڕەنگدانەوەی سرووشت و ناسنامە و پێکهاتە و ڕۆحییەتی ژک و کۆمار و واقیعی مێژوویی کۆمەڵگە و ڕووە پڕشنگدارەکەی فەرهەنگی باوەکەی و شەڕکردن بوو لەگەڵ ڕووە نەریتییەکەی، کە زۆرجار مردن دەگۆڕا بۆ سنوور و تەماحەکانی بنەماڵە و خێڵ و بەرژەوەندییە لۆکاڵەکان.

ئەوەی ئەم مەرگە ئازادە سووقراتیانەشی گۆڕی بە ژیانێکی هێمایی درەوشاوە لە مێژوو و یادەوەریی گشتی و ویژدانی دەستەجەمعی کوردیدا، دەستهەڵگرتن و بەرزبوونەوە بوو لەسەر حەز و خواستە تاکەکەسی و جەستەییە دابڕاوەکان، بۆ ئەرکە ئەخلاقییەکان. مەرگێک کە -وەک لە قەسیدەیەکدا بۆ یادی کۆماری کوردستان نووسیم- تیایدا پێشەوام بە مەسیحی کورد چوواندبوو، وەک ئاماژەیەک بۆ مردنی پێشەوا و خۆکردن بە قوربانی نەتەوەکەی؛ پووچەڵکردن و بێنێوەڕۆککردنی گێڕانەوەی دوژمن دەربارەی مردنەکەی، و بەرزکردنەوەی بۆ ئاسمانی نەمری و دووبارە گەڕانەوەی لەپێناو دادپەروەریدا.

مردنی پێشەوا، مردن بوو لە جیاتی هەمووان؛ ئەوەش پرسی مردن لەو بازنە دەردەهێنێت کە تێیدا یەکسانە بە دەستەوستانی لەبەرامبەر چارەنووسێکی سەپاو. ڕەگەزێکی ئازادی و ئیرادەی تێکەڵ دەکات و دەیکات بە «بەپیر مەرگەوە چوون». ئەم جۆرە تێڕوانینەش، کارتی ترساندن بە مردن لە دەستی زۆردار دەستێنێتەوە و دەیکات بە ئامرازێکی کەمکردنەوەی لاسەنگی هێز.

پێشەوا تەنیا سەرکردە نەبوو، بەڵکوو سەرمەشقیش بوو. بە گژمەرگدا چوو و نێوەڕۆکی تەقلیدی و سەپاوەکان هەڵوەشاندەوە و گۆڕی بە ئامرازێکی تر لە خەبات. مەرگی خۆی و هاوڕێبازەکانی، لە ڕەمزی نائومێدی گۆڕی بە دەستەچیلەی هەڵگیرساندنی شۆڕشی کەرامەت لە ویژدانی نەتەوەدا. بەمەش مەرگ نەک هەر بوو بە دەروازەی نەمریی، بەڵکوو خسترا ناو قووڵایی ویژدان و یادەوەریی کۆمەڵگە؛ شوێنێک کە هیچ دوژمنێک بە ئاسانی دەستی پێ ناگات.

لە سۆنگەی تێکەڵاو بوونی ناوی پێشەوا و کۆماری کوردستانیشەوە، کۆمار لە ئەزموونێکی سیاسیی کاتهەڵگیر گۆڕا بە ڕەمزێکی ئیلهامبەخش. بەمەش کۆمار ڕزگاری بوو لە مەترسی لەبیرچوونەوە و بوو بە خەونێکی ئایندە کە پێویستە بگەڕێتەوە. بەم جۆرە، کۆمار بوو بە «شەهیدێکی زیندوو»، ڕەمزی مافێکی زەوتکراو و ئیرادەیەکی مکوڕ. واتە بوو بە هێمایەکی وزەبەخش لە ناو ویژدانی دەستەجەمعی کورد. ئەمەش ئاماژەی قۆناغێکی نوێی گەشەی ناسیۆنالیزمی کوردییە؛ قۆناغێک کە مردنەکان لە سنووری خێڵ و ناوچە دەردەچن و بەرز دەکرێنەوە بۆ ئاستی نەتەوە. بەوەش کاتێک پێشەوا شەهید دەبێت، دەبێتە ڕەمزی هەموو کورد، نەک تەنیا ناوچەیەکی دیاریکراو.

***

پێگەی کۆمەڵایەتیی هاوبەشی ڕێفۆرمیست و شاپەرەستان لە ئێراندا

تاهیر قاسمی

ڕەنگە پرسیار بێت کە بۆچی بەپێچەوانەی ڕەوتی شۆڕشی ١٣٥٧ و نزیک پێنج دەیە دوای سەرکەوتنی شۆڕش، بەختی شاپەرەستان لە دەرەوەی وڵات لەم چەند ساڵەی دواییدا کراوەتەوە و ڕێژەیەکی بەرچاو لەو کەسانەی بەتایبەت لە تارانەوە چوون بۆ وڵاتانی ڕۆژئاوا، بە دەوری ڕەزا پەهلەویدا کۆ بوونەتەوە؟ ئەو کەسانە بۆ هەتا لە نێوخۆی ئێران بوون هیچ نیشانە یان کردەوەیەکی شاپەرەستی و سەڵتەنەتخوازییان پێوە دیار نەبوو؟ بۆچی لە نێو ئەو کەسانەی پەیوەست بە شاپەرەستان دەبن، پتر لە هەر توێژێک وەرزشکار، سینەماکار و موزیسیەن و بەگشتی سێلبریتییەکان دەبینرێن؟ ئەی باشە هۆی چییە کە زۆربەی ئەوانەی لە دەوری ڕەزا پەهلەوی کۆ دەبنەوە، پێشتر لە بەڕێوەبەریی کۆماری ئیسلامیدا کاربەدەست بوون یان لە سەرۆککۆمارە ڕیفۆرمخوازەکان نزیک و لە کەمپەینەکانی هەڵبژاردنی ئەواندا چالاک بوون؟ بۆ ئەو کەسانە چ هاوبەشییەک لە نێوان کاندیدەکانی باڵی ڕیفۆرمخواز لەگەڵ ڕەزا پەهلەوی و ڕەوتی پاشایەتیخوازیدا هەیە؟ وەڵامی ئەم پرسیارانە و وەرددانەوەی کۆمەڵێک بابەتی تر دەمانگەیەنێتە ئەو ڕاستییە کە ماکی هەموو ئەو هاوبەشییانە لە پێگەی کۆمەڵایەتیی هاوبەشی ڕەوتی ڕیفۆرمخوازی نێو کۆماری ئیسلامی و ڕەوتی پاشایەتیخوازیدایە.

زۆربەی لێکۆڵەران لەسەر ئەوە کۆکن ئەو ئینقلابەی لە ساڵی ١٣٥٧ی هەتاوی بە هاتنە سەر کاری کۆماری ئیسلامی سەرکەوت، ڕەگی لە ئاڵوگۆڕێکی قووڵ یان ئینقلابێکی پێشتردا بوو کە لە ساڵی ١٣٤٢دا هاتە ئاراوە. ئەو ئاڵوگۆڕە قووڵە کۆمەڵایەتییە کە بە گوشاری ئەمریکا، بەڵام لە لایەن شای دەسەڵاتدار خۆیەوە سەرپەرەستی کرا، ناوی "ئینقلابی شا و خەڵک" یان "ئینقلابی سپی"ی لێ نرا. لە ئەنجامی ئەو ئینقلابەدا کە دیارترین بەشی بریتی بوو لە: ئەستاندنی زەوی لە فیئۆدالەکان و دابەشکردنی بەسەر جووتیاراندا، کۆمەڵگەی ئێرانی بەشێوەی دەستکرد و بەپێی حوکمی دەسەڵات، لە کۆمەڵگەیەکی فیئۆدالییەوە بۆ سیستەمێکی سەرمایەداری گۆڕی. ئەگەرچی لە پاڵ ئەو ئاڵوگۆڕە کۆمەڵایەتییەدا، هەندێک گۆڕانکاریی دیکەی وەک دانی مافی دەنگدان بە ژنانیش پەسند کرا، بەڵام موهەندیسیکرانی ئینقلابەکە لە لایەن شا خۆیەوە، نەک بواری ئەوەی نەدا لە پاڵ گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتییەکەدا، گۆڕانکاریی سیاسییش بێتە ئاراوە، بەڵکوو کۆمەڵگەی ئێرانی پتر لە پێشوو بەرەو داخرانی سیاسی برد. ئاکامی ئەو گۆڕانە کۆمەڵایەتییە بوو بەهۆی ئەوە کە ڕێژەیەکی زۆر لە خەڵکی گوندەکان بە مەبەستی دۆزینەوەی کار ڕوو لە شارە گەورەکان بکەن و بەم جۆرە پێکهاتەی کۆمەڵایەتیی شاریان گۆڕی. لە ناوەندی شارەکاندا چینی مام ناوەند و بۆرژوای شار هەبوو کە لە خۆشی و زەرقوبەرقی شاردا دەژیا و لە پەراوێزی شارەکانیشدا ئەو حەشیمەتە تازە هاتووە نیشتەجێ بوون کە زۆربەیان بە کرێکاری و حەماڵی و دەستفرۆشی ژیانیان تێپەڕ دەکرد. ئەوان نە ماڵ و سەرپەنایەکی ئەوتۆیان هەبوو، نە کار و داهاتێکی جێی ڕەزامەندی و نە پێڕاگەیشتنی کۆمەڵایەتی. هاوکات لە گوندەکانیشدا زەوییان پێ نەبڕابوو یان زەوی بەشی ئەوەندەی نەدەکرد ژیانی خۆیانی پێ بەڕێوە بەرن. ئەم دۆخە نابەرابەر و پڕ لە نادادپەروەریە بوو بەهۆی ئەوە کە بزووتنەوە چەپەکان زۆر زوو لە ناخی کۆمەڵگەدا ڕەگ دابکوتن و پەرە بگرن. هاوکات بزووتنەوەی مەزهەبییش بەهۆی ناڕەزایەتیی مەلاکان لە دابەشکاریی زەویی وەقفی مزگەوت و حسێنییەکان و دانی مافی دەنگدان بە ژنان لە لایەک و لەباریی پێکهاتەی نەریتی و مەزهەبیی کۆمەڵگەی ئێران و ناڕەزایەتیی پەراوێز لە مۆدێرنیتەی ژیانی چینی مام ناوەند و بۆرژوای شار لە لایەکی تر دەستی بە تێکۆشان و ڕەگ داکوتان کرد.

بەو پێیە دوو بزووتنەوەی چەپ و مەزهەبی هاوتەریب لەگەڵ یەکتر دژ بە دەسەڵاتی پاشایەتی و چینی مام ناوەند و بۆرژوای دەسەڵاتدار بە کۆمەڵگەی ئێراندا ڕۆچوون. ئەم دوو بزووتنەوەیە بەپێچەوانەی هەندێک بانگەشە و پێناسەی ئەو سەردەمانە، نەک لەگەڵ یەکتر ناتەبا و دژ نەبوون، بەڵکوو زۆرجار ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ ئاوێتەی یەکتر دەبوون و پارسەنگیان بۆ یەکتر ڕاست دەکردەوە. ئەگەر بزووتنەوە مەزهەبییەکە لە گوێن بزووتنەوە مارکسیستییەکە خۆی وەک پشتیوانی زۆرلێکراوان پێناسە دەکرد و دوژمنایەتیی ئیمپریالیزمی دەکرد، بزووتنەوە مارکسیستییەکەش هەندێک جار هەوڵی دەدا لە هەڵسوکەوت و وتەی کەسایەتی و ئیمامانی شیعە بۆ درێژەدان بە خەباتەکەی خۆی ئیلهام وەرگرێت و ئاوێتەی مارکسیزمیان بکات. بەڵام ئەو دوو ڕەوتە لە درێژەی تێکۆشانی خۆیاندا بە یەک ڕادە و لە ئاستی یەکتردا گەشەیان نەکرد و وەک یەک نەچوونە پێش.

بەپێچەوانەی ساڵانی دەیەی چلی هەتاوی، هێڵە مەزهەبییەکە بەهۆی نفووزی مەلاکان لە نێو کۆمەڵگەدا، پەلهاویشتنی بۆ نێو توێژی بازاڕی و چینی مام ناوەندی شار و، پێگەی لە مزگەوتەکاندا بەرەبەرە پێش ڕەوتە مارکسیستییەکە کەوت. تا وای لێ هات بزووتنەوەی چەپ تا ڕادەیەک بوو بە پاشکۆی بزووتنەوە ئایینەکە. ئاکامی هاودەستیی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی ئەو دوو ڕەوتە سیاسییەش ئینقلابی ساڵی ١٣٥٧ی ئێرانی لێ کەوتەوە کە بەر لەوەی ئینقلابێکی نەتەوەیی یان مەزهەبی بێت، لە ڕاستیدا ئینقلابێکی چینایەتی بوو کە بەرگی مەزهەبی بە بەردا کرا. ئەو بەرگە مەزهەبییەش بەس بوو بۆ ئەوەی دەورانی شەریکایەتی و چاوچاوێنی ئەو دوو ڕەوتە لەگەڵ یەکتر بەرەبەرە کۆتایی پێ بێت. مەزهەبییەکان کە بە ڕێبەریی خومەینی دەسەڵاتیان بە دەستەوە گرت، ڕەوتە مارکسیستییەکەیان لە مەیدانەکە وەدەرنا. بەم جۆرە بە دامەزرانی کۆماری ئیسلامی، گۆڕەپانی سیاسیی ئێران لە هەردوو بەرەی چەپ و ڕاست پاک کرایەوە. کەسایەتییەکانی بەرەی ڕاست کە دەسەڵاتی پاشایەتی نوێنەرایەتیی دەکردن، ئەوانەی توانیان خۆیان ڕزگار بکەن، لە وڵاتانی ڕۆژئاوایی گیرسانەوە و ڕێبەرانی بەرەی چەپیش یان لە زیندانەکاندا توند کران و دواتر ئیعدام کران، یان وەک ئۆپۆزیسیۆنی چەکدار بەرەو دەرەوەی سنوورەکان پاشەکشەیان پێ کرا.

کۆماری ئیسلامی لە سەرەتای دەستبەکاربوونیدا وێڕای تۆخکردنەوەی بارە ئایینییەکەی، بە ناوی لاگری لە مستەزعەفان، دوژمنایەتیی ئیمپریالیزم، بە دەوڵەتیکردنی ئابووریی وڵات، خۆدوورگرتن لە زەرق و بەرق و بەکارهێنانی پێرسۆنێلی جلشڕ و ڕۆخسار شپرز و هەندێک ئاکاری پۆپۆلیستی، هەوڵی دەدا وەفاداریی خۆی بە بزووتنەوەی چەپ، بەڵام بەبێ حیزبە چەپ و کۆمۆنیستەکان نیشان بدات. شەڕی ئێران و عێراق کە پتر کۆمەڵگەی ئێرانی لە دۆخی ئینقلابدا هێشتەوە و هاوکات خەڵکیشی هەژارتر کرد، زیاتر یارمەتیی بە بەهێزبوونی ئەم ڕەوتە کرد، بەڵام بە کۆتایی هاتنی شەڕ، بەرەبەرە ڕەوتێک پەیدا بوو کە لە بەرانبەر ڕەوتە سەرەکییەکەدا کە پشتی بە پێگە نەریتییەکەی کۆماری ئیسلامی لەنێو خەڵکی پەراوێزی شار و دانیشتوانی شارستان و گوندنشیناندا بەستبوو، هەوڵی دا سەرنجی چینی مام ناوەندی شار بەتایبەت شاری تاران بۆ لای خۆی ڕابکێشێت. ئەوان خۆیان سەر بەو چینە کۆمەڵایەتییەی شار بوون کە بە هۆکاری ئایینی لەگەڵ ئینقلابی ئیسلامی کەوتبوون، بەڵام ئێستا لاگری کرانەوەی ئابووری، هەندێک کرانەوەی سیاسی و ئازادیی کۆمەڵایەتی بە قازانجی پێگەی چینایەتیی خۆیان بوون. ئەم ڕەوتە کە دواتر ناوی ڕیفۆرمخواز یان ئیسلاحتەڵەبی لێ نرا، پێگە کۆمەڵایەتییەکەی هەمان چینی مام ناوەندی کۆمەڵگەی ئێران بەتایبەت توێژی مام ناوەندی پایەتەختنشین بوو کە پێشتر پشتیوانیی شای دەکرد، بەڵام بە هۆکاری ئایینی لەگەڵ خومەینی کەوتبوو یان لانیکەم لە ئینقلابەکەدا بێ هەڵوێست بوو.

ڕەنگە بتوانین سەرەتای هەوڵەکانی ئەم ڕەوتە بۆ ڕۆژانی کۆتایی شەڕی ئێران و عێراق و لەژێر ڕێبەریی ئەکبەری هاشمیی ڕەفسەنجانیدا بگەڕێنینەوە، بەڵام بەهۆی ئەوەی ناوبراو تەنیا خوازیاری کرانەوەی ڕێژەیی ئابووری بوو و نەیدەویست لە باری سیاسی و کۆمەڵایەتی ڕێگای خۆی لە ڕەوتە سەرەکییەکە جودا بکاتەوە، نەشیتوانی ڕێبەریی ئەم ڕەوتە بە دەستەوە بگرێت. ئەوە بوو کە لە نێوەڕاستەکانی دەیەی حەفتای هەتاوی ڕەوتی ڕیفۆرمخواز بە ڕێبەریی محەممەدی خاتەمی بە کردەوە هاتە نێو گۆڕەپانی سیاسیی کۆماری ئیسلامییەوە. زۆرینەی پشتیوانانی ئەم ڕەوتە هەمان چینی مام ناوەند بوو، بەڵام بەهۆی دروشمە نیوە ئازادیخوازانەکانیان لە دۆخی پڕ لە خەفەقانی کۆماری ئیسلامیدا، زۆرجاریش دەیانتوانی سەرنجی چینە هەژارەکان و نەتەوە بندەستەکانیش بۆ لای خۆیان ڕابکێشن. لەو کاتەوە ناکۆکیی نێوان دوو بەرەی ئیسلاحتەڵەب و ئۆسوولگەرای کۆماری ئیسلامی کە لە ڕاستیدا درێژەی هەمان هەوڵی چینی مام ناوەند بۆ بەدەستەوە گرتنەوەی دەسەڵات لە ئێراندا بوو، قۆناغی جۆراوجۆری بڕی تا سەرەنجام لە هەڵبژاردنەکانی سەرکۆماریی ساڵی ١٣٨٨دا بە چڵەپۆپە گەیی. لەو هەڵبژاردنەدا توێژی مام ناوەندی پایەتەختنشین لە پشت میرحوسێن مووسەوی ڕاوەستا لە حاڵێکدا چینە هەژار و پەراوێزەکان لە دەوری دروشمە پۆپۆلیستییەکانی مەحموودی ئەحمەدی نەژاد کۆ ببوونەوە. ئاکامی ئەو ململانێ توندە لە هەڵبژاردنەکاندا بە دۆڕانی مووسەوی و بە براوە ناساندنی ئەحمەدی نەژاد لە لایەن باڵی دەسەڵاتداری توندئاژۆ کۆتایی هات، بەڵام مووسەوی دۆڕانەکەی قبووڵ نەکرد. لە ئاکامدا بزووتنەوەی سەوز بە ڕێبەریی مووسەوی خۆپێشاندان و ناڕەزایەتیی بەرینی وەڕێخست. لە ئەو خۆپێشاندانانە سەرەڕای بەشداریی زۆری حەشیمەتی تاران، بەڵام هیچکات نەیانتوانی پەل بۆ شار و ناوچەکانی دیکە باوێژن. ئەوەش نیشانەی ئاشکرای ئەو ناکۆکییە بوو کە لە نێوان توێژی مام ناوەندی تاراننشین لەگەڵ دانیشتووانی شار و ناوچەکانی دیکەدا لە ئارادا بوو.

ئەگەرچی لە درێژەی ئەم ململانێیانەدا، دوای کۆتایی ماوەی سەرۆککۆماریی ئەحمەدی نەژاد، ڕەوتی ئیسلاح تەڵەب توانی لەژێر ڕێبەریی حەسەن ڕووحانیدا جارێکی دیکە کۆ ببێتەوە، بەڵام بەدرێژایی ئەو ساڵانەش کە لە ڕێی سندووقەکانی دەنگدانەوە دەسەڵاتی سەرۆککۆمارییان بەدەستەوە دەگرت، ئەوان قەت نەیانتوانی بەو جۆرەی گەرەکیان بوو، دەسەڵات بەدەستەوە بگرن. سەرچاوەکانی دەسەڵات بەردەوام لە دەست باڵی سەرەکیدا مانەوە و هەڵبژێردراوانی ڕەوتە ڕیفۆرمیستەکەش دوای هەڵبژێرانیان پشتیان لە وادە و بەڵێنەکانیان دەکرد و دەکەوتنە ژێر هەژموونیی باڵی خاوەن دەسەڵات و کڕ دەمانەوە. بە درێژایی ئەو ساڵانی ململانێیە، ئەو ڕەوتە وێڕای هەوڵدان بۆ بەدەستەوە گرتنی دەسەڵات لە ڕێی سندووقەکانی دەنگدانەوە، بە وەڕێخستنی خۆپێشاندان و ناڕەزایەتی، هەوڵی دەدا باڵی دەسەڵاتدار ناچار بە پاشەکشەی زیاتر بکات، بەڵام هەر سەرهەڵدان و ناڕەزایەتییەکی ئەوان لە لایەن ناوەندە ئەمنیەتییەکانەوە بە توندترین شێوە سەرکوت دەکرا. ئەوە بوو کە لە ئەنجامی هەر کام لەو ناڕەزایەتی و سەرهەڵدانانەدا شەپۆلێک لە ناڕازییان ناچار دەبوون وڵات بەجێ بهێڵن و لە وڵاتانی ڕۆژئاوا بگیرسێنەوە. بەرەبەرە خەڵکی ئازادیخواز چیدی باوەڕی بە وادە و بەڵێنەکانی ئەو ڕەوتە نەدەکرد و بە دەنگیانەوە نەدەهاتن و ئەو توێژەش لە بەدیهێنانی ڕیفۆرم و بەدەستەوە گرتنی دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی نائومێد بوون. دواجار لە خۆپێشاندانەکانی ساڵی ١٣٩٨دا بوو کە خەڵک بە دروشمی "ئیسلاح تەڵەب ئۆسوولگەرا ئیتر با بەس بێت ماجەرا" کۆتایی یاریی مشک و پشیلەی ئۆسوولگەرا و ئیسلاحتەڵەبیان ڕاگەیاند. بە جۆرێک کە ئاستی بەشداریی خەڵک لە دوا هەڵبژاردنی سەرکۆماریدا بە ڕادەیەک کەم بوو کە ڕێبەری کۆماری ئیسلامیش هاواری لێ هەستا.

ئەو شەپۆلی کۆچبەرانەی کە بەدرێژایی ئەو ساڵانە لە ئەنجامی شکستی ڕەوتی ڕیفۆرمخوازی کۆماری ئیسلامیدا لە دەرەوەی وڵات دەگیرسانەوە، لە دۆخی ئاساییدا زۆر کاریان بە خەباتی سیاسی نەبوو یان هەروا بە پشتیوانی ڕیفۆرمخوازەکان دەمانەوە و لەکاتی هەڵبژاردنەکاندا ڕوویان لە سندووقەکانی دەنگدان لە باڵیۆزخانەکانی کۆماری ئیسلامی دەکردەوە، لە سەردەمی سەرهەڵدانی ژینا بە دواوە کە دابڕانی یەکجاریی خەڵک لە دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامییان دیت، بەتایبەت دوای پێکهاتنی هاوپەیمانیی جۆرج تاون، بەرەبەرە خولیا و خواستەکانی خۆیان لە ڕەزا پەهلەوی و ئەگەری بەدەسەڵات گەیشتنی سیستەمی پاشایەتیدا دۆزییەوە. ئەو هەوڵانەی کە ئەوان پێشتر بە ناوی پێکهێنانی ڕیفۆرم لە کۆماری ئیسلامیدا بۆ بەدەستەوە گرتنی دەسەڵات دەیاندا، لەوە بەدوا تەرخانی گەڕاندنەوەی دەسەڵاتی پاشایەتییان کرد. ئەوەش بەو هۆیە بوو کە ئەو بەرژەوەندییە چینایەتییانەی پێشتر پێیان وابوو بە سەرکەوتنی ڕیفۆرمیستەکان دەتوانن دەستەبەری بکەن، بە گەڕاندنەوەی دەسەڵاتی پاشایەتی باشتر بۆیان جێبەجێ دەکرێت.

لە تایبەتمەندییەکانی توێژی مام ناوەندی پایەتەختنشین ئەوەیە هەموو ئێران بە موڵکی خۆی و دەسەڵات بە مافی بێ ئەملاوئەولای خۆی دەزانێت. لە بەرانبەردا ئەوانیتر بە نۆکەر و ئەگەر ناڕازی بن، بە مڵۆزم و دوژمن دەبینێت. ئەوان زیاتر لە هەر چین و توێژێکی دیکە، لە بەری داهاتی وڵاتیان چنیوە و لە سفرەی ئێرانیان خواردووە. زمانی ئەوان بە تۆبزی کراوە بە زمانی هەموو گەلانی ئێران و فەرهەنگی ئەوان، بە فەرهەنگی سەرەکی و فەرمی وڵات سەپێندراوە. سەرچاوەکانی دەسەڵات لە هەردوو حکوومەتی پاشایەتی و ئیسلامیدا لە خزمەت پاراستنی بەرژەوەندییەکانی ئەواندا بووە. لەپێناو پاراستنی ئەو بەرژەوەندییانەشدا چەمکی خۆکردی ناسیۆنالیزمی ئێرانییان داهێناوە و خۆیان بە داشداری توندی ئەم چەمکە فەیکە لەقەڵەم دەدەن. لە سێبەری ئەو ڕوانگە پاوانخوازنەیەدا ئەوان هیچ چین و توێژ و زمان و نەتەوەیەکی دیکەی ئێران بە هاوبەشی وڵات و دەسەڵات نابینن. لە باشترین حاڵەتدا نەتەوە پەراوێزەکان بە پارێزەری سنوورەکانی خۆیان دەزانن. ئەو نەتەوانەش کە لێیان نزیکترن یان بە جۆرێک لە دەسەڵاتەکەیاندا بەشدارن، دەدەنە بەر توانجی سووکایەتی و زمان و فەرهەنگی ئەوان دەکەن بە گاڵتەجاڕی خۆیان و نوکتە و قسەی پێکەنینی نێو مەجلیسەکانیان. بێجگە لە پاشماوەکانی ساواک، پلەدارانی ئەرتەش و کاربەدەستانی پایەبەرز و وەچەکانیان کە دوای ڕووخانی دەسەڵاتی پاشایەتی بە گیرفانی پڕەوە لە وڵاتانی ڕۆژئاوایی گیرسانەوە، سێلبریتییەکان، کاربەدەستانی پێشووی نێو وەزارەت و دامودەزگا گرنگەکانی کۆماری ئیسلامی و خەڵکانی گیرفان پڕ کە دوای ئیختلاس و ڕفاندنی پارەی زۆری دەوڵەت لە وڵاتانی ڕۆژئاوایی گیرساونەتەوە، ئێستا بەشی سەرەکیی نزیکانی ڕەزا پەهلەوی پێک دەهێنن کە خوازیاری گەڕاندنەوەی دەسەڵاتی پاشایەتی بۆ ئێرانن. ئەوە بێجگە لەو کاربەدەستە ئەمنییەتییانەی نێو دامودەزگاکانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی کە گومان دەکرێت لە لایەن وەزارەتی ئیتڵاعات لە کۆماری ئیسلامییەوە ڕەوانەی نێو ئەو ڕەوتە کرابن. بە دەوری ئەوانەشەوە ئەو شەپۆلە کۆچبەرانە کۆ بوونەتەوە کە دوای هەر ناکامییەکی ڕێفۆرمیستەکان لە ماوەی سێ دەیەی ڕابردوودا، ڕوویان لە دەرەوەی وڵات کردووە. ئەم توێژە نیشانی داوە کە وێڕای پاوانخوازییەکەی، بە تەواوی بەرژەوەندیخواز و لایەنگرانی سیاسیی تۆز و بان. بەو واتایە کە ئەگەر هەست بە شانسی لاوازی ڕەزا پەهلەوی بکەن یان کەس و لایەنێکی گونجاوتریان دەست بکەوێت، زۆر بە ئاسانی ڕووی لێ وەردەگێڕن و بە دەوری هەر کەس و لایەنێکدا کە بزانن شانسی زیاتری بۆ گەیشتن بە دەسەڵات هەیە، کۆ دەبنەوە و هەوڵ دەدەن بە هەڕەشە و هێرش و هەر کەرەستەیەک کە لە بەردەستیان بێت، خواستەکانی خۆیانی بەسەردا بسەپێنن. لە ڕاستیدا ئەوەی ئێستا ڕەزا پەهلەوی ئاراستە دەکات، نە خۆی و خواست و هەڵوێستە سیاسییەکانی، بەڵکوو خواستە چینایەتییەکانی ئەو توێژە پاوانخوازەیە.

پێڵاوی ژمارە ٤٢

ئیبراهیم لاجانی

ئەو مەسەلە و کێشە سیاسییانەی وڵاتەکەمان لەگەڵیان بەرەوروویە، زۆر و جۆراوجۆرن. هەر بەو پێیە ڕوانگە و بۆچوونی جیاوازیش بەرانبەر بەوان لە کۆمەڵگەی ئەمڕۆی ئێراندا لە گۆڕێدان، لەسەر بنەمای ئەو ڕاسپاردە و پەیماننامە نێودەوڵەتییانەی کۆماری ئیسلامیی ئێران پەسندی کردوون و لە ئەستۆگرتنی خۆی بۆ جێبەجێکردنیان ڕاگەیاندووە. پێویستە هەموو دانیشتووانی وڵاتەکەمان بێ جیاوازی لە بەرانبەر یاسادا وەک یەک بن و وەک یەکیش لە ئیمکانات و خێروبێری وڵات کەڵک وەرگرن.

بەرانبەری لە بەرانبەر یاسادا

کەواتە ئێمە هاووڵاتیانی ئێران، مافی ئەوەمان هەیە دەرفەت و هەلومەرجی وەک یەکمان بۆ بڕەخسێ تا بتوانین کەسایەتیی سیاسی و فەرهەنگی و کۆمەڵایەتیی خۆمان بەرینە پێش. مافی ئەوەمان هەیە توانا و لێوەشاوەییەکانی خۆمان بۆ بردنە پێشی وڵاتەکەمان بەکار بخەین چ بەتەنیا و چ بەکۆمەڵ لەگەڵ هاووڵاتیانی دیکەماندا بەدوای بەختەوەریی خۆمان و میللەتەکەماندا بگەڕێین. ئەو ئەسڵە هەموو کەس؛ ژنان، پیاوان، کەم ئەندامان، پەیڕەوانی نەتەوە و ئایینە جۆراوجۆرەکان دەگرێتەوە.

دابینکردنی ئەو ئەسڵە دەکەوێتە چوارچێوەی مافەکانی شارۆمەندی و لەلایەن کۆنڤانسیۆنی مافە مەدەنی و سیاسییەکانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان کە ئێران واژۆی کردووە، دەپارێزرێت. بناغەی فەلسەفیی ئەو پڕەنسیپە لە هاوبایەخبوونی هاووڵاتیانەوە، کە وەک ئینسان هەموو خاوەنی بەهای وەک یەکن، سەرچاوە دەگرێ. بەپێی مافە سروشتییەکانیش مرۆڤەکان بە ئازادی لەدایک دەبن و هاوبەهان و خاوەنی ئەقڵ و شعوورن و پێویستە بە گیانێکی برایانە ڕەفتار لەگەڵ یەکتر بکەن و دەوڵەتیش دەبێ بە یەک چاو تەماشایان بکات. ئەوەش تەنیا کاتێک ئیمکانی هەیە کە هەموو هاووڵاتیان دەرفەتی ئەوەیان بۆ پێک بێ کە لە بەرانبەر یاسادا مافی وەک یەکیان هەبێ و بشتوانن وەک یەک کاریگەریی سیاسی و شوێنەواری سیاسیی لەسەر پرۆسەی چوونەپێشی کاروباری وڵاتەکەیان دانێن.

کەمایەتییە نەتەوەییەکان

ئەوەی وەک ڕاستییەکی حاشاهەڵنەگر دەبینرێ، ئەوەیە ئێران وڵاتێکی فرەگەلە؛ واتە دەوڵەتی ئێران لەسەر خاک و نیشتمانی چەند نەتەوە کە هەرکامیان خاوەنی ناسنامەی نەتەوەیی و ئەتنیکیی تایبەت بە خۆیانن دروست بووە. زۆربەی هێز و لایەنە سیاسییەکانی ئێران، چ لە دەرەوە و چ لە نێوخۆی وڵاتدا، لەسەر ئەو واقیعیەتە کۆکن و لەوەش زیاتر دەڵێن ئەو فرەگەلبوون و فرەفەرهەنگیبوونە بۆ خۆی بووەتە سەرچاوەی دەوڵەمەندی و خێروبەرەکەت. بەو جۆرە دەبێ ئێران وڵاتێک بێت کە شانس و دەرفەتی وەک یەک بۆ گەشە و هەڵدانی هەموو نەتەوە و فەرهەنگەکان دەستەبەر بکات. لێرەدا پڕەنسیپێک زۆر گرنگە، ئەویش ئەوەیە کە هەموو نەتەوە و فەرهەنگە جۆراوجۆرەکانی ئێران دەبێ ڕێزیان لێ بگیردرێ و ئیمکاناتی وەک یەکیان لە سەروەت و سامانی وڵات بۆ دابین بکرێ. بەجۆرێک کە گەشەکردن و هەڵدانی هەمەلایەنەی هەرکام لە نەتەوە و فەرهەنگەکان لە جوگرافیای تایبەتیی خۆیاندا، ببێتە مەرجی گەشەکردنی وڵاتی ئێران بەگشتی و لەو لاشەوە گەشەکردن و پێشکەوتنی ئێران بەگشتی ببێتە فاکتۆر و مەرجی هەڵدان و گەشەکردن و پێشکەوتنی نەتەوە و فەرهەنگە جۆراوجۆرەکانی پێکهێنەری وڵاتی ئێران. تەنیا لە هەلومەرجێکی ئاوادایە کە ئێران لە دۆخی ئێستادا وەک وڵاتێک دەتوانێ بمێنێتەوە و بڕواتە پێش.

نەتەوە بندەستەکانی ئێران ئەو گەلانەن کە وەک کەمایەتیی نەتەوەیی دەژمێردرێن و لەباری نەتەوەیی و ئەتنیکی و کولتووری و زمانی و خاک و نیشتمان و هەڵکەوتەی جوگرافیاییەوە، لە نەتەوەی دەسەڵاتدار جیان. هەموو ئەو گەل و نەتەوانە ڕیشەی مێژوویی چەند هەزار ساڵەیان لەو خاکەدا هەیە و بە هەزاران ساڵە لەسەر زێد و نیشتمانی باوک و باپیرانی خۆیان دەژین و پەیوەستبوونی مێژوویی بەو خاکەیەوە گرێی داون.

گەلی کورد کە بەشێکی جیانەکراوەی نەتەوەی دابەشکراوی کوردە، یەکێکە لەو گەلانەی کە لە ئێرانی ئەمڕۆدا لە هەموو مافە نەتەوایەتییەکانی خۆی بێبەش کراوە و بە توندترین شێوەش سەرکوت دەکرێ. شێوەی دەوڵەتداری و سیستەمی سیاسیی ئێستای ئێران وەک ڕێژیمێکی نادێموکراتیک و ناوەندگەرا و ئایدیۆلۆژیک و ئایینی، هیچ دەرەتانێک بە ئێمە کوردەکان و کەمایەتییە نەتەوەییەکانی دیکە نادات تا بتوانین لە مافە نەتەوەیی و سیاسییەکانی خۆمان کەڵکوەرگرین. لە لایەک دەگوترێ کە زۆرایەتی لە ئێرانی ئەمڕۆدا نەتەوەی دەسەڵاتدارە و بەگوێرەی ئەسڵی زۆرایەتی و کەمایەتی، دەبێ دەسەڵات لەبەردەست زۆرایەتیدا بێ.

لە دۆخێکی ئاوادا لە چ ڕێگەیەکەوە دەتوانرێ مافە میللی و سیاسییەکانی نەتەوە بندەستەکانی ئێران دەستەبەر بکرێ؟ ڕوانگەیەکی سیاسی هەیە کە دەڵێ ئەوە بەسە کە مافی شارۆمەندی بۆ هەموو هاووڵاتیان دابین بکرێ و هەموو هاووڵاتیان لە بەرانبەر یاسادا وەک یەک بن و یەک جۆر ڕەفتاریان لەگەڵ بکرێ.

جارێ با لەوە گەڕێین کە سیستەمی سیاسیی ئێران نە ئێستا و نە لە ڕابردوودا، قەت زەرفییەتی ئەوەی تێدا نەبووە کە هەموو هاووڵاتیانی ئێران وەک یەک تەماشا بکات. بەپێچەوانەوە سەرتاسەری مێژووی ئێران ئەوە نیشان دەدات کە دەوڵەتی ناوەندی هەموو توانا و دەسەڵات و ئیمکاناتی وڵاتی بۆ تواندنەوە و سەرکوتی نەتەوە بندەستەکانی ئێران، واتە کەمایەتییە نەتەوەییەکان، تەرخان کردووە.

بەڵام سەرەڕای ئەوەش با بزانین کە ئایا دابینکردنی مافە شارۆمەندییەکان و دەستەبەرکردنی بەرانبەریی هاووڵاتیان لە بەرانبەر یاسادا، تەنانەت ئەگەر بە کردەوە جێبەجێش بکرێ، دەتوانێ مافە سیاسییە تایبەتی و نەتەوەیی و کولتوورییەکانی ڕۆڵەکانی گەلی کورد و گەلانی دیکەی بندەستی دانیشتووی ئێران دابین و دەستەبەر بکات؟

خاک و نیشتمان

دەوڵەتی ئێران لەسەر خاک و زێد و نیشتمانی هەموو ئەو نەتەوانە دروست بووە، کە دەکەونە چوارچێوەی ئەو دەوڵەتەوە. کوردستان زێد و نیشتمانی گەلی کوردە. بەلووچستان زێد و نیشتمانی گەلی بەلووچە. خوزستان زێد و نیشتمانی گەلی عەرەبە. ئازەربایجان نیشتمانی ئازەرییەکانە. تورکمانستان زێد و نیشتمانی گەلی تورکمانە. هەروەک گوتمان بە هەزاران ساڵە ئەو نەتەوانە لەسەر نیشتمانی خۆیان دەژین. مێژوویەکی دووروودرێژیان لەسەر ئەو خاکە هەیە؛ مێژوویەک کە شوناس و کولتوور و فەرهەنگ و زۆر تایبەتمەندیی دیکەی پێ بەخشیون کە لە گەلانی دیکەیان جیا دەکاتەوە.

هەر بۆیە ئەوە نادادپەروەرییەکی گەورەیە کە ئەو نەتەوانە لە مافە سیاسی و نەتەوایەتییەکانی خۆیان بێبەش بن. واتە نەتوانن لەسەر خاک و نیشتمانی خۆیان چارەنووسی خۆیان بەدەستەوە بگرن و کاروباری سیاسی و ئیداری و کۆمەڵایەتی و تەندروستی و فەرهەنگیی خۆیان بەڕێوە بەرن. لەوەش زیاتر ئەوە کە بە تاوانی داواکردنی مافە میللی و سیاسییەکانی خۆیان سەرکوت و قەڵاچۆ دەکرێن، تاوانێکی سیاسییە کە دەوڵەتی ناوەندی بەرانبەر بەوان بەڕێوەی دەبات.

هەوڵدانی دەوڵەتی ناوەندی بۆ تواندنەوە و لەنێوبردنی مەوجوودییەتی سیاسی و میللی و کولتووری و کۆمەڵایەتیی ئەو گەلانە و بردنەپێشی سیاسەتی حاشاکردن لە بوون و مەوجوودیەتیان وەک نەتەوەیەکی خاوەن ناسنامەی تایبەتی و سەربەخۆ، لە لایەن کۆمەڵگەی نێونەتەوەییەوە و لە لایەن ڕێککەوتننامە نێونەتەوەییەکانەوە مەحکووم دەکرێ. زۆرن ئەو کۆنڤانسیۆن و ڕێککەوتننامە نێونەتەوەییانەی کە ئەرک و بەرپرسیارەتی دەخەنە سەر دەوڵەتەکان تا مافە سیاسی و فەرهەنگی و کولتووری و زمانی و میللییەکانی گەلان و کەمایەتییە نەتەوەییەکان و خەڵکە بوومییەکان دەستەبەر بکەن. ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، گەلان و خەڵکانی بوومی بەو گەل و خەڵکانە پێناسە دەکات کە پێش لە دروستبوونی دەوڵەت بەو شێوەیەی ئێستا، لەسەر ئەو خاکە ژیاون و بەدرێژایی مێژوو توانیویانە زمان و کولتوور و فەرهەنگ و شێوەژیان و نیشتمان و زێد و هەندێک بەها و مێتۆد و دابونەریت و سوننەت و پراکسیس و ئینستیتۆی کۆمەڵایەتیی تایبەت بە خۆیان دروست کەن و بیانبەنە پێش و پشتاوپشت بیانگوێزنەوە.

بارودۆخی کەمایەتییە نەتەوەییەکان

ساڵی ١٩٨٩ی زایینی، ڕێکخراوی جیهانیی کار، سەربە نەتەوە یەکگرتووەکان، کۆنڤانسیۆنێکی تازەی سەبارەت بە مافەکانی نەتەوە و گەل و خەڵکە خۆجێییەکان کە لە چوارچێوەی دەوڵەتە سەربەخۆکاندا دەژین پەسند کرد. بەپێی یاسای نێودەوڵەتی، وڵاتانی ئەندام بەڵێن دەدەن هەموو برگەکانی ئەم کۆنڤانسیۆنە جێبەجێ بکەن، بۆ ئەوەی مافی ئەو گەلە ڕەسەنانە بپارێزن کە لە نێو خاکی ئەواندا دەژین." واتە ئەو پەیماننامە نێودەوڵەتییە بەڵگەنامەیەکی یاسایییە کە بەرپرسیارەتیی یاسایی دەخاتە سەرشانی دەوڵەت و کاربەدەستانی دەوڵەت. ئەو دۆکیومێنتە یاساییەیش مافی وەک یەک، وەک هاووڵاتی، بۆ هەموو هاووڵاتیان لە چوارچێوەی سنوورەکانی دەوڵەتدا دەستەبەر دەکات. سەرەڕای ئەوەش ئەو دۆکیومێنتە یاساییە نێودەوڵەتییە ئەرک و بەرپرسیارەتی دەخاتە سەرشانی دەوڵەت کە مافە فەرهەنگی و کولتووری و مەزهەبییەکانی گەلان و خەڵکانی بوومی بەفەرمی بناسێ و ڕێزیان لێ بگرێ.

هەروەها بەرپرسیارەتی دەخاتە سەر دەوڵەت کە پراکسیس و دابونەریت و بایەخ و بەها کۆمەڵایەتی و کولتوورییەکانی ئەو گەلانە بەهەند بگرێ و مەیدانی هەڵدان و گەشەکردن و پەرەسەندنیان بۆ پێک بێنێ. هەر بەپێی ئەو بەڵگەنامە نێونەتەوەییە، دەوڵەت ئەرکی لەسەرشانە تا دەرفەتی خوێندن لە هەموو قۆناغەکاندا، بۆ خەڵکانی بوومی بە زمانی زگماکیی خۆیان پێک بێنێ و لەو بارەوە دەبێ هیچ چەشنە جیاوازی دانانێکیان دەرحەق نەکرێ.

دەوڵەتەکان لەسەریانە یاسای بنەڕەتی، یاسا و قانوون و سیستەمی سیاسی و بەڕێوەبەریی خۆیان بەجۆرێک بگۆڕن، کە ڕیفۆرمی پێویستی بۆ وەڵامدانەوە بە جێبەجێکردنی ئەو پەیماننامە نێودەوڵەتییە تێدا پێک بێ. مەبەست ئەوەیە لەو ڕێگەیەوە مافە تایبەتییەکانی ئەو گەل و نەتەوە و خەڵکە بوومییانە دەستەبەر بکرێن، کە دەکەونە سنووری سیاسییەکانی دەوڵەتەوە.

یەکێک لە هۆکانی پەسندکردنی ئەو کۆنڤانسیۆنە لە لایەن نەتەوە یەکگرتووەکان و کۆنڤانسیۆنی تایبەت بە کەمایەتییە نەتەوەییەکان لە لایەن شورای ئورووپاوە، ئەوەیە کە لە کردەوەدا دەرکەوتووە پڕەنسیپی زۆرایەتی و کەمایەتی، کە دێموکراتیکیش دێتە بەرچاو، ناتوانێ وەڵامدەرەوەی کێشەی میللی لە وڵاتە فرەگەلەکاندا بێت. هەروەها پڕەنسیپی بەرانبەریی شارۆمەندان لە بەرانبەر یاساشدا، تەنانەت ئەگەر دەستەبەریش بکرێ، دیسان هەر ناتوانێ وەڵامی پێویست بە هەموو لایەنەکانی ئەو مەسەلەیە بداتەوە. بۆیە دەبێ ڕێگەچارەیەکی سیاسی بۆ مەسەلەی کەمایەتییە نەتەوەییەکان بدۆزرێتەوە، کە ئەویش بریتییە لەوەی بەشێوەی یاسایی، ئۆرگان و ئینستیتۆی تایبەت بە خۆیان بۆ پێک بێ تا لە ڕێگەی ئەوانەوە مافە نەتەوەیی و فەرهەنگییەکانی خۆیان پراکتیزە بکەن و کاروباری سیاسی و ئیداریی تایبەت بە ناوچەکانی خۆیان بەڕێوە بەرن و لە پرۆسەی سیاسی و حاکمیەتیشدا بەشداری بکەن.

بۆچی کەمایەتییە نەتەوەییەکان دەبێ مافی تایبەتیی خۆیان هەبێ؟

Jarle Weigård کە یەکێک لە لێکۆڵەرە بەناوبانگەکانی بواری کێشەی کەمایەتییە نەتەوەییەکانە، دەڵێ: "ئەگەر کۆمەڵە کەسێک دەستنیشان بکەین و هەروا بەبێ لەبەرچاوگرتنی جیاوازی بەپێی پڕەنسیپی هەڵسوکەوتی وەک یەک و یەکسان لەگەڵ هەمووان، پێڵاوی ژمارە ٤٢ بەسەر هەموویاندا دابەش بکەین و داوایان لێ بکەین ئەو پێڵاوە بکەنە پێ، لە کردەوەدا دەردەکەوێ کە ئەو کارە هیچ ڕەفاهییەتێک بۆ هەندێک لەو کەسانە پێک ناهێنێ و لەوەش زیاتر تەنانەت ڕەنگە ئەو پێڵاوە تەنگ بێ یان گەورە بێ و ببێتە هۆی نەخۆشی بۆ ئەو کەسە. لەو حاڵەتەدا دەردەکەوێ کە ڕەفتاری وەک یەکمان لەگەڵ هەموو ئەو کەسانە نەکردووە؛ چونکە ئەو ڕەفتارەی ئێمە بووەتە هۆی ئەوەی ئەو کەسانە ئاکامی وەک یەکیان لەو سیاسەتەی ئێمە دەست نەکەوێ. هەر بەو جۆرە ئەگەر دەنگی کەسانی سەربە کەمایەتییەکی نەتەوەیی لە بەرانبەر دەنگی کەسانی سەربە زۆرایەتیی دەسەڵاتدار و زاڵدا حیساب کەین، زوو بۆمان دەردەکەوێ کە شانسی ئەوە زۆر گەورەیە کە دەنگی کەمایەتییەکە لە نێو دەریای دەنگی زۆرایەتیدا بخنکێ."

بۆیە بەگوێرەی کۆنڤانسیۆنە نێونەتەوەییەکان، ئەرکی سەرشانی دەوڵەتە کە هەموو سیاسەت و میکانیزمێکی پێویست بۆ دەستەبەرکردنی مافەکانی کەمایەتییە نەتەوەییەکان لە چوارچێوەی سنوورەکانیدا بگرێتە بەر. زۆرایەتیی دەسەڵاتدار هەمیشە دەسەڵات و ئیمکاناتێکی زۆری لەبەردەستدایە تا قازانج و بەرژەوەندییەکانی خۆی بەرێتە پێش. پرسیار ئەوەیە کە ئەو زۆرایەتییە چ ئەرکێکی لەسەر شانە بۆ دروستکردنی کۆمەڵگەیەک کە بتوانێ قازانج و بەرژەوەندییەکانی هەمووان دابین بکات و باڵانسێک پێک بێنێ کە هەموو لایەک هەست بە بوون و دادپەروەری بکەن؟

کوژرانی ٦٩٠٠ کەس لە ئێران لە یەکەمین مانگی شەڕدا

هەتا کۆتاییی ڕۆژی بیست و نۆیەمینی شەڕ لانی کەم ٦٩٠٠ کەس گیانیان لەدەستداوە کە ٧٢٠ کەس لەوان سڤیل و شەش هەزار و ١٨٠ کەسیش لە هێزە چەکدارەکانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیی ئێرانن.

بە پشتبەستن بە بەڵگەنامە مەیدانییەکانی هەنگاو، لە ڕۆژی شەممە ٩ی ڕەشەممەی ١٤٠٤ هەتا ڕۆژی شەممە ٨ی خاکەلێوەی ١٤٠٥، لانی کەم لە ١٩٠ شاری ٢٧ پارێزگای ئێران، ناوەندە نیزامی و حکوومەتییەکانی کۆماری ئیسلامیی ئێران کراونەتە ئامانجی هێرشە ئاسمانی و موشەکییەکانی ئیسرائیل و ئەمریکا. ئەم ئامانجانە پێکهاتوون لە بنکەکانی سوپای پاسداران، ناوەندەکانی بەسیج، فڕۆکەخانە سەربازییەکان، سایتە موشەکییەکان، بنکەکانی پۆلیس، دامەزراوە دادوەرییەکان، ناوەندەکانی هەواڵگریی ئیدارەی ئیتلاعات، سەربازگەکانی سوپا و بارەگاکانی یەکەی تایبەت.

بەپێی ئەو زانیارییانە هەتا ئێستا شەش هەزار و ١٨٠ چەکداری حکوومەتی کوژراون کە زۆربەی ئەم قوربانییانە لە هێزی ئاسمانی، سوپای پاسداران و هەروەها ئەرتەش بوون. زۆرترین زیانی هێزە سەربازییەکان لە پارێزگاکانی تاران، کرماشان، هورمزگان، لوڕستان، ئەلبورز، خوزستان، سنە و

سیستان و بەلووچستان تۆمار کراوە.

بڵاوبوونەوەی ئەو زانیارییانە لە کاتێکدایە کە دامەزراوە ئەمنییەکانی کۆماری ئیسلامی بە پەیڕەوکردنی ڕێکاری «شاردنەوەی سیستماتیک»، لە بڵاوکردنەوەی ئاماری ڕاستەقینەی کوژراوەکان خۆیان دەپارێزن و ئامارێکی زۆر کەمتر لە ڕاستییە مەیدانییەکان دەخەنە ڕوو.

میدیا حکوومەتییەکان پێشتر ڕایانگەیاندبوو کە لە قوتابخانەی میناب ١٦٧ منداڵ کوژراون. بەڵام تا ئێستا و دوای تێپەڕبوونی مانگێک، تەنیا ناسنامەی ٥٨ کەس لە قوربانییانی ئەم قوتابخانەیە ڕوون بووەتەوە کە ٤٨ کەسیان منداڵ و ١٠ کەسیشیان گەورەساڵن. بۆمبارانی ئەو قوتابخانەیەش لە کاتێکدایە کە بەپێی هەموو بەڵگەکان هێزە سەربازییەکانی کۆماری ئیسلامی، بە چۆڵکردنی بنکە فەرمییەکان، لە شوێنە گشتی و ناسەربازییەکان لەوانە قوتابخانەکان، بەشە نێوخۆییەکانی خوێندکاران و مزگەوتەکان کە لە ناوچە نیشتەجێبوونەکاندان جێگیر دەبن کە ئەمە بەپێی کۆنڤانسیۆنی ژنێڤ، بە بەکارهێنانی «قەڵغانی مرۆیی» دادەنرێت.

کوردستان
ژمارە: ٩١٦
١٥ی خاکەلێوەی ١٤٠٥ _ ٤ی ئاپریلی ٢٠٢٦

ئاناتۆمیی دێموکراسی بۆ ئێرانی داهاتوو

غالب حەبیبی

"بەبێ دابینبوونی دێموکراسییەکی شێلگیر و سەقامگیر لەئێراندا خودموختاری کوردستان بەرەورووی مەترسی دەبێتەوە، وێنای ئێمە لە دێموکراسی، واتە پلۆڕالیزم".
دوکتور قاسملوو

پێشباس

بزاڤی نەتەوایەتی گەلی کورد و خەباتی هەشت دەیەی حیزبی دێموکراتی کوردستان بەردەوام ئاوێتەی هزری دێموکراسی بووە. ئەم چەمکە هەم لە ناوی حیزبدا و هەم درووشمگەلی ستراتژیک و دواڕۆژیدا ڕەنگی داوەتەوە و دەبێ هەر لەو ئاستەشدا هەوڵی ویژمانی و کردەیی بۆ بدات. گرینگیی ئەو بابەتە و پێداگریی حیزبی دێموکرات لەمەڕ کارکردی دێموکراسی ئەو لێڵی و ناڕوونییەی لەلای بەردەنگ درووست کردووە کە ئەگەر بەو ئاقارە بێ ئیتر پرسی نەتەوەیی دەکەوێتە پەراوێزەوە؛ بەڵام ئەوە پێشتر لە لایەن دوکتور قاسملووەوە ڕوون کراوەتەوە کە "خەبات بۆ دێموکراسی نابێ بچێتە ژێر سێبەری خەبات بۆ مافی نەتەوایەتی یا خەباتی چینایەتی". یان ئەوەی کە؛ وەپێشدانی دێموکراسی لە درووشمی ستراتژیکیی حیزبدا بە واتای ئەوەی دێموکراسی هەمەکە (کلی) و خودموختاری هەندەکە (جزئی) نییە". گرنگیی دێموکراسی بۆ حیزبی دێموکرات و بزاڤی نەتەوایەتی لەم ڕۆژانەدا بە ڕاگەیاندنی "هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران" وەدیار کەوت. گرنگایەتیی ئەم ڕووداوە بۆ پرسی دێموکراسی و هەڵوێست و کاردانەوەی نەرێنیی بەرەی سەڵتەنەتخوازی، نێوەڕۆکی ئەو بابەتە پێکدێنێت.

بیردۆزییەک

لە ئێستادا شەپۆلی چوارەمی دێموکراسی لە وڵاتانی نادێموکراتیک هاتووەتە بەرباس کە بە دێموکراسیی لانیکەمی دەناسرێ کە لەوێدا دەسەڵاتی سیاسی (دەوڵەت) لە ڕێگەی ڕکەبەرایەتی و بەشداریی حیزبە ئۆپۆزیسیۆنەکان و تەنانەت دەستەبژێری نێو حکوومەتی لەسەرکاربوو دەست دەخرێت. ئەم پرۆسەیە تایبەت بە دەورانی تێپەڕ و پەڕینەوە بۆ دێموکراسی و پێداگری لەسەر ڕۆڵ و کارکردی دەستەبژێری سیاسی (حیزبەکان) دەکرێ کە دەسپێکی پرۆسەکە لە سەرێ بۆ خوارێیە. واتا، لێدانەواندن و سازانەکان هێزی جووڵێنەری پەڕینەوە بۆ دێموکراسییە. ئەم لێدانەواندن و هاوپێوەندییە دەبێ چین و توێژەکانی کۆمەڵگەش بگرێتەوە، بەڵام لەم بیردۆزەدا حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکان بە ڕێکخستن و بەسیجی سەرچاوەکان، یەکلاکەرەوە و چارەنووسسازن. کات و ساتی پەڕینەوەی لەم چەشنە، پڕە لە تەمتومان و شیمانە کە کردە و کردار ڕۆڵێکی گرنگتری لە بونیاد و فەرهەنگی سیاسی دەبێ. بە واتایەکی دی پێکهاتەی ئەکتەرگەلی سیاسی (حیزبەکان) و شێوازگەلی کردەی سیاسی دەتوانێ فەزای تێپەڕین بۆ دێموکراسی بەرهەڤ بکات. ئەم هەلومەرجە بۆ حیزبە ئۆپۆزیسیۆنەکان چەشنێک ئیمکان و دەرفەتی سیاسی دێنێتە ئاراوە کە بتوانن لە بواری ڕێکخستن و یەکخستنی سەرچاوەکاندا خۆ بنوێنن.

کورتە مێژوویەک

ئێران نزیک بە ١٢٠ ساڵە بەڕواڵەت خەریکی داڕشتنی ژیانی سیاسیی و تەمرینی دێموکراسییە، بەڵام ئێستە تازە باس لە "هەڵگەڕانەوە بۆ بەرەی ڕاست" و "گەڕانەوەی پەهلەوی" لەنێو بەناو هەندێ ئۆپۆزیسیۆن دەکرێ. ئەو هەموو ساڵە بە دەیان کتێب، ڕۆشنگەری و شیکردنەوە بۆ هۆیەکانی نەگەیشتن بە دێموکراسی وەک ئامانجی بنەڕەتیی گشت چالاکییەکیی سیاسی کراوە، کەچی نە فەرهەنگی سیاسیی دێموکراتیک هاتووەتە ئاراوە و نەک دامەزراوەگەلی سیاسیی ئەوتۆ. ڕەنگە یەکێ لە هۆکارە سەرەکییەکان ئەوە بێ کە فرەچەشنی و جۆراوجۆری ئێران لە بواری زمانی، دینی، نەتەوەیی و ئایدیۆلۆژیکی وەکوو کەتوار و پێشمەرجی ئەو پێڤاژۆیە لەبەرچاو نەگیراوە. بۆیە وێڕای هەوڵی بچووکی مەشرووتەخوازان بۆ بنەجێکردنی یاسای "دامەزرانی ئەیالەت و ویلایەتەکان"، هەنگاوی ناتەواوی موسەدق بۆ "سەربەخۆیی سیاسی" لە بێگانە، شۆڕشی بەناو "شا و خەڵک-شۆڕشی سپی"ی حەمەڕەزاشا و دروشمی "سەربەخۆیی، ئازادی، کۆماری ئیسلامی"ی خومەینی، هیچیان دێموکراسییان نەهێنایەدی. حاتەم قادری، توێژەری زانستی سیاسی دەڵێ: گشت شۆڕش و وەرچەرخانەکانی ئێران تەنیا نێوەڕۆک و ناخیان گۆڕانی بەسەردا هاتووە و پێکهاتە و بونیادەکان هێشتا لەجێی خۆیانن و دەبێ لە نەزمی نوێی ئێراندا ئەو بونیادە نەگۆڕە گۆڕانکاریی بەسەردا بێ و فرەیی نەتەوەیی، زمانی و دینی لەبەرچاو بگیردرێ تاکوو شۆڕش بە واتای ڕاستەقینەی بێتە ئاراوە.

دژبەرانی دێموکراسی لەئێراندا

مەبەست لە گۆڕینی پێکهاتەی سیاسیی لە ئێرانی داهاتوودا بەدیاریکراوی دوو دامەزراوەی سەرەکیی مێژووی دەسەڵاتی سیاسیی (دەوڵەت)یە کە بریتین لە ڕۆحانییەت و دەربار. ئەم دامەزراوەگەلە هەتا پێش هاتنەسەرکاری کۆماری ئیسلامی، ئاگایانە و نائاگایەنە، پاڵپشتیکەری یەکدی بوون. بەڵام لە کۆماری ئیسلامیدا وێڕای دامەزراوەی ویلایەتی فەقیهـ تەواوکەری یەکدین. بۆیە جیاوازییەک لەنێوان سەڵتەنەت (دربار) و ویلایەتی فەقیهـ(بیت)دا نییە و پێکهاتە و بونیادی دەسەڵاتی سیاسیی (دەوڵەت) هەریەک شتە. هەڵبەت دامەزراوەی ئابووری (بازار) لە ئێراندا بەپێچەوانەی کارکردی زاتیی خۆی لە وڵاتانی دیکە کە دامەزراوەی نزیک لە پرۆسەی دێموکراسییە، لە ئێرانی کۆماری ئیسلامیدا بوونی سوود و قازانجی ڕانتی ـ ماڵی بوو بە هاوپەیمانی دامەزراوەی ڕوحانییەت. بۆیە بونیادەکان نەگۆڕاون و تەنیا یەکیان چووەتە جێگەی ئەوی دیکە لە لووتکەی دەسەڵاتدا. ئەو گۆڕانە تێکچڕژاوە بە یارمەتیی و دەستێوەردانی وڵاتانی ئیمپڕیالیستی لە سەرێ بۆ خوارێ کراوە. واتە داڕشتن و دامەزرانی دەوڵەتگەلێک کە هاوتەریبی قازانجە سیاسیی و ئابوورییەکانی ئەوان بێ و نەزمێک بێنێتە ئاراوە کە گۆڕانە کۆمەڵایەتی و وەرچەرخانە سیاسییەکان نەتوانێ گەورەترین دەسکەوتی کۆمەڵگەی مودێڕن کە دێموکراسییە لەو ناوچەیە سەقامگیر بێ.

ئەو دوو یان سێ هۆکارێتییەی نێو ئێران لە هەر جڤاکێکی سیاسی دیکەشدا دیاردەیەک بەنێوی یەکبوون بەڵام بە نێوەڕۆکی لەنێوبردنی گشت جیاوازی و لێکنەچوونێک لەپێناو ئەو بەناو یەکبوونە بەرهەڤ دەکات کە لەم سەردەمەی مێژووی سیاسی ئێراندا بە "هەڵگەڕانەوە بۆ ڕاست" و "میللیگەرایی"ناوزەد کراوە کە لە ئەساسدا دژ بە پلۆڕالیزمە، فرەییەک کە بەو تایبەتمەندییەی کە وەڵاتی ئێران هەیە شتێک نییە بێجگە لە هەمدیسان ڕەنێونان و بەرهەمهێنانەوەی سەرەڕۆیی و بە دەڵەمەیی مانەوەی دێموکراسی لە ئێراندا.

هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکان

ئەو ڕووداوە گرنگایەتییەکەی لەوێدا دەردەکەوێ کە شەش ڕێکخراوی سیاسیی کوردستان کە ئایدیۆلۆژیی جیاواز، نوێنەرایەتی چین و توێژێک و ڕابردوویەک لە ململانێی سەخت و نەرمیان هەیە توانیویانە هاوپەیمانییەک پێک بێنن کە "وزە و ڕێزەکانی یەک خستووە" و" قورسایی و دەوری زیاتری بە بزووتنەوەی سیاسی" لە کوردستان بەخشیوە تاکوو چلۆنایەتیی داڕشتنەوەی ئێرانی داهاتووی پێی هێڵبەندی بکەن. ئەم ئەزموونە لە هاوپەیمانییە سیگناڵێک ڕوو بە ئێرانە کە؛ یەکەم، ناوەند لە ڕێی پەراوێزەوە ساخ دەبێتەوە و دووەم، ئەو ساخکردنەوەش بەبێ سازانی ئەو هێز و لایەنانەی نوێنەرایەتیی نەتەوە و ئایدیۆلۆژیی جیاواز دەکەن سەر ناگرێ. ئەم پرۆژە سیاسییە پەڕینەوە بەرەو دێموکراسییە. هەڵبەت سەرگرتنی سەرکەوتووانەی ئەو پەڕینەوەیە کە هاوپەیمانیی کوردستان بە "گشتگیر" و " ڕەتکردنەوەی هەر جۆرە دیکتاتۆرییەک" پەسنی دەکا، بەندە بە و مامەڵەی ئەو هێزگەلە، هەڵسوکەوتێک کە لە مێژووی سیاسیی ئێراندا نەبووە و لە هەنووکەشدا هێزگەلی نادێموکراتیکی وەک سەڵتەنەتتەڵەب بەتەمان کە هەموو بابەت و کێشەیەکی دیکە زەق بکەنەوە تاکوو پرۆسەی دێموکراسیخوازی لە ئێراندا بە ئاکامی دڵخوازی نەتەوەکان نەگات.

جەستەمەندبوونی دێموکراسی (بەرئەنجام)

ئەوە گوترا کە ئەگەر تاکوو ئێستا دێموکراسیی ئەوپەڕگری (حداکثری) لە ئێراندا کە بەرهەمی درێژخایەنی هێزە کۆمەڵایەتییەکانە نەهاتووەتە دی، بەڵام دەرفەت و لوانی دێموکراسیی لانیکەمی بەهۆی ڕێککەوتنی حیزبەکانەوە لەئارادایە. ئەم چەشنە لە هاتنەدیی دێموکراسی دەکرێ وەک جەستە و تەنی دێموکراسی چاوی لێ بکەی. ئەم توانایەی حیزبەکان بۆ دەستەبەری دێموکراسی لە توانایی ڕێکخستن و بەکارهێنانی سەرچاوگەلی ماددی و ناماددیدایە کە حیزبەکانی کوردستان لە ماوەی چەند دەیەی ڕابردوودا ئەزموونی سەرکەوتووی ئەو بانگەشەیەن کە کوردستان لە بواری سیاسیدا لە پێش ناوچەکانی ئێرانەوەیە. ئەم ئەزموونە سەرەڕای گەشە و ئامادەیی بەڵام هێشتا ئامانجی بنەڕەتیی خۆی کە هەمان ڕەوینەوەی مەترسیی لەباربردنی لەلایەن هێزەکانی ناوەندە نەهێناوەتە دی. ئەم مەترسییەش وەک لە وتەکەی دوکتور قاسملوودا هاتووە بە دابینبوونی دێموکراسی دەرەوێتەوە.

گرەکوێرەی دێموکراسی لە ئێراندا نە لە نێوەڕۆک بەڵکوو لە پێکهاتە و بونیادەکاندایە، بۆیە سەرەڕای مێژووی ١٢٠ ساڵەی ئێرانییەکان بۆ بنەجێکردنی ژیانی سیاسی دێموکراتیک بەڵام هێشتا ئەو هیوایە نەهاتووەتە دی. وا دیارە ئەم کێشەیە لە بونیاد و پێکهاتەی ئەو ژیانە سیاسییە دایە کە هەمزاد و هەمزاتی دەوڵەت ـ نەتەوە لە ئێراندایە و لەو ماوە دوورودرێژەدا دەستی بۆ نەبراوە و لە زۆر بواردا بە هێڵی سوور و تاوان دانراوە. ئەو دەوڵەتە هیچ کات ئامادە نەبووە دەسەڵات دابەش و دان بە فرەیی ئێراندا بنێ. لەو پێوەندییەدا حیزبەکان بەهۆی کارکردی بنەڕەتییان بۆ گرتنەدەستی دەسەڵاتی سیاسیی و پێگەیینی سیاسەتەکانی حکوومەت، دەکرێ و دەبێ هەوڵی جیددی بۆ داڕشتنەوەی ئەو دەسەڵاتەی ناوەند بدەن کە هۆکار و بەربەستی سەرەکی جێگربوونی دێموکراسی لە ئێراندا بووە. حیزبگەلێک کە بە پلەی یەکەم نوێنەرایەتیی نەتەوەکان و ئایدیۆلۆژیا جیاوازەکان دەکەن و پاشان هێزی مۆبیلیزکردن و بەکارهێنانی سەرچاوگەلی هەبێ. ئەم دۆخە لە ناوچەکانی دەرەوەی کوردستان بەگشتی و ناوەند بەتایبەتی بەهۆی جیاجیا، لاوازە و لەجیاتی حیزبایەتی، "کیشی شەخسییەت" باڵادەستە و ئەو دیاردەیەش لەم ڕۆژانەدا لە ڕەزا پاڵەوی بەرجەستە کراوە.

کەواتە، ئەگەر بارودۆخی هەنووکەیی ئێران لە بەردەم وەرچەرخانێکی گەورە دایە و نامانهەوێ بونیادەکانی پێشوو هەروا بەردەوام بن و ناکرێ سەدەیەکی دیکەش چاوەڕێ ململانێی هێزە کۆمەڵایەتی ـ ئابوورییەکان بین تاکوو دێموکراسی بەدی بێنن، لێدانەواندن و ڕێکانەی حیزبە سیاسییەکانی نەتەوەکانی ئێران کە نوێنگەی پلۆڕالیزمی سیاسی وەڵات دەنوێنن، فرەیی و هەمەچەشنییەک دێنێتە ئاراوە کە ڕێگەی گەیشتن بە دێموکراسی لانیکەمی بە تێچوویەکی کەم دەستەبەر دەکات.

هێرشی مووشەکیی ئێران بۆ سەر شوێنە مەدەنییەکان لە هەرێمی کوردستان (شیکردنەوەی یاسایی)

شاڕوخ حەسەنزادە

لە چوارچێوەی ئاڵۆزییە ژێئۆپۆلیتیکییەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و پەرەسەندنی ململانێ و شەڕی نێوان ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیی ئێران و نەیارە نێودەوڵەتییەکانی وەک ئەمریکا و ئیسرائیل، پاراستنی هاووڵاتیانی سڤیل و پەنابەران وەک یەکێک لە گەورەترین ئاڵەنگارییەکانی بەردەم یاسای نێودەوڵەتی دەردەکەوێت. هەرێمی کوردستان بەهۆی هەڵکەوتەی جوگرافی و میوانداریکردنی پەنابەرانی سیاسی کوردستانی ڕۆژهەڵات بووەتە گۆڕەپانی هێرشە بەردەوامە مووشەکی و درۆنییەکانی سپای پاسداران، کە ئەمەش نەک تەنیا ئەمنییەتی هەرێمی کوردستانی خستووەتە مەترسییەوە، بەڵکوو بە کردەوە بنەما بنەڕەتییەکانی یاسای نێودەوڵەتی مرۆیی (IHL) و ڕێککەوتننامە جیهانییەکان پێشێل دەکات. بەپێی ماددەکانی کۆنڤانسیۆنی چوارەمی ژنێڤ (١٩٤٩)، پاراستنی کەسانی مەدەنی لە کاتی ململانێ چەکدارییەکاندا ئەرکێکی حەتمی و پاساوهەڵنەگرە و هەر جۆرە بەئامانجگرتنێکی کەمپی پەنابەران کە ژن و منداڵ و کەسانی مەدەنیی تێدا نیشتەجێن، لە چوارچێوەی تاوانەکانی شەڕدا پۆلێن دەکرێت، چوونکە ئەم ناوەندانە بەپێی یاسا پارێزبەندییان هەیە و نابێت بکرێنە ئامانجی هیچ جۆرە کردەوەیەکی نیزامی.

لە ڕوانگەی یاساییەوە، یەکێک لە بنەما هەرە گرنگەکان پرەنسیپی "جیاکاری"یە کە جەخت لەسەر جیاکردنەوەی ڕەهای نێوان ئامانجە نیزامییەکان و شوێنە مەدەنییەکان دەکاتەوە. بەڵام بەکارهێنانی مووشەکی بالیستیک و فڕۆکەی بێفڕۆکەوان دژی کەمپەکان و ناوەندە مەدەنییەکان، نیشانەی پشتگوێخستنی بەئەنقەستی ئەم پرەنسیپەیە. ئەم جۆرە کردەوانە کە بە هێرشی کوێر و بێسەروبەر دەناسرێن، بەڵگەیەکی حاشاهەڵنەگرن لەسەر پێشێلکردنی پێوەرە نێودەوڵەتییەکان، چوونکە لەم جۆرە هێرشانەدا هیچ پارێزگارییەک لە ژیانی مرۆڤە بێتاوانەکان ناکرێت. هاوکات، نیشتەجێبووانی ئەم کەمپانە بەپێی پەیماننامە نێودەوڵەتییەکان وەک کەسی پارێزراو دەناسرێن و هەر هێرشێک بۆ سەریان لەنێو خاکی وڵاتێکی تردا، هاوکات پێشێلکردنی سەروەریی خاکی عێراق و بەزاندنی مافە بنەڕەتییەکانی مرۆڤە کە لە جاڕنامەی جیهانی مافەکانی مرۆڤدا چەسپێنراون. تایبەتمەندیی تاوانکاریی ئەم هێرشانە کاتێک قووڵتر دەبێتەوە کە ژێرخانە تەندروستی و پەروەردەییەکان دەکرێنە ئامانج. بەپێی ماددەی ١٨ لە کۆنڤانسیۆنی چوارەمی ژنێڤ، نەخۆشخانە مەدەنییەکان کە بۆ چارەسەری بریندار و نەخۆشەکان تەرخان کراون، لەژێر هیچ بارودۆخێکدا نابێت ببنە ئامانجی هێرش. خاپوورکردنی ناوەندە تەندروستییەکان لە کەمپەکانی کۆیە، هەولێر و ناوچەکانی تری هەرێمی کوردستان، نەک هەر پێشێلکارییەکی زەق و گەورەیە، بەڵکوو هەوڵێکی مەبەستدارە بۆ لەنێوبردنی هۆکارەکانی مانەوەی ژیان لەو ناوچانەدا. کاتێک نەخۆشخانەیەک دەکرێتە ئامانج، مافی دەستڕاگەیشتن بە چارەسەری پزیشکی کە مافێکی سروشتییە، لە سەدان ژن و منداڵ زەوت دەکرێت، ئەمەش دەچێتە خانەی "سزای بەکۆمەڵ" کە لە یاسای نێودەوڵەتیدا قەدەغە کراوە. ئەم جۆرە هێرشانە نیشان دەدەن کە هێزە هێرشبەرەکان (لێرەدا مەبەست ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیی ئێرانە) هیچ ڕێز و ئیعتیبارێکی ئەخلاقی و یاسایی بۆ ناوەندە مرۆییەکان دانانێن و بە مەبەستی دروستکردنی شکستی دەروونی و مرۆیی، گرنگترین جومگەکانی ژیانی مەدەنی دەپێکێن.

لە لایەکی ترەوە، بەئامانجگرتنی قوتابخانە و کتێبخانەکان لەنێو کەمپەکاندا ڕەهەندێکی مەترسیدارتری تاوانەکان دەردەخات کە ئەویش کوشتنی داهاتوو و تێکشکاندنی ناسنامەی ڕۆشنبیریی پەنابەرانە. قوتابخانەکان بەپێی "پرۆتۆکۆڵی یەکەمی زیادکراو بۆ کۆنڤانسیۆنەکانی ژنێڤ"، وەک شوێنی مەدەنی خاوەن پارێزبەندیی توند دەناسرێن. کاتێک مووشەکێک ناوەندێکی پەروەردەیی یان کتێبخانەیەک لە کەمپێکی پەنابەراندا دەپێکێت، ئەوە هەر بە تەنیا وێرانکردنی بینایەک نییە، بەڵکوو مافی خوێندن لە منداڵەکان دەستێنێت و ژینگەیەکی پڕ لە توندوتیژی و ترس و تۆقاندن جێگەی پەروەردە دەگرێتەوە. کتێبخانەکان وەک هێمایەکی مەعریفی و کولتووری، لە ژێربنەماکانی "ڕێککەوتننامەی لاهە بۆ پاراستنی ملکی کولتووری (١٩٥٤)" پارێزراوە. بۆیە وێرانکردنیان ئەویش بەمەبەست، هەوڵێکە بۆ سڕینەوەی مێژوو و کەلەپووری ئەو خەڵکەی کە لە غەریبیدا پەنایان بۆ کتێب و زانست بردووە.ئەم دەستدرێژییانەی کۆماری ئیسلامی دەریدەخات کە ستراتیژیی هێرشەکان تەنیا بۆ مەبەستی نیزامی نییە، بەڵکوو بۆ تێکشکاندنی هەموو جومگەکانی ژیانی مەدەنی و کۆمەڵایەتیی نەتەوەیەکە.

ئاسەوارە مرۆییەکانی ئەم کردەوە نیزامی و هێرشانەش تەنیا لە زیانە گیانی و ماددییەکاندا کورت نابنەوە، بەڵکوو دروستکردنی تەمێکی پڕ لە ترس و دڵەڕاوکێ و ناچارکردنی پەنابەران بە کۆچی دووبارە و زۆرەملێ، ڕەهەندێکی تری تاوانکاریی ئەم هێرشانە دەردەخات. کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی و ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ بەرپرسیارێتییەکی مێژوویان لەسەرشانە بۆ بەدیکۆمێنتکردنی ئەم پێشێلکارییانە و گرتنەبەری ڕێکاری یاسایی لە دادگا نێودەوڵەتییەکاندا. بێدەنگی یان کاردانەوەی لاواز بەرامبەر خاپوورکردنی ژێرخانە مەدەنییەکان، نەک تەنیا دەبێتە هۆی بەردەوامیی ئەم غەدرە، بەڵکوو سیستەمی یاسایی جیهانی بەرەو سستبوون دەبات. لەبەر ئەوە، پێویستە پرسی پاراستنی پەنابەرانی کورد لە هەرێمی کوردستان لە چوارچێوەی بەرپرسیارێتی نێودەوڵەتیدا چاو لێ بکرێت و هەوڵەکان بۆ لێپرسینەوە لە بکەرانی ئەم هێرشانە و قەرەبووکردنەوەی قوربانیان چڕتر بکرێنەوە تا ڕێگری لە دووبارەبوونەوەی ئەم کارەساتە مرۆییانە بگیرێت.

هەگبەی شاخ و شۆڕش

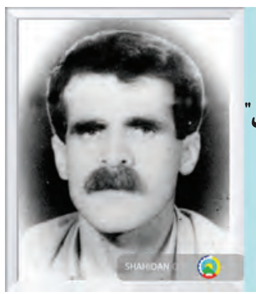

"سنە لە پاییزا ژیا، بە سەد شەقامی سوورەوە
کە ئاوێر بەیانییەک چەکی چیای دەکردە شان"

شەهید خەلیل محەممەدی
(ناسراو بە خەلیلە سوور)

برایم چووکەڵی

ئەو کۆمەڵگەیەی زوڵمی نەتەوەییان لێ کراوە، ڕۆڵەکانیان زۆر ئازایانە بەرەنگاری داگیرکەران دەبنەوە و بە خوێنی خۆیان ڕەوایی گەلەکەیان دەسەلمێنن و ئازایانە لە دوژمن ڕادەپەڕن. گەلی کورد زۆر ڕۆڵەی لە ڕێگەی ڕزگاریی نەتەوەکەیدا بەخت کردووە؛ بە هەزاران تێکۆشەری نێو ڕیزی هێزە سیاسییەکان و بە دەیان هەزار شەهیدی بێدیفاعی کردووەتە خوێنبایی ئازادیی کورد و ڕزگاریی کوردستان.
لە کەسیش شاراوە نییە کە بەشی هەرە زۆری ئەو قوربانییانە، بەتایبەتی ئەوانەی کادر و پێشمەرگە و فەرماندەی خەباتی چەکدارانە بوون، سەر بە حیزبی دێموکرات بوون. ئەمە لەگەڵ هەموو تاڵی و پڕژانییەکەی، شانازییەکی گەورەیە و تێکۆشەرانی دێموکرات حەقیانە پێی بنازن و پێی سەربەرز بن؛ بەتایبەتی ئەگەر لەبەرچاو بگرین کە میراتگرانی ئەو شەهیدە سەربەرزانە، هەروا ڕێبواری ڕێگاکەیانن و ئامادەن بۆ ئەوەی هەرکات پێویست بێت، گیان بەخت بکەن و ڕێبازی سەرکەوتن تەخت بکەن. شەهید خەلیلی محەممەدی یەک لەو ڕۆڵە بەوەجانەیە کە لە هەگبەی "شاخ و شۆڕش"ی ئەم ژمارەیەدا ناو و یادی بەرز ڕادەگرین.

خەلیل ساڵی ١٣٣٨ لە گوندی "سیاسەران" سەر بە ناوچەی "حوسێناوا"ی سنە، لە بنەماڵەیەکی دەستکورت و هەژار لەدایک بوو. تەمەنی منداڵیی تێپەڕ نەکردبوو کە ماڵەکەیان چوو بۆ شاری سنە و لەوێ گیرسانەوە. خەلیل هەر لە منداڵییەوە بۆ پەیداکردنی بژێوی بنەماڵەکەی دەستی بە کارو کاسبی کرد. هەتا سەرکەوتنی شۆڕشی ١٣٥٧ی ئێران، هیچ کات بۆ پەیداکردنی بژێوی ژیانی نەمردنەژی نەوەستا. دوای سەرکەوتنی شۆڕش، خەلیل لە ساڵی ١٣٥٨ ڕیزی هەڵۆ سەربەرزەکانی دێموکراتی لە هێزی شەریفزادە هەڵبژارد و دەستی بە تێکۆشانی سیاسی کرد؛ وەک پێشمەرگەیەکی لێهاتوو خۆی نیشان دا و بوو بە نموونەی پێشمەرگەکانی هێزی شەریفزادە. ئەو بەهۆی ئازایەتی لە شەڕەکاندا، پاش ماوەیەک وەک سەرپەل دیاری کرا و ساڵی ٦٢ بە فەرماندەی لک دەستنیشان کرا.

خەلیل وەک فەرماندە لکێکی بەتوانا و بەئەزموون، زۆر شەڕی ناوچەی سنەی فەرماندەیی کرد. لە شەڕەکانی بەرووەر و سەرجۆ، ئازایەتییەکی کەموێنەی لە خۆی نیشان دا. با لێرەدا ئاوڕێک لە "کوردستانی خوێناوی"ی ئازا سەکری بدەینەوە، بزانین لەسەر شەهیدانی شاری سنە و بەبۆنەی شەهیدبوونی خەلیلە سوور چی گوتووە:

سنە سەرتۆپی دڵی یارانە
سەرگوڵی باغی ئەویندارانە

سنەکەم سوورە گوڵی، دڵ خوێنە
ئاڵی رووتەختی زەوی بژوێنە

پڕ لە ئازایە، کەژی نەخشینی
دەنگی ژین بەرزە لە دەشتی ژینی

لەشە پۆلایە چەمی ناوەستێ
بەستەڵەک خوێنیدڵی نابەستێ

گەر بەخێرایی دەنووسێ خامە
دڵی خوێناوی لەشی پڕ زامە

باڵیسەربەرزی ژیان دەرمانە
سنەی بەرزە هەڵۆی هەرمانە

سنە کانیاوی ورەی دڵدارە
ڕەندی سەرتۆپی لە لادێ و شارە

پاش ٣ ساڵ بەرپرسیاریەتی لەو هێزەدا، ساڵی ١٣٦٥ وەک فەرماندەی لک ڕەوانەی مەڵبەندی ٢ لە ناوچەکانی سەقز و دیواندەرە کرا. ئازایەتیی خەلیل لەم ناوچانەش بوو بە وێردی سەر زمانی خەڵک و پێشمەرگە. شەڕەکانی شاخەڕەشی جەوشەن، پشتی مازوار، کاکەسیا، کۆڵ، دۆزەغدەرە، نێرگەسەڵە، دەرەگاوان، شاقەڵا، دەرەویان فارس، باینچوو، جادەی سنە-سەقز، بانە-سەقز و باخی شێخان، نموونەیەکی بچووکن لە ئازایەتی و فیداکارییەکانی خەلیلە سوور. ئەو چەند جار بریندار بوو؛ بۆ وێنە لە شەڕی کۆڵ و دۆزەغدەرە زۆر بەتوندی بریندار بوو و هەموو جارێک پاش سارێژبوونەوەی برینەکەی، لە مەتەرێزی شەرەف و کوردایەتیدا سەربەرزانە دەهاتەوە مەیدان و برینەکانی، تینی خەباتی لە نێو دڵ و دەروونی پڕ لە هەستیدا بەتینتر و بەهێزتر دەکرد.

خەلیل ساڵی ١٣٧١ گەڕایەوە مەڵبەندی یەک و لەو مەڵبەندە دەستی بە تێکۆشان کردەوە. ساڵی ٧٣ کرا بە جێگری هێزی زاگرۆس و ساڵی ١٣٧٤ کرا بە فەرماندەی ئەو هێزە؛ و لەو بەرپرسیاریەتییەشدا نیشانی دا کە فەرماندەیەکی لەخۆبوردوو، فیداکار و بەتوانایە. لە ساڵی ١٣٧٥ لە ڕێکخستنی تازەی هێزەکاندا، وەک فەرماندەی بەتالیۆنی زاگرۆس دیاری کرا و تا کاتی شەهیدبوونی ئەو ئەرکە گرینگەی بەڕێوە برد.

خەلیل فەرماندەیەکی ئازا، لێهاتوو و دڵسۆز بوو. ئەو خۆشەویستی کادر، پێشمەرگە و خەڵکی ناوچەکانی سنە، سەقز و دیواندەرە بوو. ڕێزی بۆ خەڵک دادەنا و زۆر جار دووپاتی دەکردەوە: "ئەمن بۆیە شەو و شەونخوونی دەکێشم تا خۆم و نەتەوەکەم نانێک بە خۆشی بخۆین و هەوای ئازادی هەڵمژین". خەلیل هەمیشە لەسەر هەست بوو، دوژمنی بەکەم نەدەگرت. شەهید وەستا ئەحمەد، فەرماندەری هێزی بەیان ساڵی ٦٧ لە چیای وەنەوشە دەیگوت: "بە ئاواتەوەم ببینم خەلیلە سوور ٥ خولەک خەوی لێ کەوتووە". سووربوونی خەلیل لەسەر کار و ئەرکەکانی وای کردبوو هەرکەس جارێک چاوی پێ بکەوتایە، بۆی دەردەکەوت کە چەندە بەتوانا و ئەرکناسە.

بەداخەوە خەلیلی سوور ڕۆژی ٣ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٧٥، لە شەڕ و تێکهەڵچوون لەگەڵ هێزەکانی کۆماری ئیسلامی لە گوندی "سەرجۆ" لە ناوچەی "چەم شار"ی سنە، پاش شەڕێکی ئازایانە گیانی پێشکەش بە نەتەوە بەشخوراوەکەی کرد و سەری کردە بەردەبازی سەرکەوتن.

بنیاتنانەوەی متمانە
یان قووڵکردنەوەی کەلێنەکان

زانیار حوسێنی

گواستنەوەی سیاسی لەو کۆمەڵگەیانەی کە ئەزموونێکی درێژخایەنی پاوانخوازی و چڕبوونەوەی دەسەڵات و ململانێی شوناسیان هەبووە، بە ناچاری پرسی "قەیرانی متمانە" لەگەڵ خۆی دەهێنێت. لە ئێراندا پەیوەندیی نێوان ناوەند و نەتەوەی کورد لە ماوەی سەدەی ڕابردوودا بە مۆدێلی حوکمڕانیی ناوەندگەرایی، سیاسەتی ئاسمیلەکردنی کولتووری، ڕوانگە ئەمنییەکان، سەرکوتکردنی ترسناک و توندی داواکارییە کۆمەڵایەتی - سیاسییەکان داڕێژراوە. ئەم ڕەوتانە کە لە قۆناغە مێژووییە جیاوازەکاندا، لە سەردەمی ڕێژیمەکانی دەسەڵاتی پاشایەتیی پەهلەوی و کۆماری ئیسلامیی ئێراندا بە شێوەی جیاواز درێژەی هەبووە، بووەتە هۆی کەڵەکەبوونی بەرچاوی بێ متمانەیی بە پێکهاتە فیکری و پراکتیکییەکانی ئەم دوو ڕێژیمە.

لە هەلومەرجی دوای کۆماری ئیسلامیدا، بنیاتنانەوەی ئەم متمانەیە تەنیا پێویستییەکی ئەخلاقی نییە، بەڵکوو مەرجی پێشوەختەیە بۆ پێکهێنانی نەزمێکی سیاسیی بەردەوام و گشتگیر؛ چونکە زیاتر لە سەدەیەک تاوانی لە ڕادەبەدەر و هەمەچەشن بژاردەی بەردەوام بووە و هیچ وەڵام و چارەسەرێکی لۆژیکی و پراکتیکی لەم ڕووەوە لەبەرچاو نەگیراوە. ڕوانگەیەکی ڕەخنەگرانە بۆ بێ متمانەیی نەتەوەی کورد بە ناوەند، پێویستییەکی مێژووییە و ئەرکێکی نەتەوەیی هەموو تاکێکی کوردە، کە دەبێ وەک پێشمەرجێک بۆ گەڕاندنەوەی میکانیزمەکانی پێکهاتەی داهاتوو لێی بکۆڵدرێتەوە و لە پەیوەندی لەگەڵ داواکارییەکان بە نیازپاکی دابنرێت.

بەردەوامیی مێژوویی ناوەندگەرایی و سڕینەوە

یەکێک لە تایبەتمەندییە نەرێنییە دیارەکانی مێژووی هاوچەرخی جوگرافیای ئێستای ئێران، درێژەی مۆدێلی ناوەندگەراییە لە حوکمڕانیدا. لە سەردەمی ڕەزاشادا، پرۆژەی دەوڵەتسازیی مۆدێرن، کە جەختی لەسەر یەکگرتوویی نەتەوەیی دەکردەوە، بووە هۆی ئەوەی سیاسەتگەلێک کە بە شێوەیەکی کردەیی، فرەچەشنی نەتەوەیی و زمانەوانی و کولتووری بە شێوازەکانی سەرکوتی بەربڵاو و توندوتیژانە پەراوێز بخات؛ زۆرێک لە بەشەکانی جێبەجێکردنی ئەم سیاسەتە بووە هۆی تاوانی گەورە دژی کۆمەڵگە مرۆییەکان (پرۆسەیەک کە لە تورکیەی ئەتاتورکیشدا بە زەبری چەک بۆ نەتەوەی کورد جێبەجێ کرا)؛ ئەم ڕەوتە لە سەردەمی محەممەد ڕەزا پەهلەویدا بە سیاسەتی کەمتر توندوتیژانە، بەڵام بە سیاسەتی بەڕواڵەت نەرم لە هەمان چوارچێوەدا بەردەوام بوو. هەرچەندە کەمبوونەوەی چڕییەکەی بە سەردەمی باوکی بەراورد کرا، بەڵام لە چەشنی خۆیدا دەکرێ لە چوارچێوەی تاوانەکانی دژی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتیدا بە تەواوی لێی بکۆڵدرێتەوە.

لە دوای شۆڕشی ١٣٥٧ی هەتاوی لە ئێران، چاوەڕوان دەکرا کە پێکهاتە سیاسییە نوێیەکە، دەرفەتێک بۆ پێناسەکردنی پەیوەندیی نێوان ناوەند و پەراوێزخراوەکان بڕەخسێنێت. بەڵام لە پراکتیکدا زۆرێک لە نەخشەکانی پێشوو، بە تایبەت لە بواری چڕکردنەوەی دەسەڵات و ڕوانگەی ئەمنی لەسەر ناوچە پەراوێزخراوەکان، بەردەوام بوون. لە ئەنجامدا داواکارییەکانی نەتەوەی کورد وەک بەشێک لە دیالۆگێکی نەتەوەیی پێناسە نەکرا، بەڵکوو زۆرجار لە شێوەی پرسێکی ئەمنیدا پێناسە دەکرا و سیستەمی یەکدەستکردن تەنیا جۆر و شێوازی گۆڕدرا، هەروا بەردەوام و بەشێک بووە لە سیاسەتەکانی ناوەند. تێڕوانینی دوژمنکارانە، پێناسە و پێناسەکردنەوەی ناواقیعی بۆ نەتەوەی کورد و داواکارییەکانی، شێواندنی نیازپاکیی نوێنەرانی نەتەوەی کورد لە سەردەمە جیاجیاکاندا، هەوڵدان بۆ بێ بایەخکردنی داخوازییە مرۆیی و نەتەوەییەکان و... هتد، تەنیا بەشێک لە گەمە سیاسییە مەترسیدار و دژەمرۆییەکانی ناوەند لەهەمبەر کورددا بووە.

سیاسەتە کولتوورییەکان و پرسی شوناس

یەکێک لە میحوەرە سەرەکییەکانی گرژی، سیاسەتەکانی پەیوەست بە شوناسی کولتووری و زمانەوانی بووە. زمانی کوردی وەک یەکێک لە توخمە سەرەکییەکانی ناسنامەی نەتەوەی کورد لە سیستەمی پەروەردەیی و ئیداریدا، پێگەیەکی فەرمیی نەبووە. ئەم دۆخە دەتوانرێت لە چوارچێوەی سیاسەتەکانی ئاسمیلەکردندا شی بکرێتەوە؛ ئەو سیاسەتانەی کە تێیدا هەمەجۆریی کولتووری، لەبری ئەوەی وەک سەرچاوەیەکی دەوڵەمەندکردن هەژمار بکرێت، وەک هەڕەشەیەک بۆ سەر یەکگرتوویی نیشتمانی دادەنرێت، و ئەم هەڕەشەیە، هەمیشە ڕووبەڕووی ڕووبەڕووبوونەوەی سەختی ئەمنی، ئابووری و کولتووری بووەتەوە.

ڕوانگە و ڕەفتارێکی لەم شێوەیە، لە درێژخایەندا، نەک هەر نەبووە هۆی بەهێزبوونی یەکگرتوویی، بەڵکوو هەستی دوورخستنەوە و نامۆبوونیشی توندتر کرد؛ بەجۆرێک کە فاشیزم چووە ناو پەیکەری دۆکتۆرینی سیاسیی ناوەندەوە و بووەتە دابونەریت و تێڕوانینێکی هاوبەش و ئاسایی بۆ ئەو گەلانەی کە لە جوگرافیای ئێراندا دەژین. لێکۆڵینەوەکانی بواری کۆمەڵناسیی سیاسییش دەریانخستووە کە نکۆڵیکردن یان هەوڵدان بۆ لاوازکردنی ناسنامەی بەکۆمەڵ و نەتەوەیی، یەکێکە لە هۆکارە سەرەکییەکانی دروستبوونی ململانێی بەردەوام.

بەئەمنییەتیکردنی داواکارییەکان

فاکتەری گرنگی دیکەی کەڵەکەبوونی بێ متمانەیی، ئەمنییەتی کردنی داواکارییە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکان بووە. لەم چوارچێوەیەدا، ئەو داواکاریانەی کە دەکرا لە شێوەی دیالۆگی سیاسی و چاکسازیی دامەزراوەیی بورووژێندرێن، وەک هەڕەشە هەستیان پێ کراوە. ئەمەش فەزای کارلێککردنی سنووردار کردووە و بووەتە هۆی سووڕێکی گرژی و بێ متمانەیی.

بەئەمنکردن، جگە لە دەرئەنجامە کورتخایەنەکان، کاریگەریی درێژخایەنیشی هەیە. ئەم کاریگەرییانە بریتین لە: دابەزینی سەرمایەی کۆمەڵایەتی، لاوازبوونی شەرعییەتی دامەزراوەکانی دەسەڵات و زیادبوونی دووریی نێوان دەوڵەت و کۆمەڵگە. لەم جۆرە هەلومەرجەدا تەنانەت ڕەنگە هەوڵەکانی چاکسازییش بە گومان و بێ متمانەیی بەرەوڕوو ببنەوە.

لە شەرعییەتەوە بۆ بەشداریکردن

لەم چوارچێوەیەدا دەبێ چەمکی متمانە لە دەرەوەی هەستێکی تاکەکەسی لەبەرچاو بگیرێت. متمانە، لێرەدا، بە واتای قبوڵکردنی شەرعییەتی پێکهاتەی سیاسی، متمانە بە دادپەروەریی دابەشکردنی سەرچاوەکان و باوەڕبوون بە ئەگەری بەشداریکردنی ڕاستەقینە لە بڕیارداندایە. بە بێ وەدیهاتنی ئەو سێ پێکهاتەیە، هەر هەوڵێک بۆ ئاوەدانکردنەوەی پەیوەندیی نێوان ناوەند لە ئێرانی دوای کۆماری ئیسلامیی ئێران و نەتەوەی کورد، ڕووکەش و ناسەقامگیر دەبێت.

بە واتایەکی تر متمانە بە دروشم دروست ناکرێت، بەڵکوو بە گۆڕانکاریی بەرجەستە لە پێکهاتەکانی دەسەڵات و داڕشتنی سیاسەتدا دەردەکەوێت. لەو کۆمەڵگەیانەی کە بەرەوڕووی پێشێلکاریی بەرفراوانی مافەکانیان بوون، دادپەروەریی ئینتقالی وەک ئامرازێکی سەرەکی بۆ بنیاتنانەوەی متمانە سەیر دەکرێت. ئەم ڕێگەیە بریتییە لە: دەستنیشانکردن، بەڵگەنامەکردن و لێپرسینەوە لە پێشێلکارییەکانی ڕابردوو. بەبێ پرۆسەیەکی لەو شێوەیە، ڕابردوو وەک برینێکی کراوە دەمێنێتەوە؛ ئەمەش دەبێ لە سەرەتای هەر پرۆسەیەکدا بۆ دامەزراندنی توخمەکانی سیستەمێکی نوێ و گشتگیر ئەنجام بدرێت و دەستپێشخەریی ناوەند لەم ڕووەوە و جێبەجێکردنی، وەک نیشانەیەکی ئەرێنی و بەرچاو سەیر دەکرێت.

ناناوەندگەرایی وەک هەنگاوی یەکەم دەتوانرێت وەک نموونەیەک لە ئەرکی ناوەند بۆ دامەزراندنی دادپەروەری و هەوڵدان بۆ جێبەجێکردنی دیموکراسی و بەدیهێنانی داواکارییە مرۆییەکان سەیر بکرێت. ناناوەندگەرایی واتە دابەشکردنی ڕاستەقینەی دەسەڵات لە نێوان ئاستە جیاوازەکانی حوکمڕانیدا، دەتوانێت ببێتە هۆی زیادبوونی لێپرسینەوە و بەشداریکردن. لە بارەی نەتەوەی کورد و نەتەوەکانی دیکە کە لە جوگرافیای ئێراندا دەژین، ئەمە دەتوانێت لە ڕێگەی گواستنەوەی دەسەڵاتی تەواو لە چوارچێوەی فێدڕالیزم و پێکهاتەیەکی هاوشێوەدا بێت.

جگە لە ناناوەندگەرایی، پێویستە پرسی فرەکولتووری بەجیدی لەبەرچاو بگیرێت، کە جەخت لەسەر دانپێدانانی فرەچەشنی شوناس دەکاتەوە. لەم چوارچێوەیەدا شوناسی نەتەوەیی نەک وەک پێکهاتەیەکی یەکپارچە، بەڵکوو وەک کۆمەڵێک شوناسی فرەیی پێناسە دەکرێت و پێویستە بەپێی چوارچێوەیەک بێت کە لەسەر بنەمای ستانداردە جیهانییە پەسەندکراوەکان ئەنجام بدرێت.

پێداویستییە کردارییەکان بۆ بنیاتنانەوەی متمانە

یەکەم: پێویستە بەفەرمی دان بە مافەنەتەوەیی، زمانەوانی و کولتوورییەکاندا بنرێت، لەوانەش پەروەردە بە زمانی دایک، لە هەموو ئاستەکانی پەروەردەدا. ئەم پێوەرە تەنیا ڕەمزی نییە، بەڵکوو کاریگەریی ڕاستەوخۆی لەسەر هەستی کەرامەت و سەربەخۆیی هەیە؛ هەنگاوێکی بچووکە بەڵام زۆر گرنگ و ماناداره لە هەوڵەکان بۆ دامەزراندنی دێموکراسیدا.

دووەم: دانانی میکانیزمی ڕاستەقینەی بەشداریی سیاسی، بۆ ئەوەی گەلی کورد بتوانێت ڕۆڵێکی کاریگەر لە بڕیاردانی ماکرۆدا بگێڕێت و جیاکاریی ئەرێنی بە نیشانەی نیازپاکی دادەنرێت.

سێیەم: کەمکردنەوەی نایەکسانیی ئابووری لە ڕێگەی سیاسەتی گەشەپێدانی ئامانجدار و قەرەبووکردنەوەی ئەو زیانانەی کە بەهۆی جیاکاریی ئابووریی دەیان ساڵەوە سەپاوە؛ زۆرجار بۆشاییە ئابوورییەکان وەک نیشانەی جیاکاریی پێکهاتەیی لێک دەدرێنەوە.

چوارەم: داوای لێبوردنی فەرمی و چاکسازی لە گوتاری فەرمی و میدیاییدا، بەجۆرێک کە وێنای گەلی کورد لە چوارچێوە ئەمنییەکان دوور بخرێتەوە و گوتارە فەرمییەکانی دەیەکانی پێشوو وەک لادان و بەلاڕێبردن و ڕوانگەی دژەمرۆیی هەژمار بکرێن.

دەبێ لەبیرمان بێت سەرەڕای پێویستیی ئەم چاکسازییانە، ئاستەنگی بەرچاو لە ئارادایە. ئەم ئاستەنگانە بریتین لە: بەرخۆدانی دەستەبژێر سیاسییەکان لە بەرانبەر گواستنەوەی دەسەڵات، ئاڵۆزییە ژێئۆپۆلیتیکییەکانی ناوچەکە و ئاستی بەرزی بێ متمانەیی کەڵەکەبوو. جگە لەوەش هەر چاکسازییەک دەبێ بە شێوەیەک دابڕێژرێت کە ڕێگری لە دروستبوونی گرژیی نوێ بکات. ئەمەش پێویستی بە ڕێبازێکی هێدییانە، ئارام و ڕوون لەسەر بنەمای دیالۆگ و هەوڵە پراکتیکییەکان هەیە؛ لەڕاستیدا دووپاتە بنیاتنانەوەی متمانە لە نێوان ناوەند و نەتەوەی کورددا، بەبێ ڕووبەڕووبوونەوەی ڕەخنەگرانە لەگەڵ ڕابردوو و چاکسازیی پێکهاتەیی لە ئێستا و داهاتوودا، مومکین نییە.

لە ئێرانێکی دوای کۆماری ئیسلامیدا، سەرکەوتنی پرۆژەی نوێی بنیاتنانی دەوڵەت، تا ڕادەیەکی زۆر پەیوەندیی بە توانای دانپێدانانی فرەچەشنی نەتەوەیی و دابەشکردنی دەسەڵات بە شێوەیەکی دادپەروەرانە و دروستکردنی میکانیزم بۆ بەشداریکردنی ڕاستەقینەوە هەیە، ئەگەرنا مەترسیی دووپاتە بەرهەمهێنانەوەی هەمان نەخشە و ڕەوتە کۆنەکان لەبەردەمدا دەبێت.

شەڕی مان و نەمان!

رەزا دانشجوو

شەڕی کۆماری ئیسلامی و ئەمریکا لە کاتێکدا چووەتە هەفتەی پێنجەمی خۆیەوە، کە هیچ نیشانەیەک لە دامرکانی ئاگری شەڕ و گەڕانەوەی لایەنەکان بۆ سەر مێزی دانوستان بەدی ناکرێت.

هەر وەک چاوەڕوان دەکرا، پێشنیاری ١٥ خاڵییەکەی ترامپ بۆ گەیشتن بە ڕێککەوتن و کۆتاییهێنان بە شەڕ لە لایەن کۆماری ئیسلامییەوە بە تەواوەتی ڕەت کرایەوە و وەک کاردانەوەیەک کۆماری ئیسلامی پێنج مەرجی بۆ ئاشتی و گەڕانەوە بۆ سەر مێزی گفتوگۆ دیاری کردووە کە بریتین لە: گەرەنتیی کۆتاییهاتنی یەکجاری و یەکلاکەرەوەی شەڕ، پێدانی قەرەبوو و زیان بە ڕێژیم و قبووڵکردنی شێوازی نوێی سەروەریی کۆماری ئیسلامی بەسەر گەرووی هورمزدا! مەرجێک کە قبووڵکردنی لە لایەن ئەمریکاوە بە مانای تەسلیمبوون و شکستی ڕەهای دەسەڵاتدارانی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە!

ئەوەی کە کەسایەتییەکی خۆپەرست و زیدەخواز وەک ترامپ ملکەچی ئەو جۆرە مەرجانە بێت، زیاتر لە گاڵتەیەکی بێتام دەچێت تا واقیعێکی سیاسی! لە واقیعدا ڕێبەرانی کۆماری ئیسلامی لە هەموو کەس باشتر دەزانن کە ئەو مەرجانەی دایانناون هەرگیز لە لایەن ئەمریکاوە قبووڵ ناکرێن. کەواتە هۆکاری ڕاستەقینەی پێشنیارکردنی ئەم مەرجانە چییە؟

ڕاستی ئەوەیە کە کۆماری ئیسلامی لە بارودۆخی ئێستادا هیچ چارەیەکی دیکەی نییە. دەتوانرێت بگوترێت ئەم شەڕە دوو لێکەوتە و ئاسەواری تەواو جیاوازی بۆ ڕێژیمی تاران هەیە. لێکەوتە و ئاسەواری ڕوونی یەکەم، بە واتای لەدەستدانی ڕێبەر و چەندین فەرماندە و بەرپرسی باڵای سەربازی و سیاسی و بێگومان لەدەستدانی بەشێکی زۆر لە دەسەڵاتی سەربازیی ڕێژیمە، کە ساڵانێک بوو بە تێچوویەکی یەکجار زۆر کۆی کردبۆوە. بەڵام ئەم شەڕە جگە لە هەموو زیان و خەسارەتەکان، سوودێکی ئەوتۆشی هەیە. ساڵانێک کۆماری ئیسلامی لە لایەن لایەنگرانییەوە بەوە تۆمەتبار دەکرا کە هیچ کاردانەوەیەکی دژی ئیسرائیل و بەتایبەت ئەمریکا دوای کوشتنی قاسم سولەیمانی نییە! ڕێژیم ئێستا بەم نمایشە سەربازییە دەتوانێت ئەم بەشە لە لایەنگرانی خۆی ڕازی بکات. جگە لەوەش نابێ ئەوە لەبیر بکرێت کە شەڕ لە هەر حاڵەتێکدا، بەپێی سروشت و جەوهەری خۆی بۆ ماوەیەکی کورت، هەستی نەتەوەیی و نیشتمانپەروەری لە بەشێک لە تاک و چینە بێدەنگەکان و هەندێک جار تەنانەت ئەوانەی دژی ڕێژیمن دەوروژێنێت و ئەمەش دەرفەتێکی زێڕینە بۆ کۆماری ئیسلامی تا لانیکەم بۆ ماوەیەکی کورت بەشێک لە کۆمەڵگەی ناڕازی لە دەوری خۆی کۆ بکاتەوە. "شەڕ نیعمەتە" ڕەنگە دوای ساڵانێک بتوانێت جارێکی دیکە ڕۆڵێکی گرنگ لە ئایدۆلۆژیای کۆماری ئیسلامی بۆ مانەوە بگێڕێت.

بەڵام کێشەکە لە کوێدایە؟ کۆماری ئیسلامی سەرەڕای هەموو پڕوپاگەندە و بانگەشە بێمانا و دوور لە ڕاستییەکانی خۆی، باشتر لە هەر کەسێک دەزانێت کە توانای بەربەرەکانێی درێژخایەنی لە بەرامبەر هێرشەکانی ئەمریکا و ئیسرائیلدا نییە. واقیعەکە ئەوەیە کە هەر ئێستاش ڕێژیم ڕووبەڕووی چەندین کێشە و ململانێی جیاواز بووەتەوە. تێکەڵاوبوون و هاتنە نێو مەیدانی شەڕی هێزەکانی بەوەکالەت و بەکرێگیراوی ڕێژیم وەک حەشدی شەعبی و حیزبوڵڵا، نیشانەی ئەوەیە کە کۆماری ئیسلامی لە بارودۆخێکدایە کە مەجبوورە لە هەموو کارتەکانی بێ لێکدانەوە و هەڵسەنگاندن کەڵک وەربگرێت. ئەوە لە کاتێکدایە کە خودی هێزە بەوەکالەتەکانی ڕێژیم، بە تایبەت حیزبوڵڵا، لە دۆخێکی زۆر ناهەمواردان و بە هیچ شێوەیەک کاریگەریی ڕابردوویان نەماوە. ئەوانەی باس کران تەنیا بەشێکی چکۆلەن لە کێشە کەڵەکەبووەکانی ڕێژیم. ئابووریی لە لێواری دارمانی کۆماری ئیسلامی یەکێک لەو کێشە گرنگانەیە کە بە درێژبوونەوەی شەڕ دەگاتە لووتکە. بڵاوبوونەوەی درزی هەواڵی دەمەقاڵێ و ناکۆکیی نێوان پزیشکیان، سەرۆککۆماری بێدەسەڵاتی ڕێژیم و پاسدار وەحیدی، فەرماندەی ڕێکخراوی تیرۆریستیی سوپای پاسداران، سەبارەت بە ئاکامی درێژەپێدانی شەڕ لە بارودۆخی نالەباری ئابووریی ڕێژیمدا، دەبێت لەم چوارچێوەیەدا هەڵسەنگاندنی بۆ بکرێت. لە کاتێکدا تێچووی سەرسوڕهێنەری ئەم شەڕە تەنانەت بۆ زلهێزێکی جیهانی وەک ئەمریکا جێی دوودڵی و تێڕامانە، ئاشکرایە بۆ ڕێژیمی گەمارۆدراوی کۆماری ئیسلامی چ لێکەوتە و ئاسەوارێکی دەبێت!

کۆماری ئیسلامی لە کاتێکدا بڵێسەی شەڕ هەڵدەداتەوە و باس لە سزادانی ئەمریکا و ئیسرائیل دەکات، کە لە هەموو کەس باشتر دەزانێت شەڕێکی درێژخایەن دەتوانێت چ کابوسێکی ترسناک بێت بۆ ڕێژیم. لەنێوچوونی ژێرخانی ئابووری و خراپتربوونی بارودۆخی ژیان لە کۆمەڵگەی تا ئێسقان تووڕە و ناڕازی لە ڕێژیم، یانی خرۆشی دووبارەی شەقامەکان، یانی شپرزەیی خەونی دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی. ئەمە پاژنەی ئاشیل و لاوازترین خاڵی کۆماری ئیسلامییە، ئەوەی دەتوانێت کۆتاییپێهێنەری ئەم ڕێژیمە بێت.

لە لایەکی دیکەوە، ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و کەسایەتییەکی خۆپەرست و زیدەخواز وەک ترامپ هەرگیز ناتوانێت بە دەستی بەتاڵ ئەم شەڕە جێ بهێڵێت و تێچووی سەربازیی سەرسوڕهێنەر بێ وەڵام بهێڵێتەوە! ئێستا پرسیار ئەوەیە، بە لەبەرچاوگرتنی ئەم مەرجانە، شەڕ بە کام ڕێگادا دەڕوات و ستراتیژیی ئەمریکا چییە؟ هەرچەندە ترامپ چەندین جار باسی لە پەسەندکردنی سیناریۆی ڤەنزوێلا کردووە سەبارەت بە ئێران، بەڵام لانیکەم لە بارودۆخی ئێستادا جێبەجێکردنی ئەم سیناریۆیە لە ئێراندا مەحاڵە. سەرەتا ئەمە ڕوونە کە کەسێک لەنێو دەسەڵاتی ڕێژیمدا کە توانای بڕیاردانی هەبێت، بەدڵنیاییەوە کەسێکە کە هەم خۆی پێشتر یان ئێستا لە کاربەدەستانی ڕێکخراوی تیرۆریستیی سوپای پاسداران بێت و هەم کاریگەریی لەسەر کەسانی تر هەبێت؛ کەسانێک لە دەرەوەی ئەم بازنەیە لە هەر پلە و جێگەیەکدا بن هیچ دەسەڵاتێکیان نییە و زۆر زوو بێدەنگ دەکرێن. دیارە دۆزینەوەی کەسێکی وەها لە بارودۆخی ئێستای ڕێژیمدا کە ناوەندی بڕیاردانی تەواو پەرتەوازە بووە، زۆر زەحمەتە. تەنانەت ئەگەر ئەو کەسەش بوونی هەبێت، تا ئەو کاتەی کە چوارچێوە و پێکهاتەی گشتیی ڕێکخراوی تیرۆریستیی سوپای پاسداران وەک خۆی ماوەتەوە و ڕێژیم خۆی لە قۆناغی کۆتاییی دارماندا نەبینێت، مەحاڵە هیچ کام لەم کەسە دەستڕۆیشتوو و خاوەن پێگانە، ئەگەر زیندوو بمێنن، خۆیان ڕادەست بکەن!

هەروەک باس کرا، ڕێژیم لە ئێستادا شەڕ وەک ئامرازێک بۆ ڕازیکردنی لایەنگرانی و مانەوەیان لە سەر شەقام و لە هەمان کاتدا وەک ڕێگرییەک لە دژی گردبوونەوە و هاتنە سەر شەقامی خۆپێشاندەرانی ناوخۆ بەکاردەهێنێت! تەسلیمبوون، لانیکەم لەم دۆخەی ئێستادا، بە مانای کۆتاییهاتنی هەموو ئەمانە دەبێت. بەو پێیە دەتوانرێت بگوترێت کە ڕێژیم لانیکەم تا لەدەستدانی بەشی سەرەکیی ژێرخانی ئابووری و توانای سەرەکیی دەسەڵاتی سەربازیی خۆی، لە شەڕکردن بەردەوام دەبێت. ئەمە لە بارودۆخی ئێستادا و لە ڕوانگەی دەسەڵاتدارانی ڕێژیمەوە، تاکە چارەسەرە بۆ مانەوەی کۆماری ئیسلامی. درێژەدان بە شەڕ بۆ پڕوپاگەندە و ڕازیکردنی لایەنگرانی ڕێژیم تا گەیشتن بە خاڵێکی دیاریکراو بۆ خواردنەوەی "جامی ژەهر" و "سوڵحی ئیمام حەسەن"!

بەڵام ئەمە تەواوی چیرۆکەکە نییە؛ ئەوەی کۆماری ئیسلامیی ئێستا لە چەقبەستوویيدا هێشتووەتەوە و توانای بڕیاردانی لێ وەرگرتووە، ترس و دڵەڕاوکێی بێسنووری ڕێژیمە لە گەڕانەوەی شۆڕشگێڕان بۆ سەر شەقامەکان. هەر ئەم ترسەیە کە وای کردووە دەیان جار بەرپرسانی ڕێژیم بە ئاشکرا بە هەڕەشە و گوڕەشە و ترساندن و تۆقاندن، باس لە کوشتنی بێبەزەییانەی نەیاران بکەن. هەر وەک باس کرا، کۆماری ئیسلامی بە درێژایی ئەم ماوەیە هەوڵی داوە بە هێنانی لایەنگرانی بۆ سەر شەقامەکان، وێڕای ورەپێدان بە سەرباز و بەکرێگیراوەکانی، ڕێگر بێت لە ئەگەری هەر خۆپێشاندانێکی نەیاران. تاکتیکی "خەڵک لە بەرامبەر خەڵکدا"، تاکتیکێکی ئاشنای کۆماری ئیسلامییە بە درێژایی ساڵانی تەمەنی نگریسی ئەم ڕێژیمە.

بەڵام تا کەی و تا کوێ ئەم کۆمەڵە خەڵکە بچووکە دەتوانن یارمەتیی دەسەڵات بدەن؟ تا کەی کۆماری ئیسلامی دەتوانێت خۆی لە پشت دیوەزمەی شەڕدا بشارێتەوە و کات بۆ خۆی بکڕێت؟

ڕۆژێک لە شوێنێک ئەم شکۆیە پووچ و خەیاڵییە دەشکێت؛ ئەمە دەسپێکی دارمانی دۆمینۆی دەسەڵاتی پووچەڵ و نگریسی کۆماری ئیسلامییە. ئەو کاتە ئەوە سێڵاوی سامناک و بەگوڕوتینی خەڵکی تووڕە و شۆڕشگێڕانە کە دەخرۆشێت و ڕێگە دەبڕێت و هەرچی لق و پۆ، ڕێگر، پڕوپووش و چیڵکەوچاڵە لەگەڵ خۆی دەبات. ئەو کاتە نە شەڕ و نە هیچ ڕێککەوتن و تەسلیمبوونێک کۆماری ئیسلامی ڕزگار ناکات.

ویستگە

هێزی بەکرێگیراو

ئاسۆ مینبەری

لە گەرمەی شەڕ و ئاڵۆزییەکانی ناچەکەدا و لەو کاتەدا کە فڕۆکەکانی ئەمریکا و ئیسرائیل لە ئۆپەراسیۆنی هاوبەشدا خەریکی بوردومانی ئێرانن و تەنگیان بەو ڕێژیمە دژەمرۆییە هەڵچنیوە، کۆماری ئیسلامی لەگەڵ دوایین پەلەقاژەکانی خۆی بۆ مانەوە، لە بواری میدیاییشدا بێدەنگ دانەنیشتووە و بە بڵاوکردنەوەی زنجیرەفیلمێک، خەریکی ڕەواییدان بە دەستدرێژییەکانی بۆ سەر وڵاتانی ناوچە و هاوکات سەرکوتی خەڵک لە نێوخۆی ئێرانە!

لەو کاتەدا کە هێڵەکانی ئینتێرنێت پچڕاون و خەڵکی نێوخۆی ئێران بە بارمتە گیراون و هەموو جۆرە پێوەندییەکیان لەژێر چاوەدێریی چڕدایە و هیچ دەستڕاگەیشتنێکیان بە دنیای دەرەوە نەماوە، دەنگوڕەنگی سەرکوتکاری ڕێژیم بە بڵاوکردنەوەی فیلم لە چوارچێوەی ئیدئۆلۆژیی خۆیدا خەریکی چەواشەکردنی ڕاستییەکانە. فیلمی "روشنایی شب"، نوێترین بەرهەمی دەنگوڕەنگی کۆماری ئیسلامییە کە جیا لەوەی تێیدا هەوڵ دراوە کورد و حیزبە کوردستانییەکان وەک تیرۆریست بناسێنێ، یەکێک لە ئامانجەکانی زەقکردنەوەی ژن وەکوو سووژەیەکی سەرەکی لە ڕووداوەکانە.

لەسەر بەشی یەکەم کە باس لە پرسی کوردە، دەرفەت زۆرە و زۆر جار باس لەو بابەتە کراوە کە حەقیقەتی بزووتنەوەی کوردی لە کوردستان، وێژمانێکی ڕزگاریخوازانەیە و کورد وەک نەتەوەیەکی بندەست هەمیشە هەوڵی داوە خۆی لە دیلی و بندەستی ڕزگار بکات و بۆ ئەم مەبەستەش هەمیشە ڕێگەی خەباتی ڕەوای لەبەر گرتووە. ئەوەی لەم وتارەدا باسی لێ دەکرێت، کەڵکوەرگرتن لە بوونی ژن وەک سووژەیەکی سەرەکییە. لەم فیلمەدا کە وا پێدەچێت بەسێکی بەرەنگاربوونەوە لەگەڵ بزووتنەوەی "ژن، ژیان، ئازادی" بێت هەوڵ دراوە کە ژنێکی سەر بە ڕێژیم وەکوو کەسایەتییەکی ڕزگاریدەر نیشان بدرێت، بۆ ئەم مەبەستە ژنێک لە پێگەی مۆرەیەکی ئیتلاعاتیی ڕێژیمەوە کە نوێنەرایەتیی ڕێژیم دەکات، وەک کەسێکی زیرەک و کارزان ڕۆڵ دەگێڕی کە لە خزمەت دەزگای سەرکوتدایە.

لەم فیلمەدا چەمکی "ژنی بەهێز" دەستی بەسەردا گیراوە و نیشان دراوە کە ژنی بەهێز ژنێکە کە هەوڵی لەنێوبردنی دوژمن دەدات، بەرانبەر بە ڕێژیم وەفادارە و بەشێک لە ماشینی سەرکوت و دەزگای بەناو ئەمنییەتی ڕێژیمە. هەڵبژاردنی ژن وەکوو سووژەی سەرەکی، بۆ ئەوەیە کە ژن وەکوو کەرەستەیەک بۆ گێڕانەوەیەکی ئەمنییەتی بناسرێت. ئەم ژنە لە فیلمەکەدا تەنیا کەسایەتییەک نییە، بەڵکوو سووژەی ڕەواییدان بە ڕێژیمە و هەموو ڕۆڵی ئەو ژنە بە دەور ئەو بازنەیەدا دەخولێتەوە کە بتوانێ ڕەوایی بە دەزگا ئەمنییەتییەکانی ڕێژیم بدا، سەرکوتکاری وەک ئەرکی نیشتمانی نیشان بدات و وەک هەستێک بیخاتە نێو جەماوەرەوە و لەلایەکی دیکەشەوە ڕوانینی ئەمنییەتی بەرانبەر بە نەتەوەی کوردیش، ئاسایی بکاتەوە. لە ڕاستیدا کۆماری ئیسلامی بە کەڵکوەرگرتن لە شوناسی ژنبوون، هەوڵ دەدات گێڕانەوەی توندوتیژ، بۆ خەڵک ئاسایی بکاتەوە کە ئاسانتر بتوانن قەبووڵی بکەن، چونکە لە یادگەی بەردەنگدا، ژن زیاتر لەگەڵ ئاشتی و ژیان لە پێوەندیدایە.

لە شۆڕشی ژینادا، بەربڵاوبوونەوەی دروشمی سەرەکی کە هەڵقوڵاو لە ساڵانێک سەرکوتی ژن، ژیان و ئازادی بوو، پرسی ژنی کوردی زۆر بەتایبەتی کردە ڕۆژەڤ و ئەمەش وای کرد ڕێژیم کاردانەوەی جیاواز نیشان بدات و چەند دروشمی ئیدئۆلۆژیک لەم چوارچێوەیەدا و لە بەرانبەر دروشمە سەرەکییەکەدا بڵاو بکاتەوە. لە نوێترین کاردانەوەشدا، بەم فیلمە خەریکی بەرەنگاربوونەوە لەگەڵ دروشمێکە کە مێژووی تایبەتی هەیە و هەڵقوڵاو لە ویست و داخوازی نەتەوەیەکە. لە وێژمانی ژن، ژیان، ئازادیدا، ژن سووژەیەکی سەربەخۆیە، ژن لەو شۆڕشەدا ڕەخنەگری سەرەکیی دەسەڵات و خوازیاری گۆڕانە و نە تەنیا پارێزەری نەزمی داسەپاوی دەسەڵات نییە، بەڵکوو کەرەستەی دەستی هێزی باڵادەستیش نییە.

لە ڕاستیدا ئەم فیلمە هەوڵ دەدات "ژنی بەهێز" پێناسە بکاتەوە، بەڵام ئەم هێزە، هێزێکی بەکرێگیراو لە سیستمێکی ئەمنییەتییە، نە هێزێکیی سەرچاوەگرتوو لە وشیاری و ئازادی.

لە بزووتنەوەی ژن، ژیان، ئازدایدا، ژنی بەهێز لە بەرانبەر سەرکوتدا خۆڕاگری دەکات، جەستە و ژیانی خۆی وەردەگرێتەوە و گێڕانەوە فەرمییەکان تووشی ئاڵنگاری دەکات. ژنی دڵخوازی ڕێژیم لەم فیلمەدا ژنێکی گوێڕایەڵە، لە کاتێکدا کە ژنی ڕاستەقینەی نێو کۆمەڵگەی ئێران، ژنێکی ناڕازی، وشیار و مافخوازە. ئەم فیلمە هەوڵێکە بۆ پێناسەکردنەوەی "ژنی دڵخوازی ڕێژیم"، ئەویش لە کاتێکدا کە ئەو پێناسەیە بەتەواوەتی تێک چووە. لە ڕاستیدا، زیرەکیی ئەم ژنە (کە زیرەکییەکە لە ڕوانگەی ڕێژیمەوە و بینینی فیلمەکە زۆر شت دەردەخات) تەنیا هەوڵێک بۆ جوان نیشاندانی سەرکوتە! ئەم جارە ڕێژیم هەوڵی داوە سەرکوت لە سیما و جەستەی ژنێکدا نیشانی بەردەنگ بدات نەک لە سیمایەکی توندوتیژ و پیاوانەدا. ئەم چەشنە لە پڕوپاگەندە تەنیا دەچێتە خانەی ئاخرین پەلەقاژەکانی ڕێژیمێکەوە کە سەرسەخترین دوژمنی ژنان لە ساڵانی ڕابردوودا بووە.

ئەم بەرهەمە نوێیەی ڕێژیم هەوڵێکە بۆ ئەوەی لە بەرانبەر ژنی ڕزگاریخوازی بزووتنەوەی "ژن، ژیان، ئازادی"دا، ژنێکی گوێڕایەڵی بەهێز بخولقێنێ کە لە جیاتی هەوڵدان بۆ ئازادی، هەوڵ بۆ پاراستنی دەزگای سەرکوت دەدات. دەزگایەک کە تەنیا لە مانگی بەفرانباردا هەزاران ژنی بە تاوانی ناڕەزایەتیدەبڕین کوشت.

ناسیۆنالیزم، سەربەخۆییخوازی و ئەستێرەکانی ئورووپا!

✍ برایم فەڕشی

ئەم ڕۆژانە، چەپ و ڕاست و شاهی و مەلایی فارس زۆرتر لە جاران باس لە جوداییخوازیی، حیزبی کوردی دەکەن، گوایە گەرەکیانە ئێرانی ئەوان "تجزیه" بکەن. بە درێژایی مێژوو ئەمە تێگەیشتنی زاڵی حکوومەت و نوخبەی فارس و ناوەندگەرا بووە و هەیە. بە ساڵان بە تایبەت لە ناوچەی فارس باس لەوە کراوە و دەکرێ کە مەسەلەی نەتەوەیی و نەتەوایەتی لە سەردەمی گلۆبالیزم بەرەو کەمڕەنگبوون چووە و دەچێ و فرەنەتەوەبوون و جیهانیبوون بە وتەی هامبرماس، فەیلەسووفی ئاڵمانی جێگای نەتەوەییبوون دەگرێتەوە. بۆ سەلماندنی ئەم بۆچوونەش یەکیەتیی ئورووپا بە نموونە دەهێننەوە.

نووسەری ئەم دێڕانە لە کتێبێکدا بە ناوی (مرۆڤ و ناسنامە و ناسنامەی نەتەوەیی) کە جارێ لە لایەن وەشانخانەوە چاپکردنی ڕاگیراوە، ئەم بابەتەی تاوتۆ کردووە کە چۆن ناسیۆنالیزم لە هەموو ئورووپا، فەڕانسە، ئاڵمان، هۆلەند، ئوتریش، بلژیک، ئیسپانیا، ئیتالیا، سکاندیناوی و شوێنی تر گەشەی سەندووە. هەڵوەشانەوەی یوگسلاوی، چێکۆسلۆاکی دوو وێنەی بەرچاو بوو. جگە لەوە یەکیەتیی ئورووپا لە نێوخۆیدا تووشی قەیرانێکی بنەڕەتی بۆتەوە کە بابەتی سەرەکی گەڕاندنەوەی سەربەخۆیی سیاسی وڵاتانی نێو یەکیەتییەکەیە و ئەوەش وای کردووە یەکیەتیی ئورووپا لە زۆر لایەنەوە نەتوانێ وەک ناوەندێکی ئورووپی هەڵوێستی یەکدەست هەبێت و بەرنامەکانی پێش بخات.

ئەوەی ڕوونە ئەوەیە لە وڵاتانی ئورووپا، ناسیۆنالیزمی نەتەوەیی و ناوچەیی لە گەشەکردندایە و داوای سەربەخۆییکردن، تەنیا "باسک" و "کاتەلان" ناگرێتەوە. ژمارەی جوداییخوازانی ئورووپا بە سەد گرووپ و حیزب و ناوچە مەزندە دەکرێ. هەرچەند ناسیۆنالیزم و سەربەخۆییخوازیی لە ئورووپا لە سەدەی ١٨ و ١٩ گەرم بوو، بەڵام ئەو نەتەوە و کۆمەڵگەیانەی وەک خۆیان نەکەوتنە نێو پرۆسەی سەربەخۆییخوازیی سەدەکانی ڕابوردوو، ئێستا داوای سەربەخۆیی و بڕیاردانی مافی خۆیان دەکەن و لە لایەنی سیاسییەوە جیاواز دەنوێنن. بەناوبانگترین هێز و جووڵانەوەکان بریتین لە:

– کاتەلان (ئیسپانیا) کە بە ساڵان داوای جیابوونەوەی تەواو لە ئیسپانیا دەکەن.

– جووڵانەوەی شۆتلاند (بریتانیا) کە وەک حیزبی نەتەوەی شۆتلاند (SNP) بە تەمان دووهەمین ڕیفڕاندۆمی خۆیان بۆ سەربەخۆیی بەڕێوە ببەن.

– نەتەوەخوازانی فلامی (Flandern) بلژیک کە زمانیان هولەندییە و ژمارەیان دەگاتە نزیک حەوت میلیۆن کەس و داوای جیابوونەوە لە بەشی فەڕانسە زمانی بلژیک دەکەن.

– باسکەکان لە ئیسپانیا کە لەمێژ ساڵە داوای سەربەخۆیی خۆیان لە سپانیا دەکەن.

– کرۆسیکا Korsika دوورگەیەکی نزیک ئیتالیایە، بەڵام لە ساڵی ١٧٦٨ەوە بۆتە ملکی فەڕانسە و داوای خودموختاریی زۆرتر هەتا سەربەخۆیی خۆیان لە فەڕانسە دەکەن.

– هەروەها ئەو شوێنانەی داوای سەربەخۆیی دەکەن وەک پادانیەن و باشووری تیرۆل لە ئیتالیا، دورگەی فێرۆر لە (دانمارک) و بایرن لە ئاڵمان کە خاوەنی دامودەزگای خۆیانن. حیزبی بایرن -Die Bayernpartei BP ساڵی ١٩٤٦ دوای کۆتایی شەڕی دووهەم دامەزراوە و داوای جیابوونەوە لە ئاڵمان دەکات. ئەم حیزبە لە ساڵی ١٩٤٩ هەتا ساڵی ١٩٦٦ ئەندامی پارلەمانی ئاڵمان بووە و ئێستا ئەندامی پارلەمانی ئەیالەتی بایرن و ئەندامی بەرەی ئازاد لە ئورووپایە کە ٣٨ ئەندام، واتە حیزب و گرووپ لە خۆ دەگرێ. حیزبی بایرن گەرەکیە ئەیالەتی بایرن لە ئاڵمان جیا کاتەوە، بەڵام ئەندامی فێدرالیزمی ئورووپا بمێنێ و ئابووریی و سیاسەتی خۆی و بایەخە نەتەوەییەکانی خۆی ڕاگرێ و بیپارێزێ. ئەم حیزبە خۆی لە حیزبی سەرەکیی بایرن کریست دێموکرات مەسیحی دوور ڕادەگرێ و ئەوان بە حیزبی ناوەندگەرا دەناسێنێ.

هۆی جیابوونەوەی ئەم خەڵکانە جگە لە مەسەلەیی نەتەوایەتی، فەرهەنگی، زمانی و ناسنامە، سیاسەتی ئابووریی حکوومەتی ناوەندیی بەرانبەر بە خۆیان و ناوچەکەیانە کە دواکەوتوتر لە شوێنی تر ڕاگیراوە. جگە لەم جووڵانەوانە، پاش دەرچوونی بریتانیا لەنێو یەکیەتیی ئورووپا هێزی ناسیۆنالیست لە زیادبوون‌دایە و لە زۆربەی وڵاتانی ئورووپا لە ڕێگای هەڵبژاردن هێدی هێدی هەم لەنێو پارلەمانی ئورووپا و هەم پارلەمانی وڵاتان و ئەیالەتەکان پەرە دەستێنن و لە ساڵانی داهاتوو ڕەنگە لە زۆر وڵاتی وەک فەڕانسە، ئاڵمان، هولەند، ئوتریش و شوێنی تر زۆرینەی دەنگ پەیدا بکەن و دەسەڵاتی دەوڵەت و حکوومەت بگرنە دەست و بوونی یەکیەتیی ئورووپا تووشی قەیرانی بنەڕەتی بکەن.

ئەم پرۆسەیە لە ڕۆژهەڵاتی ئورووپاش لە ئارادایە:

– حیزبی ساین فەین Sinn Féin باکووری ئیرلەند ساڵانێکە داوای یەکگرتنەوەی هەر دوو ئیرلەند دەکات، کارێک کە ئاڵمانییەکان بە یەکگرتنەوەی دوو ئاڵمان کردیان و کارێک کە کورد دەبوو لە سەدەی شازدە و سەدەی هەژدە و سەدەی بیستدا کردبایان و تا ئێستا دوا کەوتووە و بۆیان نەکراوە.

لە ئورووپا، مافی نەتەوەکان Volksrechte بە ڕەسمی ناسراوە، بەڵام لە یاسای بنەڕەتیی ئەو وڵاتانە باس لە جیابوونەوە وەک ماف نەکراوە و ئەو خەڵکانە ڕووبەڕووی حکوومەتی ناوەندی دەبنەوە ، هەر وەک چۆن ڕووبەڕوو بوونەتەوە.

ئەوەی ڕوونە ئەوەیە ئورووپای ساڵان و دەیەکانی داهاتوو بێتوو وڵامی ئەم پرسیارانەی ئێستا نەداتەوە، تووشی قەیران و شەڕ و کێشە دەبێ. ئایا کوردی پارچەپارچەکراو لە چوارجێوەی تیۆریی و سیاسەت و بەرنامە وستراتێژیی بە بوونی ئەو ئورووپایە کە مێژووی ٢٥٠ ساڵەی دێموکراسیان لە پشتە، پرسیاری تازەیان بۆ نایەتە پێش؟ ئایا دەوڵەتانی دیکتاتۆری ناوچە کە کوردستانیان داگیر کردووە، خەونی کورد لە دێموکراسی خۆیاندا وەدی دەهێنن، هەتا کورد لە سایەی دێموکراسی ئەواندا، ببێتە خاوەنی مافی خۆی؟

دەستپێکی هەرەسهێنان و داڕمانی بەرە بەرەی کۆماری ئیسلامی

✍ نیوزویک – موهاناد سەلووم
و لە ئینگلیزییەوە: کەماڵ حەسەنپوور

بەرزکردنەوەی پلەی موجتەبا خامنەیی هەر ئێستا وەک بەڵگەی بەردەوامبوونی پێکهاتەی دەسەڵاتداریی کۆماری ئیسلامی لێک دەدرێتەوە، واتە ڕێژیم خۆی لەبەر شۆکێکی دیکە ڕاگرتووە و درێژەی بە ڕێگای خۆی داوە. ئەو لێکدانەوەیە هەڵەیە. ئەوەی ڕووی داوە بەردەوامبوون نییە. ئەوە ساتەوختێکە کە کۆمارێکی شۆڕشگێڕ، کە لە دژی پاشایەتی دامەزرابوو، دەسەڵاتی هەرە بەرزی کردە پرسی میراتی بەرەباب. کاریگەریی وێرانکەری ئەو دژوازییە گەلێک درێژمەوداتر لە هی بۆمبارانەکان دەبێت.

سیستەمی ئێران بە شێوەیەک داڕێژرابوو، لانی کەم لە تیۆریدا، کە شتێکی بەولاوەتر لە میرات بێت. شۆڕشی ١٩٧٩ دەسەڵاتی پاشایەتی پشتاوپشتیی ڕووخاند. یاسا بنەڕەتییەکەی دەڵێت ڕێبەر دەبێ لە لایەن ئەنجومەنی پسپۆڕان و بە گوێرەی پێوەرەکانی لێزانیی، خوداپەرستیی، لێکدانەوەی سیاسی و لێوەشاوەیی بەڕێوەبەریی، دیاری بکرێت. بە گوێرەی ە ڕاپۆرت، عەلی خامنەیی بۆخۆی دژی بەربژێر بوونی کوڕەکەی بوو، چونکە ئەو نەیدەویست لە دەوڵەتێکدا کە ئاکامی ڕووخاندنی پاشایەتی بووە، بەرەو دەسەڵاتداریی میراتی بڕوات. کۆمارێکی شۆڕشگێڕ دەتوانێت خۆی لە جەنگ دەرباز بکات، بەڵام ئەو ناتوانێت بە هاسانی لەوە ڕزگار بێت کە ببێتە ئەو شتەی گوتبووی جێگرەوەیەتی.

ئەوەی ڕووی دا ئاڵوگۆڕێکی ئاسایی بە گوێرەی یاسای بنەڕەتی نەبوو. بە گوێرەی چەند سەرچاوە، سپای پاسدارانی شۆڕشی ئیسلامی بۆ دانانی موجتەبا خامنەیی وەک ڕێبەر یەکلاکەرەوە بووە، کە ئەوە لەخۆیدا دەرخەری ئاستی لادان لە پڕەنسیپی جێگرەوەی ئایینی بەرەو بەڕێوەبەریی ئەمنییەتییە. ئەوە خاڵی یەکلاکەرەوەیە. کاتێک پیاوانی چەکدار کاریگەرییان لەسەر دەسەڵاتی دادوەریی هەبێت، ئەنجومەنی پسپۆڕان چیدیکە نابێتە یەکەیەکی بڕیاردەری هەڵبژاردن. ئەوە زۆرتر دەبێتە مۆرێکی ڕووکەشی بەسەر بڕیارێک کە لە شوێنێکی دیکەوە دراوە.

کەسایەتی موجتەبا خامنەیی گیروگرفتەکە قووڵتر دەکاتەوە. ئەو قەت بەرپرسایەتییەکی دەوڵەتی لە ئەستۆ نەبووە. ئەو دەرگاوانی باوکی بووە، لە ماوەی زیاتر لە دوو دەیەدا پەیوەندیی نزیکی لەگەڵ سپای پاسداران هەبووە و بەشێوەیەکی بەرفراوان وەک کەسێکی توندئاژۆی دژی پەیوەندیی ڕیفۆرمخوازەکان لەگەڵ ڕۆژاوا بووە. وەک ئالێکس وەتەنخاهی سەر بە ئەنستیتۆی خۆرهەڵاتی نێوەڕاست ئاماژەی پێ کردووە، "موجتەبا پلەکەی قەرزباری سپای پاسدارانە و لەبەر ئەو هۆیە ئەو ناتوانێ وەکوو باوکی، ڕێبەری گەورە بێت." ئەوە دەسەڵاتی پێ دەبەخشێت. ئەوە نابێتە هۆی دەستڕاگەیشتن بەو پلە ئایینییە دانپێدانراوەی کە خوازیارییەتی، دروست ئەو شتەی قەرار بوو ڕەوایی بە بەڕێوەبەرایەتییەکەی بدات. بەدەسەڵات گەیشتنەکەی ڕەوایی شۆڕشگێڕانە بە پشتگیریی ڕایەڵەی دەسەڵات و ئەمنییەتەوە دەگۆڕێتەوە. ئەو دەتوانێ داوای گوێڕایەڵیی بکات بەڵام بە شێوەی ئۆتۆماتیک ناتوانێ فەرمانی باوەڕی ئایینی بدات. ئەو دامودەزگای باوکی بە میرات دەگرێت، بەڵام ناتوانێ لە میراتی ئەفسانەی باوکیدا بەشدار بێت.

موجتەبا خامنەیی لە نەگونجاوترین کاتدا دەستبەکار دەبێت. بە گوێرەی ڕاپۆرت ئەو لەو هێرشەدا کە کرایە سەر باوکی بریندار بووە، موجتەبا خامنەیی هێشتا لە چاوپێکەوتنێکی فەرمیدا نەدیتراوە و پەیامەکەی بە بۆنەی ساڵی نوێی فارسی (نەورۆز) لە سەر تێلێگرام بە نووسراوە بڵاو کرایەوە، لەجیات بەرەوڕووی خەڵک. لە کاتێکدا جەنگی دەوروبەری ناوبراو بووەتە هۆی کوژرانی گەلێک لە کەسایەتییە پلە بەرزەکانی ناو هێزە سەربازییەکان، هەواڵگریی و دامودەزگا ئەمنییەتییەکانی ئێران، کە لە ئاکامدا جێگرتنەوەکە لە کاتێکدا ڕوویدا کە ئێران بەرەوڕووی زەختی لە ڕادەبەدەری دامەزراوەیی بووەتەوە. ئەوەی ماوەتەوە کابینەیەکی جەنگیی بەرەو توانەوەیە کە لە ڕێبەرێکی ناحازرەوە هاڵاوە.

ئەوە بۆ ئەوڵای تاران بە چ مانایەکە؟

ئاسەوارە ناوچەییەکان ئەو شوێنەیە کە تووشی زەرەری ستراتیژیک دەبێت. ڕایەڵەی میلیشیای هاوپەیمانی ئێران و هێزە بەکرێگیراوەکانی قەت تەنیا بە هاژەک و دراوەوە لەسەر پێ نەبوون. ئەوان پشتیان بە کۆمارێکی ئیسلامییەوە بەستووە کە خۆی وەک ناوەندی پرسێکی نێودەوڵەتی دەبینێت، پرسێک کە لەسەر بەرگریی، قوربانیدان و ڕەوایی ئایینی دامەزراوە. کاتێک دەسەڵاتی گەورە بە ئاشکرا بۆ میراتی بەرەباب و هاوسۆزیی زۆرەملێ دادەبەزێت، ئەو ئیدیعا ئایدیۆلۆژیکییە بنکۆڵ دەبێت.

بڕوانە گۆڕانکارییەکان لە سەرانسەری ڕایەڵەکەدا. دوای هێرشەکانی ئیسرائیل لە ٢٠٢٤، حیزبوڵڵا، لایەنێک کە لە هەمووان زیاتر گرێدراوی ڕەوایی ئایینی ویلایەتی فەقیە (ئەو دۆکترینە کە لە یاسای بنەڕەتی ئێراندا لە ١٩٧٩ بە دامەزراوەیی کرا، کە لە نەبوونی ئیمامی دوازدەهەمدا دەسەڵاتی باڵای سیاسی هی مەلایەکی پلەبەرزی شیعەیە کە بە نوێنەرایەتی ناوبراو حوکمڕانی دەکات) هەر ئێستا وێران بووە. لە ژێر سەرۆکی ئێستایدا، نەعیم قاسم، جووڵانەوەکە هێشتا گوێڕایەڵبوون بۆ وەلی فەقێ وەک ئەرکێکی ئایینی سەیر دەکات، نەک ئاسانکارییەکی سیاسیی ئاسایی. جێگرتنەوەیەکی بنەماڵەیی دروست ئەو ئیدیعا ئایینییە بنکۆڵ دەکات کە دەسەڵاتی تارانی بە سەر جووڵانەوەکەدا کردووەتە شتێکی زیاتر لە پرسی مامەڵە کردن. بەپێچەوانە، حوسییەکان لە نەریتێکی زەیدی دیاریکراوەوە هەڵقوڵاون (لقێکی ئیسلامی شیعە، کە بە شێوەی نەریتی لە یەمەن و چەند بەشێکی باکووری ئێران هەن، کە دان بە ڕێبەریی بۆ نەوەکانی سەلمێنراوی عەلی و فاتیمە بەهۆی لێهاتوویی و چالاکی دادەنێن تا میراتگریی نەگۆڕ کە تایبەتمەندییەکی سەرەکی شیعەی دوازدە ئیمامییە). ئەوان کەمتر ڕاستەوخۆ بە دۆکترینی مەلایی تارانەوە بەستراونەوە، ئەگەرچی دەسەڵاتی ئێرانییەکان گەشەی ئایدیۆلۆژیکی و سەربازیی ئەوانی داڕشتووە. بۆ ئەوان ئاڵوگۆڕی جێگرەوە کاریگەریی کەمتری لە سەر کردارەکانیان دەبێت، بەڵام هۆکاری زۆرتر بۆ سەیر نەکردنی تاران، لە لایەن ئەوانەوە، وەک خاوەن دەسەڵاتی ئایدیۆلۆژیک دەستەبەر دەکات. میلیشیاکانی عێراق دەکەونە دۆخێکی بەینابەینی، بە هەندێک لایەنەوە کە بەرەو هەڵوێستێکی نەتەوەپەرستانەی زۆرتر یان ئەقڵانییەتی پارێزگارانە دەچن، کە ڕێبەرێکی گەورەی لاواز لەجیات ئافراندنی ئەو ڕێچکەیە، خێراتری دەکات.

ئاکامە گریمانە بۆ کراوەکە ئەوە نییە کە سەرجەم لایەنە میلیشیاییەکان لەناکاو جیا ببنەوە. ئەوە زۆرتر بەو مانایەیە کە بواری ئایدیۆلۆژیکی هاوتەریب بوون لەگەڵ تاران کاڵتر دەبێتەوە. لەگەڵ تێپەڕینی کات، ڕایەڵەکە لە جیات جووڵانەوەیەک، زۆرتر دەبێتە تاقمێک بریکار، نوێنەری بازرگانیی و بەستراوەی ئاسایشی. ئەوە دەسەڵاتێکی هەژارترە و بەخێو کردنەکەی پڕتێچووتر، بە تایبەت بۆ دەوڵەتێک کە هەر ئێستا لە ژێر ئابلۆقەی سەربازیی و ئابوورییدایە.

بنەماکانی هەرەسهێنان

کۆماری ئیسلامی قەت تەنیا بە زۆرەملێ کردن حوکمڕانی نەکردووە. سپای پاسداران، میلیشیای بەسیج، سێمینار و ڕایەڵە ناوچەییەکان هەموویان بەو بیرۆکەیە دەژیان: کە ئەوان تەنیا خزمەتی دەوڵەتێک ناکەن، بەڵکوو هی پەرگالێکی ئایینی لە ژێر چاوەدێریی مەلایەکی لێهاتوو. ئەو ئیدیعایە لە ترۆپکەکە بسڕەوە و دامەزراوەی ژێرەوەی تایبەتمەندییەکەی دەگۆڕێت. سپای پاسداران کەمتر دەبێتە پارێزەر و زۆرتر وەک دانەری ڕێبەری گەورەی لێدێت. دامەزراوەی مەلاکان لە سەرچاوەی دەسەڵاتەوە دەبێتە کۆڕێک بۆ پەسەند کردنی دەسەڵات پاش دانانی. ئەو لێکۆڵەرانەی بەدواداچوون بۆ سیاسەتی سپای پاسداران دەکەن چەند ساڵە هۆشداریی دەدەن کە دەسەڵاتی ڕەهای سپای پاسداران دەتوانێت کۆماری ئیسلامی بکاتە دەوڵەتێکی سەربازیی کە تەنیا تۆزقاڵێک ڕەوایی ئایینی دەبێت. بەرزکردنەوەی پلەی موجتەبا خامنەیی ئەو چرکەساتە بوو کە ئەو هۆشدارییە چیدیکە وەک تیۆری نەما.

ئەوە بە مانای هەرەسهێنانی دەستبەجێ نییە. حکوومەتە ملهۆڕەکان دەتوانن ماوەیەکی زۆر پاش درزکەوتن لە بناغە ئایدیۆلۆژیکییەکەیان درێژە بە مانەوە بدەن. ڕێژیم کاکڵێکی سەختی لە لایەنگران و توندئاژۆیانی وەها ڕێکخراوی هەن کە بتوانن نارەزایەتییەکان سەرکوت بکەن. بەڵام ڕێژەی لایەنگرانی گەلێک لەو ئاستە نزمترە کە کۆماری ئیسلامی سەردەمێک هەیبوو. لە هەڵبژاردنی مارچی ٢٠٢٤ بۆ پەرلەمان و ئەنجومەنی پسپۆڕان، تەنیا ٢٥ میلیۆن لە کۆی ٦١ میلیۆن ئێرانیی خاوەن مافی دەنگدان دەنگیان دا، پاش ئەوەی شوڕای نیگابان پێشیان بە بەربژێر کرانی ناوەندییەکان و ڕیفۆرمخوازەکان، لە ناویاندا سەرۆککۆماری پێشوو حەسەن ڕۆحانی بۆ هەر ئەو دامەزراوەیە گرت کە ئەرکی هەڵبژاردنی ڕێبەری گەورەی لە ئەستۆیە. ڕێژیم هێشتا دەتوانێ بەرگریکارانی بوروژێنێت. بەڵام گەلێک لەو ئیدیعایە دوورە کە نوێنەرایەتی ئاپۆڕای جەماوەر دەکات.

ڕێژیمێک کە نەتوانێت ڕەواییەکەی نوێ بکاتەوە ناچارە چاوەدێریی بە قەناعەت پێهێنان، پارێزگاریی بە کاریزما و میلیتاریزەکردن بە هاوسەنگیی دامەزراوەیی بگۆڕێتەوە. ئەو بەزەبرتر، بەڵام لە هەمان کاتدا ناسکتریش دەبێت. ڕێبەرانی زۆرتر لەمەڕ ئاسایشی نەتەوەیی دەدوێن چونکە کەمتر دەتوانن بە ناوی بایەخە شۆڕشگێڕییەکانەوە قەناعەت بە خەڵک بێنن. ڕاستکردنەوەی هەڵەکانیان دژوارتر دەبێت چونکە دانپێدانان بە هەڵە هەڕەشەیە بۆ سەر ئەو بنەما تەنکەی دەسەڵات کە ماویانە. جێگرەوە بە گوێرەی بەرەبب سیستەمی ئەوتۆ بە نەرم و نیانی لاواز ناکات. ئەو بە چەقبەستوویی، گومانداریی و بەسترانەوەی هەرچی زۆرتر بە دامودەزگای داپلۆسێنەرە کە لە یەکەم شوێن دەبێتە هۆی ئافراندنی گیروگرفت.

هێرشی ئاسمانی ڕەنگبێ زەرەر بە ڕێڕەوی فڕین، بەندەرەکان، ناوەندەکانی فەرماندەیی و ژێرخانی نەوتی ئێران خێراتر لە هەرجۆرە دژوازییەکی نێوخۆیی بدات. بەڵام وێرانیی فیزیکی زۆرجار دەکرێ نۆژەن بکرێنەوە. ئەفسانەی سیاسی ناتوانێت نۆژەن بکرێتەوە. کۆماری ئیسلامی بە ڕەتکردنەوەی دەسەڵاتداریی بە میراتگیراو سەری هەڵدا و دەسەڵاتی مەلایانی تێکەڵی باوەڕی ئایینی کرد و بەڵێنی دا ڕەواییەکەی لە بایەخە ئیسلامییەکانەوە سەرچاوە بگرێت، نەوەک خوێن. بە بەرزکردنەوەی پلەی موجتەبا خامنەیی، پەیامێکی دیکە نێردراوە: کە لە ساتەوەختی یەکلاکەرەوەدا، شۆڕش بوو بە پرسێکی بنەماڵەیی. ڕەنگبێ موجتەبا خامنەیی ملکەچیی بۆخۆی مسۆگەر بکات. ئەو ڕەنگبێ تەنانەت تەمەنی سیستەمەکە درێژ بکاتەوە، بەڵام کۆمارێکی شۆڕشگێڕ کە ڕوو دەکاتە دەسەڵاتی بنەماڵەیی، توانایی خۆڕاگرییەکەی پێشان نادات. ئەوە دەستپێکی هەرسهێنانی وردە وردەیەتی.

"پاییزە" بە واتای دەقی بەرگری

(خوێندنەوەیەکی پاش داگیرکاری لە ئەدەبی زارەکی کوردیدا)

هێمن مەردانی

پوختە: ئەم نووسینە بە نیازە ئاوڕێک بداتەوە لە بەندی بەناوبانگی "پاییزە" و شیتەڵکارییەکی بۆ بکات بەپێی مەجال و توانایی. شیکارییەکە پشت دەبەستێت بە چوارچێوەی تیۆریی ئەدەبی بەرگری و ڕەخنەی پاش – داگیرکاری. قسەی سەرەکی ئەوەیە ئەم دەقە بانتر و بەرەوژوورتر لە دەقێکی ئاشقانە و دڵدارییە و بە واتای ئەرشیڤی عاتفی و سۆزیاری کۆمەڵگەیەکی پەراوێزخراودا دەوری خۆی دەنوێنێت؛ دەقێک کە لە هەلومەرجی دەسەڵاتی مێژوویی، بێدەوڵەتی و هەبوونی دەوڵەتەکانی هاوسێیدا ژیاوە. بە کەڵکوەرگرتن لە چەمکگەلی سەرەکی وەک "ئەویترسازی" لە (فانوون، ١٩٦١) و "نەتەوەخوازی فەرهەنگی" لە (سپیوەک، ١٩٨٨)، و "ژێردەستە" لە (سەعید، ١٩٧٨)، و "نەتەوە بە واتای گێڕانەوە" لە (بابا، ١٩٩٠). وتارەکە دەری دەخات کە بەندی "پاییزە" لە ڕێی کۆددانانی خوازەیی سروشت، کۆچ و کۆچباری، ڕاو، دەنگی ژن، جۆرێ خۆڕاگری هێمایین دژ بە دارِشتەکانی دەسەڵاتی سیاسی، ئاغاوەتی و جنسییەتی بەرهەم دەهێنێت.

پێشبار: ئەدەبی زارەکی بە واتای پاشخانی خۆڕاگری

لەم کۆمەڵگەیانەدا کە بواری بەرهەمهێنانی ڕێکخراوە ڕەسمییە نووسراوەییەکان کەم و بەرتەسک بووە، ئەدەبی زارەکی دەور و نەخشی مێژوویی و یادەوەری بەکۆمەڵی گێڕاوە. ئەدەبی کوردی، بەتایبەتی بەدرێژایی سەدەکانی دوایی، لە بارودۆخی دابەشکاری وڵات، حاشاکردنی شوناس و نەبوونی دەوڵەتی سەربەخۆ شەقڵ و بیچمی گرتووە. ئێدوارد سەعید (١٩٧٨، ٣-٥) ئەوە پیشان دەدات کە هێز و دەسەڵاتی داگیرکاری لە ڕێی گوتار، "ئەویتر" نیشان دەدات و سەقامگیری دەکات. لە وەها دۆخێکدا، گێڕانەوەی خۆجێی دەبێتە کردەیەکی خۆڕاگرییانە. دەکرێ بەندی "پاییزە" وەکوو مشتێ لە مشتێی وەها کردەیێک ببینین و بڕوانین؛ دەقێک کە شوناس، سروشت و ئەزموونی بەکۆمەڵ لە ناوەوە چی دەکات نەک لە ڕوانگەی دەسەڵاتەوە.

ڕووبەر و کۆچ: جوگرافیا بە واتای سیاسەت

لە بەندی "پاییزە" هاتووچۆکردن لە نێوان زۆزان و گەرمێن بەردەوامە و دووپات دەبێتەوە. ئەم کۆچە وەرزییە بەتەنیا زمانحاڵی بژیوی ژیان نییە، بگرە دەرخەری ژیانی سەخت و چەتوونی ئەو خەڵکانەیە کە لە پەراوێزی ناوەند و دارِشتەکانی دەسەڵات ژیان بەسەر دەبەن. فرانتس فانوون لە ڕاڤەی کۆلۆنیالیزم و داگیرکاری پەنجە دەخاتە سەر ئەمە کە داگیرکاری، ڕووبەر دابەش دەکا بۆ چەند بەش و سووژەی خۆجێی پاڵ پێوەدەنێت و وەدەری دەنێت لە ڕووبەرەکە (فانوون، ١٩٦١: ٣٧-٣٩). لە بەندی "پاییزە"، کوێستان، دەشت و مەزرا و کۆچکردن، جۆرێ ناسەقامگیرتوویی جوگرافیایی دەنوێنن کە دەکرێ وەک دەنگدانەوەی بارودۆخی سیاسی – مێژوویی لێکدانەوەی بۆ بکرێت. پاییز، وەکوو ساتەوەختی گەڕانەوەی زۆرەملێ، وەبیرهێنەرەوەی گەڕانەوە بۆ ناو نەزم و ڕێکوپێکی ناچاری و زۆرەملێیانەیە؛ ڕێکوپێکییەک کە بوار و ڕەخساندنی بەردەوامی پێکگەیشتن و کامی ئاشقانە و دڵدارییانە تێک دەدات و چیتر مەجال نادات دڵدارەکان دڵداری بکەن و پێک بگەن!

کەروێشک و ڕاو: خوازەی ژێردەستە

وێنەی ئەو کەروێشکە کە کەوتووەتە ناو گەمارۆ و ئابلۆقەی هەوهەو و هەیهاتی سواران لەلایەک و پرمەپرمی کەحێلان لەولاتر و هەروەها ڕاوەدوونانی لەلایەن تانجی و تووڵان، لە ڕوانگەی خوێندنەوەی پاش – داگیرکاری، دووهێندە مانا پەیدا دەکات. گایاتری سپیوەک لە وتارە بەناوبانگەکەی خۆیدا پرسیار دەکات: "ئاخۆ ژێردەستە دەتوانێ و مافی ئەوەی هەیە قسە بکات؟!" (١٩٨٨، ٢٧١). کەروێشک لێرەدا خوازە بۆ ژن یان ئەو کچەی لە دۆستەکەی بە ناچار هەڵدەبڕێ و دەبێ پاییزێ بگەڕێتەوە بۆ گەرمێن تەک عەشیرەت و خێڵەکەی. لەو دەقەدا کەروێشک هێمای سووژەیەکە کە ڕاوەدوویان ناوە؛ بێدەسەڵاتە، گەمارۆدراوە و لە هەڕەتی گیران و کوژران دایە. بەڵام جیاوازی گرنگ لێرەدایە: دەق، ئەم بارودۆخە دەگێڕێتەوە، یانی دەنگ و سەدای بگێڕەوە، ژێردەستەیی تۆمار دەکات و دەیکاتە خوازەی ناوەندی و سەرەکی. ئەمەش خۆی لە خۆیدا، جۆرێک و شێوازێک لە باسکردن و قسەکردنی کەسی ژێردەستە لە ڕێی فۆرم و شەقڵی ئەدەبییەوەیە.

دەنگ و سەدای ژن وەکوو خۆڕاگریی فەرهەنگی

ئەو بەشانە لە بەندەکە، کە دەنگی ژن دەگوازنەوە و نیشان دەدەن – سکاڵا دژ بە بەشوودانی زۆرەملێ، تووک و نزای باوک، باسکردنی زەبر و زەنگ – لە چوارچێوەی تیۆری پاش – کۆلۆنیالیزم بایەخێکی گرنگیان هەیە. قۆناغی پاش – کۆلۆنیالیزم، بەتەنیا ناپڕژێتە سەر پێوەندی نێوان ناوەند و دەوروبەری جیهانی؛ بگرە لێکدانەوەی بۆ سازوکارەکانی دەسەڵاتی نێوخۆییش هەیە. لێرەدا، پیاوسالاری (نێر- وەجاخی) بە واتای "داگیرکاری نێوخۆیی" هەڵسوکەوت دەکات. هومی بابا لە چەمکی "شوێنی سێهەم" بۆ خەملاندنی ڕووبەری نێوان فەرهەنگێتی کەڵک وەردەگرێت (بابا، ١٩٩٠: ٢١١). دەنگ و سەدای ژن لە بەندی "پاییزە" لە وەها شوێنێکی سێهەم دێتە کایە و ئاراوە؛ نە تەواو بێدەنگە، نە بە تەواویش ئازادە. ئەو لە ناخ و هەناوی داب‌ونەریتەوە دەنگ هەڵدەبڕێ، بەڵام هاوکات سوننەتیش دەخاتە ژێر پرسیار!

بەندی پاییزە: یادەوەریی نیشتمانی و شین و خەمی مێژوویی

دووپاتبوونەوەی تاکە بەیت یان لینگە بەیتی «دەک نەمێنم لەبەر ئەوێ پاییزە! پاییزێکی لە من بە مێجێزە» دەتوانرێت لە چوارچێوەی «نەتەوە وەک گێڕانەوە»دا ڕاڤەی بۆ بکرێت. نەتەوە، پێش ئەوەی دامەزراوەیەکی سیاسی بێت، گێڕانەوەیەکی هاوبەشە (بابا، ١٩٩٠: ١-٧). لەم دەقەدا پاییز بەتەنیا وەرزێکی سادە و ساکار نییە؛ بەڵکوو خوازەیەکە بۆ قۆناغە دووپاتبووەکان و بەردەوامی سەرکوتکردن، جیابوونەوە و گەڕانەوە بۆ بارودۆخی پێشوو. ئەم دووپاتەبوونەوەیە جۆرێک لە شین و خەمی مێژوویی گرێ دەداتەوە بە یادەوەری کۆمەڵایەتییەوە.

فەرهەنگ بە واتای چەکی بەرگری

فانوون، لای وایە کە فەرهەنگی خۆجێی و ڕەسەن لە قۆناغی خەبات بە دژی داگیرکاری، ئەرکی سازکردنەوە و بنیاتنانەوەی شوناس بەخۆیانەوە دەگرن (١٩٦١، ١٦٨-١٧٠). لە بەندی "پاییزە"، توخم و ڕەگەزی خۆماڵی وەک ناوەکانی چیاکان، گوڵ و گیاکان، کۆچ و کۆچباری خێڵات بۆ هەواران، داب و ڕەسمی ڕاوچوون، بەتایبەتی جۆرێ جوگرافیای فەرهەنگی سەربەخۆ چێ دەکەن و شەقڵی پێ دەدەن. ئەو ناولێنانی ڕووبەر و جوگرافیای خۆماڵییە، کردەوەیەکی دژە کۆلۆنیالیزم و داگیرکارییە؛ چونکە جیهان لە ڕوانگەی نێوخۆیی و دەروونییەوە هەمیسان پێناسە دەکاتەوە نەوەک لە چاو و ڕوانینی دەسەڵاتی داگیرکارەوە.

زەمەنی بازنەیی و خۆڕاگری لەهەمبەر بە ڕاستەڕێکردنی مێژوو

سیستەمی داگیرکاری، مێژوومان وەک ڕەوتێکی ڕاستەڕێ کە بەس لە هێڵێکدا بەرەو پێشەوە دەچێ، دەرخواردمان دەدات و دەناسێنێت. بەڵام لە بەندی "پاییزە" زەمەن بازنەییە: بەهار و پاییز، جیایی و دەستلێکبەردان و گەڕانەوە بۆ نوختە و پنتکی سەرەتایی. ئەم شەقڵە بازنەییە، بە جۆرێ لە جۆرەکان خۆڕاگری و بەرگرییە لەهەمبەر گێڕانەوەی ڕاستەڕێی مێژوویی کۆلۆنیالیزمدا. مێژوو نەک بەرەو توانەوە لە ناوەنددا، بگرە بەرەو پێناسەکردنی دووپاتەی یادەوەری کۆمەڵگەدا ڕەوت دەبڕێ و هەنگاو دەنێتەوە.

پاشبار

خوێندنەوە و شیتەڵکاری پاش – کۆلۆنیالیزم ئەوە دەردەخات کە بەندی "پاییزە" بەندێکی عاتفی و بە هەست و سۆزی کۆمەڵگەیەکی بە پەراوێزکراوەیە. خوازەی ڕاو و شکار دەبێتە هەوێنی کۆدێکی دەسەڵاتی سیاسی و کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی کوردستان. دەنگ و سەدای ژن لێرەدا دەبێتە سووژە و بەرکاری خۆڕاگری و بەرگری و تۆماریش دەکرێت. لە ڕێگەی نواندنەوەی جوگرافیای خۆماڵی و خۆجێی، شوناس و پێناسی فەرهەنگی سەقامگیر و چەسپاو دەکات. لە ڕێی دارِشتی بازنەیی خۆی، بەرگری و خۆڕاگری دەکات دژ بە ڕاستەڕێکردنی مێژوویی لەلایەن کۆلۆنیالیست و داگیرکارەوە. هەربۆیە، دەکرێ بەندی بەهێز و بەپێزی ڕۆمانتیک و کۆمەڵایەتی "پاییزە" وەک سەرتۆپ و سەرچلی ئەدەبی بەرگری فەرهەنگی دابنێین و بخەملێنین کە لە ئاستی هێمایین، بە ژیاندنەوە و چاککردنی یادەوەری و زمانی ڕەسەن و سروشتی کوردی، لە بەرانبەر سڕینەوە و حاشالێکردنی مێژوویی دەسەڵاتی داگیرکار، بەرخۆدان دەکات و خۆ بەدەستەوە نادات. ئەوە ڕەمز و کۆدی فەرهەنگی بەرگی ناوئاخنی بەندی هەرمانی "پاییزە"یە.

***

References

- Nation.(1990).Bhabha, H.K .and Narration. London: Routledge
- The .(1961) .Fanon, F Wretched of the Earth. New York: .Grove Press
- .(1978) .Said, E.W Orientalism. New York: Pantheon .Books
- .Payiza, No .(1985) Sirwe Urmia: Markaz-e Entešārāt-e .3 Farhang va Adab-e Kurdi; Salah .al-Din Ayyubi Publications, pp .30–28
- Can‘ .(1988) .Spivak, G.C the Subaltern Speak?’, in Nelson, C. and Grossberg, L. (eds.) Marxism and the Interpretation of Culture. Urbana: University of Illinois .313–271 .Press, pp

---

دارسمە

دەنووکی لە سمین ناپارێزێ

هەستی پاکی ساواکی‌یانە

"سازمان اطلاعات و امنیت کشور" بە کوردییەکەی خۆمان دەکاتە: "ڕێکخراوی زانیاری و ئاسایشی وڵات". ئەم دەستەواژە زل و قەبە و تۆقێنەرە، دەیان ساڵە لەم وڵاتەی ئێراندا دەبیسترێت و مێشکی خەڵکی پێ کون کراوە. کورتکراوەکەی لە سەردەمی پادشایەتیدا دەبووە "ساواک"، بەمجۆرە هەر کەسێک کارمەند یان پیاوی ئەو دەزگایە بووایە، پێیان دەگوت "ساواکی". با ڕاستگۆ بین، جا لەوە خۆشتر و پڕهەیبەتتر نییە مرۆڤ لایەنگر، کارەکەر، یان پیاوی ڕێکخراوی زانیاری و ئاسایشی وڵات بێت؟ هەم پارە، هەم دەسەڵات، هەم ترساندنی خەڵک!

بێگومان من حەقم بەسەر کەسەوە نییە و نامەوێت خۆم تووشی دەردیسەر بکەم، لێرەدا تەنیا قسە و بەسەرهاتی باوکی کاکە بۆرزۆی دراوسێمان دەگێڕمەوە کە بووەتە وێردی سەر زوبانی گەڕەک. خەڵکی کۆڵان دەڵێن؛ باوکی بۆرزۆ، هەر لە زووەوە و لە سەردەمی گەنجێتییەوە، ئەو سەربەرزییە گەورەیەی پێ بەخشراوە ببێتە "ساواکی". پیاوێکی سمێڵ بابۆڕیی کەتە بوو، لە سەردەمی زێڕینی دەسەڵاتی ساواکدا، وەک کۆڵەکەی ئاسایشی گەڕەک دەهات و دەچوو. بەڵام کێشەکە لێرەدایە، باوکی بۆرزۆ تەنیا بە پاراستنی ئاسایشی وڵاتەوە نەوەستابوو، بەڵکوو لە پاڵ ئەوەشدا کەیفی بە زۆر شتی دیکەش دەهات و ئاسایشی "کۆمەڵایەتی" و "دڵداری"یشی دەپاراست!

وەک دەگێڕنەوە، باوکی بۆرزۆ هاوکات لەگەڵ کارکردن و ڕاپۆرتنووسین بۆ ڕێکخراوی زانیاری، خزمەتێکی زۆری لەو بوارە "هێن"ترانەشدا کردووە بیلامانێ بە زەحمەت بۆ باسلێکردن دەبن. دەڵێن پیاوێکی وا کارامە بووە، هەرچی ژن و پیاوی "بەجۆرێک"ی ناوچەکە هەبووە، چەپڵەیان بۆ لێ داوە و بوونەتە موشتەریی دایمیی. ئەو ژنانەی "بەجۆرێک" بوون، هەمیشە زەردەخەنەی ڕەزامەندییان پێ بەخشیوە، ئەو پیاوانەش کە حەزیان لەو جۆرە کات‌بەسەربردنە بووە، بارتەقای مووچە و مەعاشی ئیدارەی ساواک، پارە و دەرفەتی کار و داهاتیان بۆ گیرفانی باوکی بۆرزۆ ڕەخساندووە. واتە کابرا هەم سیخوڕ بووە هەم بیلامانێ، هەم پارەی لە حکوومەت وەرگرتووە هەم لە حەزەکانی خەڵک! بەڵام وەک دەڵێن چەرخی زەمانە بە دڵی کەس ناسووڕێت. چەند ساڵێکی کەم دوای ڕووخانی حکوومەتە بەشکۆکەی دوو هەزار و پێنج سەد ساڵە و هەڵاتنی باوک و کوڕێک بە ناوی ڕەزا و حەمەڕەزا، ساواک هەڵوەشایەوە. باوکی بۆرزۆ، لە تاو نەمانی دەسەڵاتەکەی، پیربوون و کەم‌توانابوونی موشتەرییەکانی و وشکبوونی سەرچاوەی داهاتەکانی، تووشی خەمۆکییەکی قووڵ بوو. لە کۆتاییدا پشووی لێ بڕا و وەک ڕێکخەری پێشووی کاروباری "ژنان و پیاوانی بەجۆرێک"، چاوی لێ زەق بووە و سەری ناوەتەوە. بەڵام پێش مردنی، تەمەنێک ئەزموون و خووخدە و میراتێکی پڕبەهای بۆ "بۆرزۆ"ی کوڕی بەجێ هێشت.

ئێستا بۆرزۆ، وەک میراتگری ڕەوای باوکی، ئاڵاکەی گرتووەتە دەست. لە سەردەمی پێگەیشتن و گەنجێتیی برزۆدا، ساواک ناوی گۆڕا بۆ "ئیتلاعات" یان زانیاری. بۆرزۆی حازریش، دیارە لەگەڵ شێوازی کار و ژیانی باوکیدا گەورە بووە، زۆر زوو تێگەیشت تەنیا ناوەکان گۆڕاون و نێوەڕۆک هەمان شتە. بۆیە گەیشتە ئەو ئاکامەی دەبێت بە شێوازێکی مۆدێرنتر و لە هەلومەرجی تازەدا، درێژە بە ڕێبازەکەی باوکی بدات. هەر لەبەر ئەمەشە دەستەواژەی "ڕێکخراوی زانیاری و ئاسایشی وڵات"ی کرد بە "ئیتلاعات" و خۆی خزاندە نێو دەزگا نوێیەکەوە.

بۆرزۆ ئێستا هەم کارمەندی زانیارییە و ڕاپۆرت لەسەر دراوسێکانی دەنووسێت، هەم لە دۆزینەوە و پێکگەیاندنی "ژنان و پیاوانی بەجۆرێک"دا پلەیەکی بەرزی بەدەست هێناوە و چەند قات لە باوکی زیاتر پارە پەیدا دەکات. لە سەرووی هەمووشیانەوە، بیزنسێکی نوێی خستووەتە سەر کارەکانی و مادەی "دووکەڵدار" و بێهۆشکەریش بە گەنجانی کۆڵان دەفرۆشێت. لەخوا بەزیاد بێت، ئێستا بارودۆخی برزۆ زۆر لە سەردەمی زێڕینی باوکیشی باشترە!

ئەم بۆرزۆیە ئێستا تەمەنی چووەتە سەرێ و نزیکەی چل ساڵە خەریکی ئەم بەزمەیە. بەڵام وادیارە دیسانەوە چەرخی زەمانە خەریکە خولێکی تر دەخوات. شەپۆلی ناڕەزایەتییەکان بەرز بووەتەوە و زۆر دوور نییە ئەم دەزگای هەواڵگرییەی ئێستاش، بە دەردی ساواک بچێت و بۆرزۆش وەک باوکی تووشی دەربەدەری و بێنەوایی ببێت. هەموو خەڵکی کۆڵان و گەڕەک وەک ڕۆژی ڕوون دەزانن بۆرزۆ چ کارەیە. دەزانن کە جگە لە کاری گەوادی و سیخوڕی، ئەم ڕۆژانە چەکێکی ڕەشی وەک قەترانیشی وەرگرتووە و مووچەیەکیش لە ئیدارەی "بەسیج" وەردەگرێت و خۆی کردووە بە پیاوی ئایین و دەوڵەت! خەڵکی گەڕەک پەنجەی سەرسوڕمانیان گەستووە کە چۆن کوڕێک دەتوانێت هێندە بە لێهاتووییەوە جێگەی باوکە فێڵبازەکەی بگرێتەوە.

ئێستا دراوسێکان، لە نێو دڵی خۆیاندا خەریکە شایی دەگێڕن و لە خۆشیدا بەرەو هەوا دەفڕن. هەموو لایەک دەڵێن: "بەو مەترسییەی لەسەر کۆماری ئیسلامی هەیە و پایەکانی لەق بووە، بۆرزۆ تووشی کێشەیەکی قووڵ دەبێت و هەر سێ کار و کاسبییەکەی (سیخوڕی، بیلامانێ، و مادەی هۆشبەر) لە دەست دەدات و ڕیسوا دەبێت."

بەڵام کاتێک بە تەنزەوە پێی دەڵێن کە خەریکە نانت دەبڕێت، برزۆ زۆر ڕووهەڵماڵاوانە و بە پێکەنینێکی قێزەونەوە وەڵام دەداتەوە: "کوڕم، من هیچ خەمی کاسبیی خۆمم نییە! ئینشائەڵڵا کوڕی شاش دەگەڕێتەوە و دەبێتەوە پادشا... ئەوکات بەبێ پەردە پێتان دەڵێم: گیا هەر لەسەر پنجی خۆی دەڕوێتەوە، ئاخر منیش وەک باوکە ڕەحمەتییەکەم، ڕیشەکەم دەتاشم و قردێلەیەک دەبەستم و دووبارە دەبمەوە بە ساواکی!"

KURDISTAN
Publishing by Democratic Party of Iranian Kurdistan
NO: 916 4 April 2026

ناونیشانی ڕۆژنامەی «کوردستان» و ماڵپەڕی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە تۆڕی جیهانیی ئینتێرنێتدا:

www.kurdistanmedia.com
info@kurdistanmedia.com www.kurdch.tv
Yahsat 1A @ 52.5° East Frequency: 12149
polarization: Vertical -27500 FEc : 3/4

ئیمەیلی ڕۆژنامەی کوردستان:
info@kurdistanmedia.com
ئیمەیلی تەشکیلاتی نهێنی:
Tashkilat.kdp92@gmail.com

هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران لە گوتار ڕا هەتا کردەوە!

د. کامران ئەمین‌ئاوە

ڕاگەیاندنی «هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران» لە ٣ی ڕەشەممەی ١٤٠٤ی هەتاویی، و پاشان پەیوەستبوونی کۆمەڵەی شۆڕشگێری زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران بەو هاوپەیمانییە لە ١٢ی ڕەشەممەی ١٤٠٤، دەتوانرێت وەک خاڵێکی وەرچەرخان لە خەباتی نەتەوەیی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان پاش شۆڕشی ڕێبەندانی ١٣٥٧ لەبەرچاو بگیرێت.

لەو نێوەدا، گرینگیی پەیوەستبوونی کۆمەڵەی شۆڕشگێر بەم هاوپەیمانییە ئەوەیە کە وێرای ئەوەی بە درێژایی چەند مانگ لە ڕەوتی دیالۆگی ئەم هێزانەدا بەشدار بوو، بە هۆی هەبوونی هەندێ ڕەخنە، لە قۆناغی ڕاگەیاندندا بەشداریی نەکرد. دواتر، بە هۆی زەرووڕەتی بارودۆخی سیاسیی ئێران و ناوچەکە، وەک هەڵوێستێکی بەرپرسانە، بە پاراستنی ڕەخنەکانی، هاتە نێو ئەم هاوپەیمانییە.

یەکێکی دیکە لە تایبەتمەندییەکانی ئەم هاوپەیمانییە، بوونی دوو لەکۆمەڵەکان و بەشداریی پاک، خەبات و بە تایبەتی پڕاکە، کە ساڵانێک نکوولی لە بوونی وەک هێزێکی ڕۆژهەڵاتی لە لایەن بەشێک لە حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەکرا. بە گشتی، ئەم هاوپەیمانییە ڕەنگدانەوەی زۆرینەی بیروڕای هێزە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستانە بۆ چارەسەری کێشەی کورد.

ئەم هێزانە لەسەر چەند خاڵێکی گرینگ و حەیاتی بۆ ئەم قۆناخەی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ڕێک کەوتوون. ڕاگەیاندنی ئەم هاوپەیمانییە لەنێو نەتەوەی کورد و هەروەها لە نێو گەلانی دیکەی ئێران و حیزب و ڕێکخراوەکانیاندا کاردانەوەی جۆراوجۆری هەبوو؛ لە خۆشحاڵی و پشتگیریی هۆگرانی چارەسەرکردنی کێشەی کورد هەتا ترس و دڵەڕاوکێی هێزە شاپەرست، پانئێرانیست و تەواویەتخوازەکان، کە سەرەڕای بەستراوەبوونی خۆیان تاوانی جیاییخوازی و هاوپەیمانی لەگەڵ ئەمریکا و ئیسرائیلیان وەپاڵ ئەم هاوپەیمانییە دەدا.

دڵسۆزانی بزووتنەوەی کورد دڵخۆش لە ڕاگەیاندنی هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران، بەپێی ئەزموونی پێشووی هاوکاریی هەندێ لەم حیزبانە لە» ناوەندی هاوکاریی حیزبەکانی کوردستانی ئێران»، چاوەڕوانی هەڵگرتنی هەنگاوی کردەیی و جیدی لەلایەن ئەم هاوپەیمانییە بوون، بەڵام مخابن تا ئێستا، کاری سەرەکیی ئەوان لە ئاستی چەند ڕاگەیاندنێکدا قەتیس ماوەتەوە و تەنانەت لەم دواییانەدا نەیانتوانی بە یەک دەنگ لە کۆنگرەی ئازادیی ئێران (٨–٩ی خاکەلێوە لە لەندەن) بەشداری بکەن کە نوێنەرانی زۆرینەی هێزە سەرانسەری و نەتەوەییەکان پێکهاتوو لە حیزب یان کەسایەتیی سەربەخۆ بەشداری بوون. بێگومان ئەگەر لەم کۆنگرەیەدا نوێنەرێکیش لە لایەن هاوپەیمانییەوە بەشداری کردبا، کاریگەرییەکەی بە هێزی لەسەر دۆست و دوژمن‌دا دەبوو.

لە لایەکی دیکەشەوە، پاش نزیکەی دوو مانگ لە ڕاگەیاندنی ئەم هاوپەیمانییە:

_ هیچ سایت یان ئادرێسێکی فەرمی بۆ ئەم هاوپەیمانییە پێک نەهاتووە،

_ لە دەرەوەی وڵات هیچ کۆبوونەوە و کۆڕ و کۆمەڵێکی گشتی بۆ ڕوونکردنەوەی بەرنامەکانیان پێک نەهاتووە،

_ هیچ نوێنەر یان وتووێژکارێکی دیاری هاوپەیمانی لە ئاستی دەرەوەدا بوونی نییە کە ڕێک لەم بارودۆخە هەستیارەدا وەک دەنگی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ڕوو بکاتە دامەزراوە مەدەنی و سیاسییەکانی دەرەوە و کاری لۆبیگەری بۆ کوردی ڕۆژهەلات بکات.

– لە فەزای مەجازیی ناکوردیی ئێرانی‌دا، کە زۆرجار تاوان و تۆمەت دەدرێتە پاڵ ئەم هاوپەیمانییە، هەست بە نەبوونی دەنگی نوێنەری هاوپەیمانی دەکرێت.

هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران بۆ سەرکەوتن پێویستی بە یەکگرتوویی و هاوئاهەنگی نێوخۆیی هەیە، بۆ ئەوەی دووبەرەکیی نێوخۆیی یان ڕکابەریی حیزبییەکان کەمتر بکەنەوە و هاوپەیمانییەکە بتوانێت بە شێوەیەکی کاریگەر ئامانجە کورتخایەن و درێژخایەنەکانی خۆی جێبەجێ بکات. ئەم یەکگرتووییە دەبێ ڕێگە بدات هاوپەیمانی وەک یەک یەکەیەکی سیاسی لە هەموو چالاکییە سیاسییەکان، لەوانە ڕووداوەکان، کۆبوونەوەی ئۆپۆزیسیۆن لە دەرەوەی وڵات، چاوپێکەوتن لەگەڵ دامەزراوە و ڕێکخراوە سیاسییەکانی چەپ و دیموکراتی ئێرانی، پێوەندی لەگەڵ حیزبە پێشکەوتنخوازەکان، پەرلەمانەکان، نوێنەری حکومەتەکانی دەرەوە، چالاکانە ئامادە بێت.

هەروەها پێویستە هاوپەیمانی هەوڵ بدات بۆ ڕاکێشانی پشتیوانیی خەڵک لە ناوخۆی کوردستان و هێزەکانی دەرەوەی وڵات، و بە بەشداری کەسایەتییە سیاسی و ئەکادیمییەکان، دامەزراوە و گروپە ڕۆشنبیری و مەدەنییەکان، پانتایی هاوپەیمانییەکە پان و بەرینتر بکات. هاوکات لەگەڵ ئەم چالاکییانە، بە هەڵگرتنی هەنگاوی ڕۆشنگرانە و کردەویی پێویست لە دەرەوەی وڵات وەکو بەڕێوەبردنی کۆڕ و کۆمەڵی جۆراوجۆر، ڕاگەیاندنی کاریگەر، شەرعیەت و کاریگەری و نفووزی هاوپەیمانی بەهێزتر بکات

بۆ ئەوەی کاریگەرییەکانی لە فەزای مەجازی زیاد بکات و پێوەندی ڕاستەوخۆ لەگەڵ خەڵکدا دروست بکات، پێشنیار دەکرێت کە بولیتین، گۆڤار، ماڵپەڕ و تۆڕێکی تەلەفزیۆنی هاوبەش دروست بکرێت بۆ ئەوەی پەیام و چالاکییەکانی هاوپەیمانییەکە بە شێوەیەکی کاریگەر بگەیەنێت. هاوکات بە پابەندبوون بە پرەنسیپەکانی وەک شەفافیەت، لێپرسینەوە، چالاکیی بەردەوام، گوتاری بنیاتنەر و گشتگیر، بناغە فیکری و ڕەفتارییەکانی هاوپەیمانی بەهێزتر دەبن. تێکەڵکردنی ئەو پرەنسیپ و مەرجانە، هاوپەیمانی دەگۆڕێت بۆ ئەکتەرێکی کاریگەر لەسەر شانۆی نێوخۆیی و نێودەوڵەتی، بە شێوەیەک کە بتوانێت بە کاراییەکی بەرچاو ئامانجە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی پێش بخات.

ئەگەر لەم بوارانەدا کاری جیدی نەکرێ، کورد ناتوانێت لە داهاتوودا بە یەک دەنگ ڕۆڵی کاریگەر ببینێت و ترسی دووپاتبوونەوەی چارەنووسی ناوەندی هاوکاریی هێزەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە کاتی بزووتنەوەی ژن، ژیان، ئازادی هەیە.

بەو هیوایە، ئەم هاوپەیمانییە هەرچی زووتر بتوانێت هەنگاوی کردەیی هەڵێنێ و وەک هێزێکی بەهێز و بەرپرسیار خۆی بسەلمێنێت، و تەنانەت کەسایەتی و هێزە ناحیزبی و مەدەنییەکانیش بۆ ناوخۆی ڕابکێشێت. کە دیارە ئەمەش پێویستی بە هاوئاهەنگی و هاودەنگیی نێوان ئەندامانی ئەم هاوپەیمانییە هەیە.

پەیڤێک سەبارەت بە هاواری «ڕەشەشەو و سەربازانی ون»

ئەحمەد حوسێنی

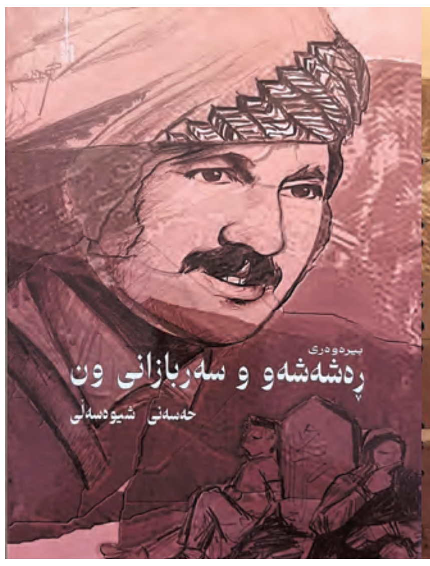

کتێبی «ڕەشەشەو و سەربازانی ون»ی ماموستا حسن شیوەسەڵی ماوەیەک پێش ئێستا چاپ و بڵاو بۆوە و لەنێو شەپۆلەکانی خەبەری ڕۆژانەی شەڕی ئێستای ناوچە، بەوردی و بەکاوەخۆ خوێندمەوە.

کورد بەهۆی سروشتی ژیان و بواری کۆمەڵایەتی و بارودۆخی تایبەتی، نەیتوانیوە خاوەنی ئارشیو و مێژووی نووسراوی کامڵی خۆی بێت، بۆیە بۆ نووسینەوە و ساغکردنەوەی مێژووی ڕاستەقینە، پێویستە مێژووی زارەکی و گێڕانەوەکان کۆ بکرێنەوە، شەنوکەو بکرێن و ئاڵقە و گۆشەنیگاکان بەیەکەوە بلکێندرێن تا لەنێو گریمانە و شیمانە و خوێندنەوەکاندا، بە دەرئەنجامێکی درووست و تێگەیشتنێکی باش لەسەر ڕابردوو و ڕووداوەکان بگەین. بۆ ئەم مەبەستە کتێبیەکە سەرچاوەیەکی باش و پڕ لەزانیارییە بۆ دارشتن و ڕزگارکردنی سەربردەی قۆناغەکانی خەباتی ڕزگاریخوازی نەتەوەکەمان لە فەوتان و فەرامۆشی.

ماموستا شیوەسەڵی لەو کتێبەدا، ڕووداو و ژیانی پێشمەرگە لەنێو جووڵانەوەیەکی شۆڕشگێرانەدا دەگێڕێتەوە. ئەو گێڕانەوەش هەڵقوڵاوی وردبینی، زەین و بیری تیژ و لەسەنگەردابوونی چالاکانەی خاوەنەکەیەتی کە پاش دەیان ساڵ چرکەساتەکانی ژیانی پێشمەرگایەتی کردوونە پەرتووکێک و وەستایانە خستوونیە بەر دیدی خوێنەر.

ئەم کتێبە دەنگێکی جیاوازە، پڕە لە تابلۆی جوانی وەسف و شرۆڤە، پڕە لە فکر و هەڵوێست و بڕیاری بوێرانە کە بە زمانێکی پاراو و پەتی، ژینگە و کات و شوێنی ڕووداوەکانی پێدەنەخشێنێت. جگە لەوەش لایەنی ئەدەبی و شیکارانە و تەنانەت کۆمەڵ و دەروونناسانەی کتێبەکە توانیویە دیمەنەکان، هێرش و پاشەکشە و لێکڕاکێشانەکان، وەک فیلم پێشان بدات.

کتێبەکە خوێنەر ڕادەکێشێ تا لە حەقیقەتی خەبات و تێکۆشانی پێشمەرگانە نزیک بێتەوە و بە بەشێکی بچووکی مێژووی پڕ کارەساتی بزووتنەوەی بەرگریی نیوسەدەی ڕابردوومان ئاشنا بێت.

لەم کتێبەدا، ترس و خۆف، تەزووی سارد و برسیەتی، هاوکاری و فیداکاری، دۆست و دوژمن، قەڵاچۆ و کۆمەڵکوژی گوندەکانی کوردستان دێنێتە سەر ڕێی خوێنەر. لەم کتێبەدا بەشێک لە ژینگەی کۆمەڵگەیەک پێشان دەدرێت کە ئیمکان و هێزی مرۆڤی و ماددیی لەوپەری کەمی دایە بەڵام دەستەیەک پێشمەرگە و فەرماندەیەکی بەئەزموون و لێزان شار بە شار، ناوچە بە ناوچە دەڕۆن و بانگی بەرگری و ئازادی دەڵێن و تۆوی باوەڕ و کوردبوون و ڕابوون دەچێنن.

ئەم کتێبە وشە و ڕستە و زمان و جوغرافیا لە چوارچێوەی گێڕانەوەی سەفەرەکانی سیاسی- نیزامی پێشمەرگانە و ئەرک و چالاکی پارتیزانیدا دەخاتە خزمەت ڕۆژمێری مێژووی قۆناغێکی سەختی نەتەوەیەک کە لە بێدەنگی جیهان و بایکۆتی سامناکی دوژمندا کەوتۆتە بەر پەلامار و سەرکوت دەکرێت.

گێڕانەوەکە داهێنەرانە و لێزانانە ڕەهەندەکانی جیاوازی دوانەی «مەرگ و ژیان، کۆیلەبوون و ئازادی، ڕابوون و ملکەچبوون» دەخاتە ڕوو و گێرەڕەوە وەک هونەرمەند، کۆمەڵناس، بیرتیژ و پێشمەرگەیەکی فەرماندە توانیویە ڕووداوەکان تەفسیر و شرۆڤە دەکات.

ئەم کتێبە ڕامانە، ڕۆمانە، تابلۆیەکی هەمەرەنگی کۆمەڵگایە، دەقێکی ئەدەبیە، شانۆیەکی ناخهەژێنی ژیانی نەتەوەیەکە، شەرحی حاڵی سەربازانی وونی پێشمەرگەیە لە ڕەشە شەوێکی ئەنگوستەچاودا، کەشکۆلی پڕ زریان و شەختەی نێو تونێلی کەمین و ڕەشەبای ژێر ڕێژنەی گوللە و تۆپبارانی خەستی دوژمنە. ئەم کتێبە بڕگەیەکی بچووکی ئازاری کوردبوونە.

ماموستا لەو گێرانەوەدا، بە ناخی کاریگەریی ڕووداوەکان بەسەر مرۆڤ و سروشتدا ڕۆ دەچێت و دە بێبەزیی و دڵڕەقی دوژمن و ئاستەنگەکانی سەر ڕێگای خەبات، ڕادەمێنێ بۆیە لە پاراگرافیکی کتێبەکەیدا داوا دەکات:

« وەرە ڕێنوێنیم کە تا لەوە تێبگەم، ڕووحە شەمزاوەکەی چ شێوەنێک دەگێڕێ و چۆن ئاخرین هەناسەکانی ژیانی، لە گێژاوی لێقەومان و بێئاسۆیی و بێپەناییدا دەخنکێن؟! پێم بڵێ گریان چۆن دەخنکێ و دەمرێ؟ چۆن گەرووی چاوان بە هێشوو، فرمێسکەکان دەجوون و قووتیان دەدەنەوە؟ چۆن مردن ژیان دەتوێنێتەوە؟»

کتێبی «ڕەشەشەو سەربازانی ون» وەخوێنە تا بە بەشێکی بچووکی ئەو حەقیقەتە بگەی کە؛ بە ڕەخت و تفەنگ و پۆزەوانەی پێشمەرگانەوە، لە ڕەشەشەوێکی پڕ لە شڵێوە و بارانی پایزدا خووسابی، برسیەتی تەنگی پێ هەڵچنیبێ و بە نێو قوڕ و ڕژد و هەڵدێر و گەرووی هەژدیهای کەمینی تەیاری دوژمندا تێپەرین، یانی چی!

تۆ دەبێ دەوچرکەساتەدا ژیابی کە تێیدا، نیوانی مەرگ و ژیان، تاڵەموویەکە بەڵام بوێرانە و داهێنەرانە پشت بە خۆ دەبەستی و بڕیار دەدەی لە « قەڵاتی هەمزەی» تەنگەی گرژاڵ، دەگژ ستوونێکی پۆشتە و پەرداخ و لەخۆبایی ڕابچیەوە و سینگت بە سینگی تانگەوە نێی و گوللە ئارپیجییەکەت چرووک بکات و تۆ نەسڵەمییەوە و دواجار زەبری خۆت بوەشێنی. زەبرێکی وەها کە « لێکڕاکێشانەکە» لە کەشێکی شەشدانگ ناهومێدیدا، ببێتە چەخماخەی هەڵگیرسانەوەی بەرگری و بەگژداچوونەوە دوژمن و گەشانەوەی هیوا و دووبارە خۆڕێکخستنەوە.

تۆ دەبێ لە مەیدانی شەڕدا پێشمەرگە یان پشتیوانی پێشمەرگە بووبی تا مانای ئەسپ وەستان، دەورگیران، هاوسەنگەر شەهیدبوون، ڕاگواستنی هاوڕێی بریندار، برسیەتی، ئاوی قوراوی گۆمیلکەی باران خواردنەوە، بەتەواوی هەست پێ بکەی!

وشیاری سیاسی و کامڵبوونی هەستی شوناسخوازی ئەمرۆ بەرهەمی ئەو زنجیرە تێکۆشانانەیە کە بەشێکیان لە کتێبی ماموستادا هاتوون. دەستیان خۆش بێت و ئومێد دەکەم لە بەرگەکانی داهاتوودا ئەو گێڕانەوانە زۆرتر بپرژێنە سەر هۆکار و فاکتەرەکانی نێوخۆیی ڕووداو و دیاردەکان و دەرئەنجام و لێکەوتەکانی، تا مێژووی ئەم قۆناغە کە بە دڵنیایەوە بە وردەکارییەکانەوە لە حافزەی تیژ و بەتوانای ماموستا شیوەسەڵیدا تۆمار کراون، تووشی فەرامۆشی و لەیادچوون و تێداچوون نەبن.